COMMENTARIVS

IN EPISTO-LAM PAVLI AD GALATAS, SCRI-PTVS

A

NICOLAO HEMMINGIO.

Si Filius vos liberauerit, vere liberi eritis, Iohan: 8.

VITEBERGAE

ANNO M. D. LXX.

SPLENDORE GENERIS, PIETATE ET VIRTVTE PRÆSTANTI VIRO, DOMINO GEORGIO ROSENKRANTS SENATORI REGNI DANIÆ SAPIENTISSIMO, DOMINO DE ROSENHOLM, SVO PATRONO AC DOMINO, GRATIAM ET PACEM PRECATVR NICOLAVS HEMMINGIVS.

VM PAVLVS Apostolus adhortatur, vt preces fiant pro regibus & alijs omnibus in eminentia constitutis, quo tranquillam & quietam vitam degamus in omni pietate & honestate, magnas sanè res paucis verbis comprehendit. Non enim tantum docet, in quem finem ordinarit Deus magistratum,

ſtratum, tum omnes pios potiſſimum occupatos eſſe oporteat. Etſi autem tempore Pauli tot ferè erant Eccleſiæ hoſtes, quòt erant magiſtratus: tamen inter ordinationem Dei & Sathanæ confuſionem permagnum eſt diſcrimen. Paulus igitur ipſum conſilium Dei ordinantis gradus gubernatorum in mundo conſiderans, preces pro magiſtratu præcipit fieri, vt tandem veluti è graui ſopore excitatus, magiſtratus cogitet ſe miniſtrũ Dei eſſe, vt ea faciat quæ Deo grata ſunt & humanæ ſocietati ſalutaria. Ab hoc fine longè aberrant iſti, qui ocium, vtinam ocium tantùm, ſectantes, ſuſq; deq; ferunt quomodo reſpublica adminiſtretur: qui olim iuſto iudici rationem ſuæ adminiſtrationis reddent. Quare cuicunq; magiſtratui pie-

tas

tas cordi est, is Paulum docentem audiat, ab eoq; discat in quibus occupari ipsum oporteat, modò diuinum illud munus sibi commissum ritè administrare velit. Non frustra dictum est à domino: Ego dixi Dij estis: quibus verbis Dominus significat diuinum esse officium quod gerit magistratus: in cuius rei testimonium illi suum diuinum nomen impertit. Ac si diceret: non vestra potentia, non vestra sapientia, non vestris consilijs imperia constituuntur, retinentur, conseruantur, & sunt salutaria generi humano: Sed à me qui Rex sum Regum & Dominus Sebaoth, vobis traduntur, per me retinentur, & propter me conseruantur & sunt salutaria. Ego enim sum qui constituo reges: ego sum qui do salutem regibus:

ego sum per quem vos reges regnatis: in cuius rei euidens testimonium vobis meum diuinum nomen communico, vt Dij Appellemini. Cùm igitur Deus ornet magistratum societate sui nominis, seueriſsimè postulat, vt huic sanctiſsimo & augustiſsimo titutulo factis respondeat. Non ergo Princeps aut magistratus vocem ATREI *indigniſsimam homine imitetur, qui ait: Sanctitas, pietas, fides priuata bona sunt, qua iuuat eant reges: Sed potius sanctiſsimo Regi Iosaphat obtemperet, qui ita à-se constituos gubernatores alloquitur: Videte quid agatis. Non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei, & quodcunq; iudicaueritis in vos redũdabit, sit igitur timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non enim*

enim apud Dominum Deum nostrũ iniquitas est, nec personarum acceptio, nec acceptio munerum. Vtinam hæc admonitio locum haberet apud omnes qui magistratu funguntur, & Christiano nomine gaudent: certe minus esset tyrannidis, minus crudelitatis, nec tot miseri homines iniquis premerentur iudicijs.

Sed quænam sunt illa, in quibus maximè pius magistratus occupari debet? Paulus quatuor ordine enumerat, dum iubet preces pro regibus, & ijs qui in aliqua eminentia cõstituti sunt fieri, vt tranquillam, inquit et quietam vitam degamus in omni pietate, & honestate. Primum est igitur tranquilla vita: Secundum, quieta vita: (nam inter tranquillam vitam

& quietam discerno) Tertium, pietas: Quartum, honestas.

Prima igitur cura magistratus erit vt tranquillam vitam degamus. Est autem vita tranquilla, cùm totum reipublicæ aut regni alicuius corpus pace fruitur, & non infestatur ab externis hostibus. In hunc finem Deus magistratũ potentia & armis munit, vt se hostibus, si quando tranquillitatem reipublicæ labefactare volunt, opponat. Nã tum demum iustum erit bellum, quando suscipitur religionis, legum & subditorum defensionis gratia. Quare magistratus qui hîc stringit gladium in hostes, minister Dei est, & bona conscientia hostem inuadere potest. Magistratus igitur qui Deum timet sciat suum officium esse, vt vice Dei hostem repellat,

lat, quo subditis tranquillam vitam degere liceat.

Secunda cura magistratus erit vt subditi quietam degant vitam. Est autem vita ἡσύχιος hoc est, quieta, cum singuli status et ordines, atq; singuli homines propria agunt, & propria curant sine πολυπραγμοσύνῃ. Opponitur enim ἡσυχία hoc est, quies curiositati: id quod satis liquet ex Pauli dicto: Contendite ἡσυχάζειν hoc est, quieti esse, seu vt ipse se interpretatur πράσσειν τὰ ἴδια quod est res proprias agere. Agimus autem res proprias, quando singuli nostrum officium facimus, & nostrum statum honestè tuemur sine aliorum contemtu & detrimento. Quantus autem hic labor requiratur in magistratu, præsertim in tanta perturbatione omnium

ſtatuum, et tanta hominum peruerſitate, non eſt difficile iudicare. Reſpublica lyræ haud diſſimilis videri poteſt, & magiſtratus tibicini. Vt enim modulatio concinna, & varia ſoni ſuauitas lyræ percipitur, cum fidicen neruis increpet, ſingulosq; aptè percurrat: Ita Harmonia concinna & ſuauis eſt reipublicæ, quando magiſtratus diuerſos hominũ ordines, qui inſtar neruorum ſunt, quoſq; intra ſuos limites continet, ac ita legibus temperat, vt vnicuiq; debitum temperamentum adhibeatur. Contrà verò ſi fidicen neglecta chordarum proportione lyram percuſſerit, ſonus editur ingratus & inſuauis: Ad eundem planè modum ſi ordines hominum diuerſi in republica ſibi permittuntur, nihil profecto eſt inſuauius, nihil pernitioſius.

Si

Si igitur fidicini probro vertitur, quando parum aptè chordas in lyra resonare facit, multò magis dedecori erit magistratui, si legibus & prudentia singulos ordines hominum in republica non moderatus fuerit: ita vt sit debita quædam proportio: sine qua nullus concentus, hoc est, concordia esse potest. Eodem pertinet illorum sententia, qui rempublicam cantui ex multis sonis diuersis constanti, & magistratum musico moderatori cantus comparant: vt enim in cantu cùm plures soni & diuersi aptis proportionibus ordinantur, harmonia auditu iucũda nascitur. Et contràcũ imperitus musicus sonorum proportiones non rectè moderantur, nihil inamœnius esse potest: Ad eundem modum cum plures ordines hominum, vt

sena-

ſenatorius, equeſter, & plebeus (hos enim Cicero numerat) mutuis officijs ſociantur, ſeruata cuiſq; ordinis dignitate, ſuauiſſima redditur humana ſocietas. Contra verò vbi vnus ordo hominum plus æquo euehitur, et reliqui nimium deprimuntur, fieri non poteſt vt incolumis ſit humana ſocietas: Sed metuenda eſt pernicioſa quædam diſonantia, quam tandem ſequetur miſera corporis totius reipublicæ dilaceratio, huc ergo magiſtratus ſua conſilia conuertet, vt debita ordinum hominũ in republica ſeruari proportio poſſit. Hoc quam difficile ſit facto experiuntur, qui rectè imperare didicerunt. Hic enim concentus & ordinum harmonia non conſeruatur ſine ſingulari ſapientia & prudentia magiſtratus. Nam non omnes in offi-

cio

cio retinentur vno eodemq; modo. Alij enim beneficentia, alij honoribus, alij pœnis magis flectũtur: Quare veteres rectè sensisse puto, qui tribus rempublicam conseruari dixere: εὐεργεσίᾳ, τιμῇ & πειθοῖ. Porrò vbi magistratus seu Princeps hunc statuum seu ordinum hominum in republica ordinauerit concentum, ad singulos se conuertet, studebitq; vt singuli quieti sint & propria agant, faciantq; quæ officij ratio & vocatio postulare videtur: idq; vel ex præscripto legum, vel ex dicto magistratus, qui viua quædam lex est. Hîc proinde constitutis singulorum artificiorum inspectoribus (quos Athenienses ἐπισκόπους appellarunt) curabit vt absit in artificibus impostura, vt iusta sit emtionis & venditionis ratio, quod vbi

non

non fit, paulatim respublica ad ruinam tendit. Nam quando permittitur auaris, vt ipsi suis rebus imponãt precium, statim æqualitas euertitur, sine qua societas humana conseruari non potest. Quod de artificibus dixi, etiam intelligi volo de diuitibus, qui prouentus suos annuos vendunt. His si permittitur suis mercibus imponere precium, magna sequentur incommoda. Rem vno saltem declarabo exemplo. Diues aliquis vino aut frumento abundans quærit emtorem, qui forte statim precium soluere non potest. Hic emtor vt fauorem diuitis redimat, aut alia commoda consequatur emit carius, quàm pro ratione prouentuum anni res emi posset. Quid hic fit? alij audientes quod iste tanti vendiderit suum vinum aut frumentum,

non

tum, seu quicquid aliud esse potest, imitantur exemplum in totius reipublicæ certissimum damnum. Hic si magistratus non cohercet legibus tales publicos fures, quietem suorum subditorum non quærit, sed sinit vt alios alij iniquè opprimant. Quod ne fiat, oportet in republica bene constituta æstimatores constitui, eosq; pios & iustos, qui non vnius ordinis hominum rationẽ haberent, sed totius reipublicæ & omnium partium eius æqualem curam, vt seruetur æqualitas.

Tertia cura magistratus erit religionis. Etsi autem religionis cura prima & præcipua est censenda: tamen ideo etiam in tertium locum reiecit Paulus, quia hæc finis esse debet tranquillæ & quietæ vitæ, atq;

atq; adeo totius societatis humanæ: Sicut piè cecinit Stigelius & vir & Poëta optimus:

Vtq; alios alij de relligione docerent,
Contiguas pietas iußit habere domos.

Itaq; præclarè Pythagoricus quidam dicebat, regem debere esse bonum στρατηγόν, & δικαστὴν, καὶ ἱερέα, hoc est, imperatorem, & iudicem, & sacerdotem. Hanc ob causam regibus Israël cura conseruandæ religionis comissa est, Ita enim ait Dominus Deus: Quum autem sederit Rex super solium regni sui, scribet sibi Deuteronomium legis huius in volumine Libri, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetq; illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba &

Cere-

Ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt, nec eleuetur cor eius in superbiã super fratres, neq; declinet in partem dextram aut siniſtram, vt longo tempore regnet ipſe & filij eius ſuper Iſraël. Sed quid opus eſt multis in re manifeſta? hoc igitur ſciat magiſtratus. Si non religionis conſeruandæ & propagandæ curam habuerit, fidem abiecit & eſt infideli deterior. Nam ſi is, iuxta Pauli ſententiã, qui vnam familiam negligit, fidem abnegauit, quid dicendum eſt de illo qui tot domorum, tot prouinciarum, tot Regionum curam abiecit? Nec ſe iuſtè excuſare poteſt, qui dicit ſe corpora & facultates ſubditorum conſeruare, eaqúe curare quæ pertinent ad hanc ciuilis conſuetudinis incolumitatem. Nam hoc perinde eſſet ac ſi pater ſe

ſuo functum officio diceret, Si liberorum corpora benè ſaginaret, neglecta potiori educationis parte, quæ eſt educare liberos in timore & correptione Domini: quam partem qui negligit, à Paulo Apoſtolo Ethnico deterior pronunciatur. Si enim bonus Princeps pater patriæ cenſetur, debet profectò ſuis ſubditis paterna officia inter quæ Primum & maximum eſt Dei gloriam propagare inter ſubditos, vt non ſolum viuant, ſed vt beatè fœliciterq; viuant. Quod ſanè fieri non poteſt, niſi ſumma religionis cura fuerit. Hæc cura in multis Sanctis Regibus & principibus effecit, vt & ſcholas pias erigerent, et pios Doctores alerent, qui eſſent interpretes verbi Dei & informatores eorum qui poſtea Eccleſijs paſtores præficerentur,

rentur, & vt alia, quæ sunt plurima, exempla prætereamus, domesticis cõtenti sumus. Christiernus primus eius nominis, Daniæ Norvegiæ et Sueciæ Rex ante annos 84. hanc Haffniensem Academiam erexit, hoc consilio, vt esset veluti officina quædã in qua formarentur ingenia & mores eorum qui postea in Ecclesia Dei custodes doctrinæ essent. Et quãuis eo seculo vera religio Paparũ superstitionib. tantum nõ oppressa fuit, tamen laudandũ est studium pij Regis qui fecit quantũ in se fuit. Hunc secutus est filius Rex Ioannes et nepos Christiernus secũdus, qui, quantũ ad Academiæ nostræ conseruationẽ attinet, etiam meruerũt suam laudem: Etsi adhuc Papalibus tenebris omnia plena erant. Hos secutus est Fridericus Primus, qui vt pacis

ſtudioſus erat: Ita etiam Patronus et defenſor fuit piorũ miniſtrorum verbi. Nam hoc rege regnante latius ſparſit ſe doctrina Euangelij, quæ à tenebris vindicata Witebergæ ad alias quoq; nationes cito tranſuolauit. Et quia difficilius fuit in principio ſuperſtitionẽ Papiſticam penitus abolere, fecit pius Rex quod potuit, & aduerſus iniuſtam vim defendit eos qui puræ religionis elementa in his regnis tradiderunt. Fridericum primum ſecutus eſt Chriſtiernus tertius, qui ſtatim in initio ſuæ gubernationis cogitauit de reformandis Eccleſijs, Ac omnium primum, ordinatis Epiſcopis pijs & doctis in omnibus Diæceſibus, erexit hanc Academiã Haffnienſem ferè collapſam, & magnis ſumtibus accerſiuit homines doctos,

qui

qui religionem & alias honestas artes & disciplinas docerent. Huic succes-sit Fridericus secundus sanctissimi patris vestigijs insistens. Nam & huius potissima cura est, vt conseruetur puritas doctrinæ in Scholis et Ecclesijs. Hæc pars officij magistratus non solum ad summũ magistratum pertinet, sed etiam ad singulos suo ordine, atq; adeo ad patresfamilias quoq. Nam si cultus Dei finis est & conditi humani generis, & redemti, nemo non videt omnium interesse cultũ Dei promouere pro viribus. Sed habita vocationis cuiusq; ratione.

Quarta cura Magistratus erit honestatis, hanc enim Apostolus pietati subiungit. Nam à pietate vera honestas dependet. Vocabulum σεμνότης quo Paulus vtitur duo complectitur.

Nam & omne officij genus inter homines, & honestam quandam morum grauitatem significat. illud locum habet in mutuis hominum commercijs, ne quid turpiter aut indecorè aut flagitioſè fiat: Hæc reuerentiam ſuauitate morum hominibus conciliat. Quàm ſit autem neceſſaria vtráque virtus in humana ſocietate ex eo patet, quòd vicia cum his pugnantia humanam ſocietatem turpiſſimè commaculent. Quare rectè ſecundus finis tranquillæ & quietæ vitæ à Paulo ſtatuitur hæc honeſtas, quæ in omni officij genere verſatur & reuerentiam quandam in moribus & ſingularem grauitatem poſtulat. Huc ergo magiſtratus incumbet vt poſt religionis curam hanc honeſtatem tueatur. Sed quomodo hoc magiſtratus

efficiet

efficiet in tanta morum corruptione? Lege, exemplo, pœna. Lege prohibeat iniusta, vt fraudes in commercijs & turpitudinem in moribus, & præcipiat honesta vt candorem & morum grauitatem. Exemplo confirmet quòd lege statuit, hoc est, ipse magistratus se ipsum statuat viuum omnis probitatis exemplar: Quod sanè multo efficacius est quauis lege. Verissimè ènim dictum est à Poëta: Regis ad exemplar totus componitur orbis. Nam quod in regibus vident subditi, siue honestum sit siue turpe, imitari gestiunt. Pœna castiget ex æquo honestatis contemtores, ex æquo castigationem ideo adhibendam iudico, quia si vni parcitur, & in alium seuitur, iuxta vulgo notum versiculum, dat veniam coruis vexat

censura columbas, vilescunt leges, contemnitur magistratus authoritas, laxatur disciplina, & mali occasionem securius peccandi inde accipiunt. Quare longè præstaret nullas leges ferre, quàm voluntatem legum non exequi. Hæc officij magistratus pars etiam requirit, vt magistratus iuuet ministros Euangelij ad conseruandam disciplinam, & castigationem Ecclesiasticam, tametsi enim distincta est pœna Ecclesiastica à pœna ciuili: tamen sine magistratus opera conseruari nequit disciplinæ Ecclesiasticæ iusta seueritas. Quare magistratus, si huic rei manum non adhibet, partem officij sui negligit, & facit opus Domini fraudulenter.

Hæc de partibus officij magistratus,

ſtratus, clariſsime vir, ideo expoſui, non vt te doceam, qui pietate vera & magna eruditione excellis: Non vt te quaſi ceſſantem ſtimulis excitem, qui magnam laudem apud omnes, qui te norunt, iuſticiæ & æquitatis obtines: Sed potius, vt qui hæc lecturi ſunt, tuo exemplo excitentur ad præſtandum officium, hoc eſt, vt gubernatores rerumpublicarum ſinguli ſuo ordine cogitent ſeriò quid ſuum officium requirat, ne iuſto iudici Deo aliquando iuſtas pœnas neglecti officij ſint daturi. Nec Libertini, peſsimum hominum genus, ſunt audiendi, qui prætextu libertatis Chriſtianæ anarchiam & omnium ſcelerum impunitatem in mundum inuehere conantur. Non enim intelligunt miſeri Chriſtianam libertatem

finitam esse, & intra certos limites claudi. Quemadmodum Paulus in hac nobili Epistola ad Galatas scripta luculentè docet. Nam & præcipit vt stemus in libertate parta sanguine Christi, & monet ne carni prebeamus occasionem libertatis prætextu. Quod si fecerimus libertate excidimus, & denuo serui peccati efficimur: Iuxta hoc Domini dictum: Qui facit peccatum seruus est peccati. Porrò commentarium hunc clarissime vir, in Epistolam Pauli ad Galatas, quæ continet præcipuas partes doctrinæ Ecclesiæ videlicet de iustificatione nostri coram Deo, de libertate Christiana, & de officijs Christianorum inter sese, sub tuo nomine in lucem emittere volui, vt aliquod signum gratitudinis erga te meæ extaret:

taret: qui mihi olim, dum vnà in florentißima Schola Witebergenſi vixiximus aliquot annos, plurima beneficia contuliſti: Quorum memoria perpetuò apud me manebit.

Rogo igitur vt hoc munus qualecunque, ſignum animi mei erga te, boni conſulas, ac me ſolita beneuolentia complectaris, memor veteris noſtræ conſuetudinis et ſtudiorum communium. Vale vir Clariſſimè ac patrone obſeruande vna cum caſtiſſima ac pijſſima tua coniuge Dorothea Lange ex antiqua & nobili familia Langonum oriunda. Hafniæ.

Anno Domini 1564.

Menſe Octobri.

Argu-

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM PAVLI AD GALATAS.

VT EPISTOLÆ HVIVS ad Galatas scriptæ facilior habeatur aditus, quatuor nobis in initio expetenda, & explicanda uidentur. Primum, quis quantusq; sit huius epistolæ autor: unde autoritas scriptionis dependet. Secundum, quæ fuerit scribendi occasio: cuius obseruatio ad tractationis ordinem rectè intelligendum permultum facit. Tertium, quis sit status, seu quæstio principalis: ex quo & genus causæ cognoscitur, & totius orationis conatus, hoc est, finis & scopus ultimus differentis apparebit. Quartum, quæ sit methodus, seu quod idem est, quis sit tractationis ordo: sine quo disputationis neruus nequaquam deprehendi potest. De his igitur quatuor, eo quo proposita sunt ordine, dicendum est.

DE AVTORE HVIVS EPISTOLÆ.

Electum illud Dei organum Paulus Apostolus, neque ab hominibus, neque per hominem, sed per

per Iesum Christum uerum Deum & uerum hominem immediatè ad Apostolatū uocatus (quemadmodum habet huius Epistolæ Epigrapha, & uocationis Paulinæ expositio in Actis Apostolicis capitibus 9. 13. 22. & 26.) autor est huius Epistolæ. Vnde haud obscurum est, summam esse huius Epistolæ autoritatem. Non enim secus accipienda sunt quæ hic promit Dei spiritus, per Paulum, quàm ea quæ ab ipso Domino sunt prodita, Quapropter omnia quæ continentur in hac Epistola atq; in alijs Pauli scriptis eius esse authoritatis sciamus, ut in dogmatibus confirmandis & refutandis erroribus, tantùm habeant robur, quam uox Dei patris, quæ de cœlo sonabat. Vox enim Pauli nihil aliud est, quàm filij Dei sonus: quem Pater cœlestis iubet totum mundum audire, iuxta illud. Hunc audite. Hinc igitur est, quod quicquid incidit in disputationis alicuius tractatione apud Paulum, habeat pondus & robur ex Dei spiritu. Ex quo fit ut tam multiplex incidentium doctrinarum obseruatio in Paulina lectione necessaria sit. Nam dum unam aliquam quæstionem tractat Paulus, multa per occasionem incidunt: quæ uarias doctrinas, & admonitiones diligentibus lectoribus suppeditant. Quam ob causam diligenter obseruandum est inter locos proprios, hoc est, eos quos ex proposito tractat Apostolus, & locos incidentes: qui per occasionem

nem inferuntur, ne confusio discentium ingenia perturbet, ac properantes remoretur. Quod de scriptis Pauli dixi, id etiam intellectum uolo de Moysis, Prophetarum, & Apostolorum concionibus. Nam & hi omnes testimonium diuinum habent, quod Christi uerbum adferant.

DE OCCASIONE.

Occasione scriptionis obseruata rectius intelligetur quæstionum ordo, & orationis œconomia. Hanc autem scribendi occasionem habuisse Paulum, & Theodoretus testatur, & ipse contextus Epistolæ conuincit: Cùm Paulus docuisset Galatas & ueram Euangelij doctrinam de gratuita salute sola Fide obtinenda, & Christianam libertatem, atque alio docendi gratia, urgente Apostolatus munere, commigrasset, quidam ex Iudæis credentes, adhuc tamen zelo erroneo paternarum legum occupati, persuaserant multis in Galatia fidelibus recipiendos esse ritus Mosaicos, circumcisionem, sabbatha, & neomenias, & falsò docuerant Euangelium nihil prodesse, nisi simul reciperentur ritus isti Mosaici. Obtinuerunt autem istud apud Galatas hoc modo. Dixerunt non oportere Paulo tantùm credere, qui nuper prodijt unus ex Apostolorum discipulis, sed Petro potius, Ioanni, Iacobo &c. qui ab ipso Christo trien-

triennium edocti non prohibuerunt ritus legales. Deinde addiderunt quòd ipse Paulus suum Timotheum, qui Græcus erat, circumcidisset. Tametsi autem uerum fuit Apostolos permisisse ritus Legales ad tempus, idq; propter infirmitatem hominum, præsertim Iudæorum qui conuersi erant ad fidem Christi: tamen Pseudoapostoli maligne abusi sunt ista permissione, & miserè inescabant ac fascinabant Galatas, ac si istos ritus requirerent Apostoli, ut qui ad iusticiam coram Deo consequendam facerent, ac si iusticia illa, qua coram Deo iustificamur, conflari deberet ex fide Christi, & obedientia rituum legalium, tanquam ex causis seu partibus.

DE STATV.

Status in hac Epistola principalis est, quod sine Legis operibus sola fide in Christum iustificentur credentes. Hoc statu confirmato stat & consistit huius Epistolæ conatus, seu finis, nimirum uindicatio libertatis Christianæ. Non enim aliud consilium Paulo fuit in hac Epistola, quàm ut contra Pseudoapostolos asseereret Christianam libertatem, ne ulla portio legis obtineret gloriam illam, quæ soli filio Dei competit. Sic enim scriptū est. Si filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Deinde, est & alius status principali deseruiens:

unde

unde & adiuuans ſtatus rectè dici poteſt: uidelicet quòd Paulus uerus Ieſu Chriſti ſit Apoſtolus. Niſi enim hic ſtatus confirmaretur, reliqua reciperentur difficulter. Hinc iam genus cauſæ principalis intelligitur eſſe διδασκαλικὸν, uteráq; ſtatus, uidelicet principalis & adiuuans coniecturalis eſt. Res enim à Paulo propoſita à Pſeudoapoſtolis negabatur. Paulus dicit ſe Apoſtolum Chriſti, affirmat fide iuſtificari homines ſine Lege. Vtrumq; inficiebantur aduerſarij, ex qua contentione ſtatus naſcitur. Verum Paulus utriuſq; intentionis firmamenta colligit, de quibus in Exegeſi uidebimus.

DE METHODO ET TRACTATIONE.

Poſtquam occaſionem, ſtatum principalem, & conatum huius Epiſtolæ uidimus, facilius erit nunc tractationis ordinem inueſtigare, & monſtrare. Quia autem ualdè puerilis admonitio eſt Epiſtolæ partes (quæ ſunt epigrapha, ſalutatio, tractatio, & ualedictio) ſignare, ſatis erit hoc loco de tractationis ordine ſeu Methodo dicere.

Perpetuum dialecticorum præceptum eſt, ut cum quæſtiones aliæ ab alijs depẽdeant, illæ priorem in tractatione ſortiantur locum, quæ natura priores

priores sunt, quibusq; confirmatis, non parum iuuantur quæ sunt ordine posteriores. Paulus itaq; post Epigraphan & proœmium (in quo proœmio increpat Galatas, & eos accusat defectionis ab Euangelio quod ab ipso didicerant, & testificatur de Euangelio quod docuerat) ut conuincat suum Euangelium non esse humanum, quæstionem de sua uocatione tractat, Atq; longa narratione se diuinitus uocatum ad Apostolatum commonstrat. Deinde principalis quæstio sequitur, Confirmata enim uocatione Apostolatus, principalem quæstionem seu propositionem maiore cum autoritate & fide tractat, proponitq; non lege sed fide in Christum homines consequi iusticiam, idq; facit iusta Methodo confirmatoria, ac subinde, ut fieri solet, id quod obijcere poterant turbatores isti de lege refellit, & usum legis commonstrat, principali quæstione confirmata, infert quod potißimum quærebatur, uindicationem Christianæ Libertatis, in qua iubet eos stare, & non amplius seruitutis iugo implicari: unde dilabitur ad hypotheſin, & circumcisionem nequaquam recipiendam esse probat. Vnde rursus redit ad libertatem, monetq; ne ea abutantur Galatæ. Post hæc subiungit Paræneses uarias, quas ad tria capita reuocare licebit: uidelicet ut fugiant carnis opera, ut ea quæ spiritus suadet faciant, ut proximi rationem habeant, cum omni animi beneuolentia,

& officio. Hinc sequitur conclusio: in qua summam causæ repetit Apostolus, cum admonitione, ne sibi amplius sint molesti. Postremo loco, Epistolam uoto claudit. Atque ita apparet naturalem ordinem partium seruari in huius Epistolæ œconomia.

DE IMITATIONE PAVLI IN DOCENDO.

Paulus in omnibus suis scriptis inter docendum sæpissimè dilabitur in monitiones, reprehensiones, laudationes, minas, & consolationes, eas nimirum quæ sponte ex doctrina fluere uidentur. Quod Pauli exemplum pij uerbi præcones imitari debebunt. Non enim extraneas, uel monitiones, uel reprehensiones &c. adhibebunt, sed quas doctrinæ uis & natura sponte offert, has accommodabunt præsentibus auditoribus: quorum mores cognitos habent. Hanc docendi rationem Moyses, Prophetæ, Christus, Apostoli (ut in ipsorum concionibus patet) sequuti sunt: sine qua parum doctrina efficax erit. Tanta est enim humana segnities & tarditas, ut ad ea, quæ ad salutem spectant, nisi stimulis, impelli non possint.

DE MODO ENARRATIONIS HVIVS EPISTOLÆ.

In

In explicatione singulorum capitum huius Epistolæ à me hactenus usitatum seruabo ordinem. Primum enim in summariam quandam comprehensionem totum caput contraham. Deinde ordinem, & Partes capitis ostendam. Tertio exegesin una cum obseruatione locorum propriorum & incidentium adijciam: quo usus & Praxis rerum quæ traduntur conspiciatur.

SVMMA CAPITIS PRIMI.

EGo Paulus Christi Apostolus, uos Galatas, antea quidem rectè institutos, nunc uero à perturbatoribus quibusdam seductos, uerũ Euangelium docui: adeo ut maledictum pronunciare ausim quisquis aliud docuerit Euangelium, quàm ego: qui non ab hominibus illud didici, sed per reuelationem Iesu Christi, quemadmodum mea testatur conuersio.

ORDO ET PARTES.

Post Epigraphan & salutationem sequitur exordium patheticum, in quo duo sunt: uidelicet querela ob defectionem Galatarum ab Euangelio, quam querelam mox mollit translatione, & testificatio de Euangelio amplificata collatione

& imprecatione. Post exordium sequitur narratio: cuius propositio est, Euangelium à Paulo prædicatum, non esse humanum. Hanc propositionem sequenti narratione confirmat. Nam in narratione ipsa plurima probabilia argumenta asperguntur, quæ omnia hoc fundamento nituntur, uidelicet quod Paulus sit uerus Iesu Christi Apostolus: quemadmodum zelus legis Mosaicæ, & paternarum traditionum, subita conuersio per reuelationem Christi, uitæ institutum post conuersionem, & Elogium Ecclesiarum de Paulo. Hæc signa coniuncta diuinitus conuersum esse Paulum, & uocatum euidenter indicant. Verum ne mentiri uideatur Apostolus ad Dei testimonium prouocat.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Paulus Apostolus (non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem, qui excitauit ipsum ex mortuis) & qui mecum sunt omnes fratres.

IN Paulinis Epigraphis hic seruatur ordo. Primo loco suum nomen ponit Apostolus. Deinde

eos

eos ad quos scribit nominat. Plerumq; magnificis Titulis suam uocationem extollit. Id quod à Paulo factum esse apparet ob tres potissimum causas. Quarum prima est, ut suæ doctrinæ autoritatem conciliet contra Pseudoapostolorum calumnias. Secunda, ut hoc pacto confiteri se Christum, quem tum ferè totus mundus persequebatur, palam faciat. Tertia, ut suo exemplo eos ad quos scribit ad confessionem Christi inuitet. Porrò in hac Pauli Epigrapha quatuor coniunguntur. Primo enim loco nomen suum proprium ponit Apostolus. Deinde addit nomen officij. Huic subiungit modum uocationis ad officium. Tum mentionem facit fratrum quos socios scriptionis agnoscit. Nomen proprium Apostoli certificat Galatas de autore Epistolæ. Signatio officij, autoritatem scribenti conciliat. Modus uocationis, præterquam quod autoritatem scribentis commendat Galatis perstringit aduersarios, qui Pauli uocationem tanquam illegitimam calumniabantur. Mentio fratrum, non solùm ostendit consensum doctrinæ, uerumetiam declarat Catholicam esse doctrinam, quam Apostolus ipsis antea prædicauerat. Ex his colligantur sequentes loci. Primus & proprius de Apostolatu Pauli & ministerio Ecclesiastico quod habet à Deo autoritatem. Secundus, quàm ardens studium esse debeat in uerbi ministris propagandæ & defenden-

dæ ueræ doctrinæ. Tertius, confessio ministerij exemplo Pauli omnibus Euangelij ministris commendatur. Quartus, quòd uocationis legitimæ ad functionem Ecclesiasticam conscientia in ministris Euangelij requiritur. Quintus, fratris appellatio fraternum & amicabilem affectum docentium & discentium in Ecclesia, atq; adeo omnium Christianorum docet. Exemplum proinde Pauli proponendum est ministris Euangelij, quo moneantur non captandum esse dominium in Ecclesia, sed ut potius se fratres agnoscant illorum quos in ministerio socios habent. Porrò hoc loco tres modi uocationis ad ministerium Ecclesiasticum notentur, quorum primus fit ab hominibus: secundus, per hominem: Tertius, per IESVM Christum, & Deum patrem. Ab hominibus mittuntur interdum perturbantes ad turbendas Ecclesias, sicut tempore Apostolorum, à Iudæis incredulis factum esse dubium non est. Per hominem, ut cum Paulus ordinat Titum, & Titus oppidatim presbyteros constituit: quæ uocatio legitima quidem est, & à Deo probatur, imò ab ipso Deo est. Licet per hominem, ut instrumentum Dei. Hanc uocationem mediatam, & generalem uocant. Per Iesum Christum, & Deum Patrem qui suscitauit ipsum à mortuis. Hæc uocationis forma immediata & specialis dicitur, cæteris multò augustior, quæ maiorem etiam uocatis au-

torita-

toritatem conciliat. Per Iesum hominem adhuc mortalem, uocati sunt duodecim Apostoli, per Iesum omni ex parte immortalem uocatus est Paulus. Quare non inferior est ullo modo reliquis Apostolis. Cum igitur dicit Apostolus se uocatum esse, non per hominem sed per Iesum Christum, non simpliciter negat Iesum esse hominem, sed à mortalitatis necessitate ipsum uindicat, utpote suscitatum, iam à mortuis, & glorificatum: cum interim alij qui per homines uocantur, per mortales uocantur homines. Hoc annotandum duxi propter Stenckfeldium, & Eutychianos, qui fingunt humanam naturam Christi post ipsius glorioſam resurrectionem esse conuersam in Deitatem. De his tribus uocandi modis Augustinus hoc pacto loquitur. Qui ab hominibus mittitur, mendax est: Qui per hominem mittitur, potest esse uerax, quia & Deus uerax potest per hominem mittere. Qui ergo neq; per hominem neq; ab hominibus sed per Deum mittitur ab illo uerax est qui etiam per hominem missos ueraces facit: Hæc Augustinus.

Propter has tres formas uocationis est quarta, cum quis ambitiosè seipsum uocat, & intrudit in functionem Ecclesiasticam, per iniusta media. Verùm hæc uocatio nulli unquam bene cessit. Ecclesijs Galatiæ. Ad quos scribit Apostolus breuiter signat, hic multa obseruatione digna occurrunt.

runt. Primum, ex eo quod Paulus seductas Ecclesias titulo Ecclesiarum dignatur, discendum est contra Anabaptistas & Staphylum, non negandam esse Ecclesiam in eo cœtu in quo sunt hæreses, errores, & lapsus multiplices. Secundo, euidenter hinc colligitur, atque adeo ex tota Epistola, quòd Ecclesia rectè prius instituta possit labi in errores, & seduci à falsis Prophetis. Vnde concluditur falsum esse illud Papale axioma: Ecclesia errare non potest. Donec quidem uerbo Dei adhæret Ecclesia, et ductum spiritus Christi sequitur, fatemur eam errare non posse, uerum ubi exemplo Galatarum audierit uocem Pseudoapostolorum, in præcipitium errorum deijcitur. Nam posita una falsa hypothesi, infinitæ ex ea consequuntur. Tertiò, exemplum Galatarum, quos reuocat Paulus, euertit errorem Nouatianorum affirmantium lapsum omnem post agnitam gratiam esse peccatum irremissibile: Nam si hoc uerum esset, spiritus sanctus per Paulum Galatas turpissimè lapsos nequaquam ad pœnitentiam reuocasset. Quartò, quia Galatæ fuerunt Græci oriundi à Gallis, unde & Gallogræci dicti sunt, Testimonium hic habemus & exemplum uocationis gentium ad Euangelium.

DE SALVTATIONE.

Gratia

Gratia vobis & pax à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui dedit ſeipſum pro peccatis noſtris, vt eriperet nos de præſenti ſeculo malo ſecundum voluntatam Dei & Patris noſtri, cui gloria in ſecula ſeculorum Amen.

Apoſtolus ſuo more Epigraphæ ſalutationem ſubiungit, quæ continet ſummam Euangelij, quæ gratiæ & pacis uocabulis ſignatur. Hanc ſalutationem amplificat à cauſis, idq; primum à principali efficiente, quam imperantem uocant, cum inquit: à Deo Patre, ab obſequente, cum ait à Domino noſtro Ieſu Chriſto. A materiali, quæ eſt huius Domini traditio in mortem pro peccatis noſtris, & à finali, quæ eſt liberatio à præſenti ſeculo malo, id eſt, à tyrannide diaboli, à peccati regno, atque adeo ab omnibus peccatis & malis, quibus ob peccatum premitur humana natura. A primitiua, quæ eſt uoluntas Dei noſtri, & patris adeo diligentis mundum, ut filium ſuum unigenitum daret. His cauſis amplificata ſalutatio, clauditur gratiarum actione, quæ ad cauſam finalem referenda eſt. Eſt enim diuinæ iuſtitiæ & bonitatis gloria, finis ſalutis noſtræ quam confert Euangelium.

Porrò gratiæ & pacis uocabula apertius declaranda sunt, gratiæ itaq; uocabulo significatur fauor Dei, seu gratuita Dei erga nos beneuolentia, & eius effectus remissio peccatorum, donatio spiritus sancti, uita æterna, atq; adeo dona aliæ quæ nobis ex hac beneuolentia Dei donantur. Pacis nomine significatur, non solum reconciliatio nostri cum Deo, sed etiam quæ reconciliationem sequuntur, ut sunt gaudium spiritus, tranquillitas conscientiæ, atque adeo omnia prospera. Verùm quia hæc gratia & pax non nisi fide apprehenduntur, tacitè fidem ab ipsis Galatis requirit Apostolus, ut enim fundamentum gratiæ & pacis est uoluntas Dei miserentis & approbantis: Ita fides & terminus est quem ista respiciunt, & īnstrumentum, quo recipiuntur. Huc adscribamus doctrinas & obseruationes, quas nobis hæc salutatio suppeditat. Quarum prima est, quidquid nobis contingit prosperè, hoc totum proficiscitur à Deo per IESVM CHRISTVM. Secunda, summaria comprehensio Euangelicæ doctrinæ in salutatione continetur in qua causæ salutis nostræ omnes recitantur, quæ ex alijs scripturæ locis illustrandæ sunt. Tertia, Deus tuetur nos credentes & curam nostri habet, est enim Deus noster, & Pater noster per Christum. Quarta, Christianorum est gloriam Dei prædicare, quoties in beneficiorum eius mentionem incidimus.

incidimus. Ex his omnibus confirmetur articulus iustificationis & remissionis peccatorum, confutentur gratiæ Dei hostes: admoneamur fidei & gratitudinis. Porrò præter ea quæ iam de Epigrapha & salutatione dicta sunt, obseruandum est artificium Pauli, quo in plærisq; suis Epistolis usus est. Vt enim plærumq; in Epigraphis & salutationibus: ita hic semina quædam iacit sequentis disputationis. Cum itaq; præcipuæ disputationis partes sunt, quemadmodum supra indicatum est, disputatio de uocatione Pauli ad Apostolatum, & de uera iustificandi ratione coram Deo, Paulus in Epigrapha uocationis, in salutatione uero iustificationis argumentum & summam ponit: quam summam postea, ut fieri solet, latius fundit, exponit, & comprobat.

DE EXORDIO.

Miror quod adeo cito transferamini ab eo qui vocauit vos in gratiam Christi in aliud Euangelium, quod non est aliud nisi quidam sunt qui turbent vos & velint inuertere Euangelium Christi.

PRopositio exordij sumti ab occasione scriptionis obiurgatoria. Obiurgat enim Galatas,

tus, ut supra admonui, ob defectionem ab Euangelio Christi. Est autem grauissima obiurgatio, quemadmodum ex incremento uerborum quibus hoc loco utitur Apostolus diligens Lector facilè animaduertit. Primum enim eos translatos seu transpositos miratur, quod leuitatis fuit. Non enim solidis rationibus conuicti, sed blandis Pseudoapostolorum uerbis ueluti stipulæ flatu leuis auræ translati sunt. Hoc exaggerat à circumstantia temporis, dum inquit adeo cito. Huc accedit iniuria personæ facta, à qua eos translatos conqueritur. Ab eo, inquit, qui uocauit uos in gratiam Christi, id est, in regnum Christi, ubi sola Christi gratia dominatur. Exaggeratur & hoc, cum addit eos translatos in aliud Euangelium, scilicet, quàm Christi, quod tamen non est aliud, nisi turbatorum quorundam malitia & conficta contra Euangelium Christi impostura. Porrò, ne ipso obiurgationis impetu Galatas prorsus deijciat, sed magis ad pœnitentiam excitet, obiurgationem mollit translatione partis culpæ in aduersarios dum inquit, quod non est aliud nisi quidam sint, qui turbent vos & velint inuertere Euangelium Christi. *Hinc iam extruamus doctrinas utiles ad Ecclesiæ ædificationem. Prima, officium fidelium præconum uerbi est non solum recta & uera docere, uerumetiam cessantes & deficientes seriò obiurgare, ijsq; sce-*

leris

leris sui autoritatem ponere ob oculos, ut, agnito errore, pœnitentia emendentur & salui fiant. Secunda, non solum culpandi sunt qui alijs per falsa dogmata autores sunt ruinæ, uerumetiam illi qui se imescari blanditijs impostorum sinunt. Tertia, miscere legem cum Euangelio, addere opera tanquam partem iustificationis gratiæ Christi, est inuertere seu uertendo immutare Euangelium Christi: quo sane sacrilegio nullum maius esse potest, cuius sacrilegij omnes sunt rei quotquot ullam, uel minimam iustitiæ Christianæ, qua iustificatur homo coram Deo, portionem legi aut ullis operibus aut meritis humanis attribuunt. Quarta, quanta sit ministerij uerbi dignitas ex eo claret, quod gratia Christi sit eius obiectum, ad cuius participationem per ministerium uerbi inuitamur. Quinta, conscientijs maxima consolatio proponitur dum statuunt concionantis uocem Christi uocem esse, sicuti & ipse Dominus ait, Qui uos audit me audit, Qui uos spernit me spernit. Sexta, ostenditur hic quod uocatio ad Euangelium Christi, sit plane gratuita: ut quam nulla merita præcedant. Septima, Pseudoapostolorum studium est Ecclesias turbare, & inuertere Euangelium Christi: idq; in hunc finem ut Christi regno euerso palatia Satanæ erigantur.

Verum,

Verum, etiamsi nos, aut Angelus de cœlo Euangelizet vobis, præter id quod Euangelizauimus vobis anathema sit. Vt antea diximus, & etiam nunc iterum dico: si quis vobis euangelizet præter id quod accepistis anathema sit.

ALtera pars exordij, quæ est Antithesis propositionis obiurgatoriæ, & testificatio Pauli de Euangelio quod docuerat Galatas. Hanc testificationem, ut supra dixi, amplificat collatione & imprecatione, ut sit numerosior & uehementior oratio. Eodem pertinet conduplicationis schema. Repetit enim eandem testificationem eisdem penè uerbis. Huiusmodi conduplicationes uehementer solent excitare auditorum animos ad rei propositæ seriam cogitationem, & æstimationem. Porrò quo nitatur fundamento hæc sancta Pauli Parrhesia & testificatio uideamus. Nititur autem, ut tota sequens narratio ostendit, hac ratione: Quicunque prædicat aliud Euangelium, quàm unicum Euangelium Christi, pro Anathemate habendus est. Quicunq; prædicat aliud Euangelium quàm quod ego Paulus prædicaui, prædicat aliud Euangelium quàm Christi. Ergo quicunq; prædicat aliud Euangelium quàm quod ego Paulus docui, pro anathemate habendus est.

est. Maiorem probat consensus uerae Ecclesiae, & sanguis piorum Martyrum inde usq; ab Abel. Vnicum enim Euangelium Christi catholica Ecclesia semper agnouit. Maiorem proinde ut confessam omittit Paulus. Minor, quae est κρινόμενον, sequenti narratione, quae de uocatione Pauli instituta est, confirmatur. Nam ubi probatum fuerit Paulum à Christo edoctum & uocatum esse ad Apostolatum, nullus amplius dubitabit Euangelium à Paulo praedicatum esse Christi Euangelium: sicuti copiosius suo loco dicemus. Hîc enim satis est testificationis Paulinae fundamentum nudè & dialecticè proposuisse, quo nerui argumentationis Paulinae, & consilium Apostoli apertius conspiciantur. Caeterum doctrinae quas hic Pauli locus suppeditat hae sunt praecipuae. Prima, maiestas Euangelij Christi adeoq; uerbi Dei nobis in Propheticis & Apostolicis scriptis traditi tanta est, ut nulli dignitatis titulo, nulli naturae cedat. Secunda, quam abominabile sit Christi Euangelium, quod unicum est, adulterinis additamentis contaminare, indignatione Pauli, imprecationis uehementia, extremo comitio, & eiusdem geminatione, indicatur. Tertia, ut immota certitudo & ardens studium in praeconibus uerbi ad uindicandam doctrinae autoritatem exemplo Pauli requiritur, ita fides in concussa eiusdem doctrinae in auditoribus esse debet: adeo ut

nullis

nullis qui aliud docent ob ſanctitatis excellentiæ aut ſucceßionis titulum fidem adhibeant: Sed potius pro anathemate habeant, quemadmodum hic diſertis uerbis mandat ſpiritus Chriſti in Paulo. Quarta, hinc luce clarius apparet non ſuſpiciendos eſſe ueluti columnas Eccleſiæ, & ſucceſſores Apoſtolorum eos qui hodie iſtis titulis ſuperbiunt. Nam ſi conferas iſtos ſeductores cum Pſeudoapoſtolis, quos hoc loco perſtringit Paulus, multis ſanè modis inuenientur Papiſtæ peſtilentiores quibuſuis Pſeudoapoſtolis. Quid enim nunc faciunt Papiſtæ aliud, quā ut uarijs tormentorum generibus tollant de medio eos, qui hoc à Paulo prædicatum Chriſti unicum Euangelium docent, ut flumine ſanguineo Martyrum, curſum Euangelij intercludant. Quare non ſecus deteſtemur Papiſticam doctrinam, quam ipſiſſimam ſerpentis uocem, qui noſtros primos parentes in Paradiſo decepit. Vt autem anathematiſmus Pauli plenius intelligatur, nonnulla de uocabulo anathematis ſubijciam. Virtute enim huius uocabuli intellecta, pondus Paulinæ teſtificationis magis elucebit. Non eſt autem ſimplex huius uocis uſus, nec Paulus eam ſine peculiari tropo ad uſum ſuum tranſtulit. Dicitur autem anathema ab ἀνατίθεσθαι, id eſt, à ſuſpendendo, & ſignificat propriè anathema ornamentum ſuſpenſum, ad parietes ornatus gratia. Hinc anathematica σκεύη

dicuntur

dicuntur uasa quæ ornatus causa habentur: ut sunt Lebetes, uasa argẽtea, stannea, & huiusmodi. Homerus libro uicesimo primo Odysseæ per Metaphoram usus hac uoce anathematis. Ita enim ait: μόλπη καὶ φόρμιγγι τὰ γαὶρ τ' ἀναθήματα δαιτὸς. Hic poëta cantum & cytharam conuiuiorum anathemata esse, hoc est, ornamenta seu oblectamenta pronunciat. Verum à prima significatione translatum est uocabulum ad donaria promissa, persoluta, & suspensa in templis idolorum: quemadmodum est apud Platonem in quarto de legibus pagina 544. προσομιλεῖν δεῖ τοῖς θεοῖς καὶ εὐχαῖς καὶ ἀναθήμασι, hoc est, deos accedere oportet uotis & anathematis. Apud Aristophanem in Pluto: τοῦτο ἀναθήσων ἔρχομαι πρὸς τὸν θεὸν, hoc est, hoc anathema suspensurus ueniam ad Deum. Deinde quia huiusmodi donaria dicata idolis Deo abominabilia fuerunt, atq; ideo destinabantur internecioni, factum est, Metalepsi Hebraica, ut nomine anathematis significaretur res Deo abominabilis, diris imprecationibus deuota, & ob id detestanda, ut quæ adeo polluta sit & à Deo damnata, ut nisi tollatur è medio totæ respublicæ magnis calamitatibus puniantur. Vnde & græci hebræum חֵרֶם uertant anathema, ut Iosuæ Septimo & sæpe alias. Hinc itaq; admoneantur contaminatores Euangelij Christi, quòd sint anathema, id

est, Deo abominabiles, & execrandi atque à Deo prorsus separati. Admoneantur quoque pij quanto studio fugere eos deceat huiusmodi anathemata, ne incurrant in pœnas grauissimas, si attigerint hæc anathemata, hoc est, si colluserint cum hostibus Euangelij. Huc illud Iohannis pertinet: Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, ne recipiatis eum in domum, & aue ei ne dicatis. Nam qui dicit ei salue, communicat operibus eius malis.

Nunc enim vtrum homines an Deum suadeo? aut quæro hominibus placere? Nam si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.

PRæoccupatio est, per quam diluit obiectionem aduersariorum, qui ambitione & studio captandi fauoris apud homines, Paulum in gratiam hominum prædicare criminabantur. Sensum in hunc modum dialectica forma efferre poterimus, ita ut medius terminus sumatur ex criminatione aduersariorum, obijcientium Paulo, quod accommodaret se hominibus fauoris captandi gratia, & ambitione, atque ideo prædicaret placentia. Qui studet se accommodare hominibus, in gratiam hominum loquitur: qui studet se ac-

se accommodare Deo in gratiam Dei loquitur: Ego Paulus non studeo me accommodare hominibus sed Deo. Tanti enim facio Euangelium Christi, ut omnes pro anathemate habeam, quotquot Euangelium Christi humano fauori & doctrinis hominum postponunt. Quare me nequaquam in hominum, sed in Dei tantum gratiam loqui manifestum est. Hic est simplicissimus uerborum Pauli sensus, obscurior quidem propter ambiguitatem Græci sermonis quem nostra lingua reddi posse in hunc modum existimo. Tall ieg nu mennisken / till wild heller gudt? Eandem sententiam repetit cum addit: Aut quæro hominibus placere an Deo. Prius destruit euidenti signo, ut ponat posterius. Si, inquit, hominibus placuissem, id est, placere studuissem, Christi seruus non essem, sed potius mansissem in Iudaismo, in quo magis hominibus & pluribus etiam placere potuissem. His iam subijciamus doctrinas quas præsens locus suppeditat. Prima, præco diuini uerbi gloriam Dei tanquam unicum scopum sibi præfixum habere debet: cum, quouis ambitioso affectu & studio gloriæ propriæ neglecto, tum fauore hominum & approbatione mundi contemtis. Nam ut cogitatio gloriæ Dei puram ueritatem retinere suadet: ita ambitionem & φιλοδοξίαν deprauatio doctrinæ comitari solet, fit enim plerunq; ut ad docentis affe-

ctum torquentur doctrina, atque ita uerit as amittatur. Secunda, Nullus ambitiosus, & uenator gratiæ hominum potest Christi esse seruus, hoc est, idoneus Euangelij prædicandi minister. Tertia, ne quis hoc loco Pauli abutatur, obseruetur Regula Hieronymi qui sic ait: Si fieri potest, ut pariter Deo & hominibus placeamus, placendum est & hominibus. Sin autem non aliter placemus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quàm hominibus placere debemus.

EXPOSITIO VOCATIONIS PAVLI AD APOSTOLATVM.

Notum autem vobis facio fratres quod Euangelium Euangelizatum à me non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed per reuelationem Iesu Christi.

PRopositio expositionis uocationis Pauli ad Apostolatum est: Euangelium à me prædicatum non est humanum. Hanc propositionem breuiter per seiunctionem & positionem causarum confirmat. Vt enim negat se ab homine accepisse

cepisse aut didicisse Euangelium: Quare humanum esse nequit, ita affirmat se idem per reuelationem Iesu Christi accepisse ac didicisse: unde diuinum esse relinquitur. Hic obseruandum primum est: ut Euangelium Christi non est ab homine profectum: ita neq; hominum decretis aut arbitrio subiectum est: ut temeritas humana possit illi addere aut detrahere quicquam, nedum totum tollere. Deinde etiam hinc firma ratione colligitur diuinitas Christi, quemadmodum supra admonuimus in Epigrapha. Si enim Paulus non accepit Euangelium ab homine sed à Christo: Profecto testatur Paulus Christum non tantum hominem esse uerum etiam Deum.

Audiuistis enim aliquando conuersationẽ meam in Iudaismo, quod supra modum persequebar Ecclesiam Dei & eam vastabam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coæquales in genere meo cum vehementiore studio tenerer traditionum paternarum.

EXpositio est uocationis Pauli ad Apostolatum, quæ tota eo spectat, ut probet κρινόμενον syllogismi, quo nititur testificatio Pauli: Ni-

mirum quod uerum Christi Euangelium docuerit Paulus. Vt autem narrationem hanc distinctius intelligamus, diuidamus eam in tres partes: uidelicet in acta Pauli ante conuersionem: in uocationem cum suis causis, & circumstantijs: & in acta sequentia conuersionem. Deinde singulas partes quæstioni, de qua hic cõtrouertitur, applicemus, unde futurũ est, ut argumenta, quæ in ipsa latent, se ueluti in examen proferant. Prima pars narrationis continet acta Pauli ante conuersionem quorum ipsos Galatas testes appellat. Exponit enim qualis fuerit ante conuersionem ad fidem, idq; per enumerationem. Primo enim loco uitæ genus exprimit, uidelicet Iudaismum. Deinde qualem in eo uitæ genere se gesserit declarat, nimirum quod zelo Iudaismi persecutus sit Ecclesiam Dei: quod profecerit in Iudaismo supra multos æquales in genere suo, quod tenaciter adhæserit traditionibus maiorum suorum. Sed de his plura uideantur in Actis Apostolicis capite nono & decimo, Item ad Philip: tertio. Sed quomodo hæc applicabimus quæstioni: Cùm Paulus tanto zelo Iudaismi fuerit concitatus, ut persecutus sit Ecclesiam Dei, ut suos coæquales in Iudaismo superauerit, ut tenacissimus fuerit traditionum paternarum, profectò fieri non potuit ut adeo subito humano consilio inde auelleretur. Quare id diuinitus factum esse dubitandum non est.

est. Doctrinæ quas suppeditat hic locus hæ sunt. Primâ προσωποχαρία Apostoli commendat nobis sedulam diligentiam in nostra uocatione, & uitæ genere præstandam. Donec enim Paulus suæ uitæ genus Deo probari arbitratur, totus in hoc fuit, ut suam uocationem ornaret. Secunda, zelus Pauli constantes nos esse & pertinaces uerbi monet, ne circumferamur quouis uento doctrinæ. Tertia, quod Iudaismus & Phariſaismus non possint stare cum Euangelio Christi. Idem iudicium erit de Monachismo & Papismo, qui non minus aduersatur Euangelio Christi, quàm olim Phariſaismus.

SECVNDA PARS NARRATIONIS.

Quando autem placuit Deo qui segregauit me ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam, reuelare filium suum per me, vt Euangelizarem inter gentes.

SEcunda pars narrationis continens uocationem Pauli ad ministerium uerbi cum suis causis. Hanc partem retexere placet ut omnia distinctius recitata perpendantur exactius. Primo itaq;

loco εὐδοκίαν Dei, hoc est, approbationem & beneplacitum Dei quo Deus ipse destinauerat Paulum, ut esset ὄργανον electum ad prædicandum Euangelium inter gentes. Secundò loco segregationis meminit, quia Paulus destinatus erat muneri Apostolico antequam natus fuit. Tertio loco uocationem addit gratuitam, qua uidelicet Paulus solenniter uocatus est ad Apostolatum ab ipso Filio Dei. Quarto finem uocationis suæ addit, nimirum ut reuelet Filium Dei. Quinto modum reuelationis Filij Dei definit esse prædicationem Euangelij. Hæc si quæstioni propositæ applicentur, eam euidentissimè confirmant, nimirum quod uocatio Pauli sit diuinitus facta. Atq; ideo doctrina ipsius non sit humana sed diuina, non habeat hominem autorem, sed Deum ipsum. Porrò præterquam quod uocatio Pauli, & doctrina his uerbis comprobetur, obseruentur hæ doctrinæ insiguiores. Prima, immensa misericordia Dei obseruanda est, qui adeo clemens & φιλάνθρωπος existit, ut etiam ex hostibus suis maximis non solum multos ad pœnitentiam reuocet, sed etiam non paucos deligat, ut sint eximia ὄργανα in ipsius Ecclesia. Secunda, uocatio ad ministerium Euangelij, ut est gratuita: ita nequaquam fortuita iudicanda est, sed decreta potius à Deo antequam nascceremur. Tertia, monemur admiranda Pauli conuersione, ut nõ desperemus de hostibus

stibus & persequutoribus Euangelij ante extre-
mum halitum. Quarta, monemur exemplo Pauli
ut uocanti Deo per Ecclesiam nos subijciamus,
Deumq; inuocemus ut nobis in uocatione nostra
assistat.

DE TERTIA PARTE NARRATIONIS.

TErtia pars narrationis sequitur, quæ conti-
net acta Pauli sequuta conuersionem, quæ
acta naturali ordine exponuntur prolixè usq; ad
finem fere secundi capitis, ubi principalem quæ-
stionem aggreditur. Verùm quia hæc narratio-
nis pars prolixor est, eam in certa membra di-
stinguam. Ac primum eam actorum partem quæ
in textu huius primi capitis continentur & clau-
duntur decem & septem annorum spacio expo-
nam, & in quinque partes digeram, uidelicet in
primum triennium, & profectionem Pauli Hie-
rosolymam uersus, uisendi Petri gratia, in nar-
rationis confirmationem, in profectionem Syriæ
& Ciliciæ, & in testimonium Ecclesiæ Iudaicæ
de Pauli conuersione & doctrina. Has quinque
partes rursus retexam in minores particulas, ut
uis huius exegeticæ probationis intelligatur cla-
rius: Quæ omnia eò spectabunt, ut singula seor-
sim, & omnia simul ostendant & conuincant

Paulum Euangelium non ab homine ſed ab ipſo Ieſu Chriſto didiciſſe.

DE PRIMO TRIENNIO.

Statim non contuli cum carne & ſanguine, neq; rediĳ Ieroſolymam ad eos qui ante me fuerunt Apoſtoli, ſed abĳ in Arabiam, & iterum reuerſus ſum Damaſcum.

HIC textus continet primi triennij Pauli poſt conuerſionem, in quo particulæ ſunt quatuor. Prima, quòd mox ubi conuerſus ſit non contulerit cum carne & ſanguine, id eſt, non adhibuerit in conſilium carnem & ſanguinem, hoc eſt, ullos homines: ſed ſoli Chriſto uocanti obtemperauerit: quod factum clare teſtatur, Paulum Euangelium ſuum diuinitus accepiſſe. Aliâs enim tempore opus fuiſſet ad diſcendum, & in tam arduo negocio ſuſcipiendo ultro citroq; cum amicis conferendum fuiſſet. Cæterum hic ſcrupulus ſuboritur explicatione dignus. Actorum nono apertè dicitur uoce Filij Dei ad Paulum, poſtratum in itinere ad Damaſcum: Surge & ingredere ciuitatem, & dicetur tibi quid oporteat te fa-

te facere. Deinde Ananias baptizauit Paulum, & solenni ritu manus ei imposuit. Hic autem dicitur quod non contulerit cum carne & sanguine, & supra quòd immediatè à Deo sit uocatus. Verum hæc minimè inter se pugnant. Nihil enim obstat quo minus & per se Christus illum docuerit, immediatéq; ad Apostolatum uocauerit, & ornandi ministerij causa hominis opera sit usus Christus in Paulo ordinando & approbando. Vocabulum προσανατίθεσθαι, quo hic utitur Apostolus, significat consultare cum aliquo de negocio suscipiendo uel non, & pendere ex alicuius consilio, quod Paulus hic nequaquam se feciſſe affirmat (tametsi baptismate in Ecclesiam receptus, & impositione manuum Ananiæ inauguratus sit ministerio: ad quod diuinitus erat uocatus) sed statim prouinciam Euangelicam sibi diuinitus demandatam suscepit. Secunda particula est, neq;, inquit, redij Hierosolymam ad eos, qui ante me fuerant Apostoli. His uerbis docet quod ab Apostolis non didicerit Euangelium: quos ne consuluit quidem an deberet prouinciam demandatam suscipere nec ne. Atque ita hæc secunda particula hypothesis est superioris atque adeo expositio. Tertia particula continet profectionem Pauli in Arabiam. Quarta reditum in Damascum propagandi Euangelij gratia. Hoc uehemens studium Pauli, hæ difficiles profectiones,

nes, ut uocationem Pauli diuinam esse haud obscurè subindicant: Ita exemplum proponendum est pijs ministris uerbi, quo incitentur ad similem pro ratione uocationis suæ diligentiam præstandam: Nec absterreantur minis & persequutionibus quas constat Paulum grauissimas subijsse in istis primi sui triennij profectionibus dum apud barbaras gentes & idolatras Euangelij semina iecit.

DE PROFECTIONE HIEROSOLYMAM VERSVS.

Deinde post annos tres redij Hierosolymam vt viderem Petrum, & mansi apud eum dies quindecim, alium autem ex Apostolis non vidi nisi Iacobum fratrem Domini.

HÆc expositionis pars continet profectionem Pauli Hierosolymam uersus, & finem profectionis, uidelicet, ut uideret Petrum, & res gestas, in suo ministerio apud gentes, illi narraret. (Hoc enim propriè ἱστορῆσαι significat, & id quod accidit Paulo Hierosolymis nimirum quod commoratus sit apud Petrum dies quindecim, ac ex alijs Apostolis neminem uiderit præter Iacobum

bum fratrem Dommi, *id est, consanguineum secundum carnem. Prima particula indicat consensum* Pauli *cum Ecclesia Christi quæ erat* Hierosolymis. *Secunda significat quod quemadmodum non dissenserit* Paulus *à reliquis Apostolis: ita nihil ab eis didicerit. Non enim ascendit ad primarium Apostolum* Petrum *discendi causa, sed ut ipsum inuiseret resq; à se gestas ipsi narraret. Tertia summam concordiam in doctrina Euangelij* Paulo *cum* Petro *fuisse indicat. Sed quo hæc? Indicia sunt certissima* Paulum *non Euangelium ab ullo homine didicisse, sed esse doctum potius diuinitus. Deinde exemplum* Petri *&* Pauli *admonebit pios ministros uerbi de mutuis officijs, ut se inuicem foueant, consolentur, ament, & sint suis auditoribus quasi speculum mutuæ amicitiæ & concordiæ. Huc illustrandi gratia referatur* Psalmus *de concordia:* Ecce quàm bonum *&* quàm iucundum *&c. Et exemplum transferatur ad omnes status,* Ecclesiasticum, politicum, *&* œconomicum.

DE CONFIRMATIONE NARRATIONIS.

Quæ autem scribo vobis ecce coram Deo non mentior,

Quia

Quia ea quæ iam exposita sunt clarè indicant uocationem Pauli esse diuinam, si modo a Galatis recipiantur. Ideo addit Apostolus eorum confirmationem à testimonio Dei. Deum enim suæ uocationis testem appellat. Porrò quia de loco communi iurisiurandi in enarratione Epistolæ Iacobi copiosè à me dictum est, eo remitto lectorem.

DE PROFECTIONE PAVLI IN REGIONES SYRIÆ ET SILICIÆ.

Deinde veni in regiones Syriæ & Siliciæ.

Hæc pars commendat etiam diligentiã Pauli in noua sua functione, & eodem pertinent quo superiora, uidelicet, ut testentur uocationem Pauli ad Apostolatum diuinam esse, adeoq; uerum Christi Euangelium esse quod prædicat.

DE TESTIMONIO ECCLESIÆ IVDAICÆ.

Eram autem ignotus facie Ecclesiis Iudeæ quæ erant in Christo sed solum

solum audierant: qui persequebatur nos aliquando, nunc Euangelizat fidem, quam quondam vastabat, et glorificabant in me Deum.

HOc testimonium quatuor membra continet. Primum indicat quod Paulus ab Ecclesia Iudaica nihil didicerit. Quomodo enim ab eis disceret quos non uidit. Secundum testatur uerã esse superiorem narrationem: uidelicet quòd Paulus persecutus sit Ecclesiam Christi ante conuersionem. Tertium testimonium Ecclesiæ Iudaicæ est, uidelicet quod Paulus conuersus sit diuinitus, atq; ideo ipsius uocatio sit legitima. Quartum euentum habet uidelicet quod Ecclesiæ Christi quæ erant in Iudæa propter Pauli conuersionem glorificabant Deum. Vnde consensus doctrinæ Pauli et catholicæ Ecclesiæ Christi clarè cognoscitur. Porrò loci quos præbet persecutio et conuersio Pauli antea notati sunt. Nunc tantum officium piorum obseruetur esse, Deum prædicare ob solicem cursum Euangelij, & ei gratias agere quoties ex hostib. Ecclesiæ aliquos cõuerti ad finẽ audiuerint.

SVMMA CAPITIS SECVNDI.

VT consensum summum inter se & alios Apostolos Hierosolymæ fuisse exponit Apostolus:

ſtolus: Ita Antiochenam inter ſe & Petrum controuerſiam narrat: Vnde dilabitur in propoſitionem principalem: uidelicet quod homo fide abſq; operibus iuſtificetur. Atq; hæc præpoſitio definitio eſt Euangelij Chriſti quod Paulus ſe prædicaſſe teſtatur.

ORDO ET PARTES SECVNDI CAPITIS.

PRincipium huius ſecundi capitis cum fine primi ordine hiſtorico cohæret. Nam ut acta ſua ſummatim, quantum quidem ad ſuum inſtitutum facere uidebatur uſq; ad finem decimi ſeptimi anni à conuerſione ſua proſecutus eſt Paulus: ita hic addit ſequentia acta, & primum quid Hieroſolymis egerit: quo mandato diuino profectus eſt. Deinde quid Antiochiæ geſtum ſit, quomodo illic cum Petro de uindicanda Chriſtiana libertate concertauerit: unde commode ſuo more dilabitur in principalem propoſitionem de iuſtificatione hominis coram Deo. Quam propoſitionem breuiter, ſed euidentibus argumentis uſq; ad finem huius capitis confirmat: Sunt ergo tres principales partes huius capitis. Quarum prima eſt expoſitio geſtorum Pauli poſtquam ſecundo à cõuerſione ſua Hieroſolymam redijſſet. Secunda controuerſiam Petri & Pauli continet quæ eſt generis iudicialis. Tertia definitionem Euangelij

Ieſu

Iesu Christi habet, uidelicet quod Euangelium Christi sit doctrina annuncians credentibus gratuitam iustificationem absq; operibus legis sola fide accipiendam. Hanc partem methodo confirmatoria tractat quæ constat propositione, confirmatione, & confutatione, & extenditur usq; ad finem quarti capitis.

EXEGESIS SECVNDI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Acta Pauli Hierosolymæ post secundum reditum à conuersione.

Deinde post annos quatuordecim rursum ascendi Hierosolymam vna cum Barnaba assumto simul & Tito.

HOc est, interiectis quatuordecim annis à decessu meo à Hierosolyma in regiones Syriæ & Ciliciæ exacto primo triennio post meam conuersionem, rursus ascendi Hierosolymam adiunctis socijs itineris Barnaba Iudæo & Tito Græco. Porrò in actis Pauli Hierosolymæ postquam eò secundo redijt à conuersione plura sunt obseruanda membra: quæ singula quidem seorsim, & omnia coniunctim non parum momenti habent ad eam quæstionis partem, quæ erat controuersa, confir-

mandam. Primum membrum est quod iam attigimus, uidelicet quod Paulus ascenderit Hierosolymam adiunctis sibi socijs itineris Barnaba & Tito. Hos sanè sibi adiunxit tanquam testes suæ doctrinæ & gestorum in Cyria & Cilicia, ut, si quod (inquit Ambrosius) de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur. Discamus ergo hinc primum ministrorum uerbi Dei esse appellare ad testimonia eorum qui se audiuerunt, si quando de eorum doctrina controuersia moueatur. Deinde ministri uerbi atque adeo omnes pij discant exemplo Pauli citra nationum & personarum discrimina omnes ex æquo complecti, qui iuxta eandem pietatis Regulam uiuunt, ut qui sint eiusdem fidei domestici sub uno patrefamilias Deo, & communi mediatore Domino nostro Iesu Christo.

Ascendi autem iuxta reuelationem.

Hoc secundum membrum est, quod ut causam profectionis Pauli Hierosolymam uersus, mandatum Dei per reuelationem spiritualem fuisse indicat, ita Pauli uocationem & doctrinam nouo testimonio spiritus sancti confirmat.

Et contuli cum ipsis Euangelium quod prædico inter gentes.

Tertium

Tertium membrum est, quod finem profectionis Paulinæ habet: uidelicet ut conferret cum ipsis Apostolis de Euangelio quod prædicauit inter gentes. Hæc collatio non instituitur Pauli gratia, qui satis spiritu Christi in Euangelio edoctus fuit: sed partim, ut Apostoli scirent uanas esse obloquutiones Pseudoapostolorum qui mentiebantur Paulum dissentire à doctrina Apostolica, Partim ut factiosi homines coràm conuincerentur, & ut ostenderetur Pauli doctrina conuenire cum doctrina cæterorum Apostolorum. Concordiam proinde pacem & profectum Euangelij spiritus Christi per profectionem Pauli quærit. Obseruandum exemplum, quod non modo ministris uerbi proponendum est, uerumetiam omnibus pacis & concordiæ principem amantibus Iesum Christum.

Priuatim autem cum ijs qui erant in precio.

Quartum membrum cum quibus contulerit Euangelium suũ Paulus aperit. τοὺς δοκοῦντας *uocat Apostolos ipsos per Antonomasiam: Quòd autem non subterfugiat Paulus Apostolorum iudicium, consensum in doctrina coarguit. Quod exemplum monet nos ut parati simus ad reddendam doctrinæ nostræ rationem, si quando id ulla necessitas postulauerit.*

Ne quo modo in vanum currerem aut cucurriſſem.

Quintum eſt membrum neceſsitatem collationis Pauli cum Apoſtolis continens. Nec hoc intelligi debet, relatione Pauli quaſi incertus adhuc eſſet qui magnis laboribus iam decem & ſeptem annos prædicauerat Euangelium, ſed relatione ſimplicium & infirmorum quos conabantur Pſeudoapoſtoli auellere à doctrina Euãgelij quod Paulus ipſis prædicauerat, mentientes eum ab Apoſtolis diſſentire. Exemplum hoc rurſus commonefacere debet miniſtros Euangelij, ut non ſolum recta doceant ipſi, uerumetiam ut Pſeudoapoſtolorum ora obſtruant: ne imbecillibus & infirmis ſint occaſio defectionis ab Euangelio. Deinde currendi uocabulum, quo ſignificatur uſitata ſacris literis Metaphora prædicatio uerbi, monet miniſtros Euangelij non uocari ad ocium & uoluptates, ſed ad curſum, hoc eſt, diligentiam & induſtriam præſtandam in ſua uocatione, facit et hæc Pauli ſedula diligẽtia ad quæſtionis robur.

Sed neque Titus qui mecum erat Græcus cum eſſet coactus eſt circumcidi.

Sextum membrum eſt, argumentum euidens defenſæ doctrinæ Pauli continens. Si enim cir-

cum-

cumciſio, ut Pſeudoapoſtoli nugabantur, fuiſſet neceſſaria ad iuſtificationem, nequaquam Paulus obtinuiſſet in iſto certamine Titum, qui Græcus erat, non circumcidendum fuiſſe. Sed quare Apoſtolus non patitur circumcidi Titum, qui antea Timotheum circumcidi permiſit? Multæ ſunt cauſæ. Primum enim id factum eſt ne putaretur circumciſio neceſſaria eſſe ad ſalutem. Deinde ne Pſeudoapoſtoli hoc exemplo aduerſus Paulum abuterentur apud gentes, in calumniam doctrinæ Pauli. Tum ut æderet exemplum Chriſtianæ libertatis. Neq; erant Pſeudoapoſtoli parcendi, ut infirmi: ſed contemnendi, ut obſtinati. Quando autem infirmitas poſtulabat, factus eſt Paulus omnibus omnia, ut omnino aliquos ſeruaret. 1. Cor. 9. Quod igitur permiſerit Timotheum circumcidi, infirmitatis credentium inter Iudæos rationem habuit: Sed quod Titum defendit non circumcidendum eſſe, Libertatis Chriſtianæ fuit: quam aduerſus obſtinatos defendere oportebat. Doctrina ergo hic obſeruetur de diſcrimine infirmorum & obſtinatorum. Illis parcendum eſt, ad ædificationem: His nihil largiendum quo Chriſtiana libertas incolumis ſeruetur.

Sed propter obiter ingreſſos falſos fratres, qui ſubintroierant ad explorandum libertatem noſtram, quam

habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent, quibus, ne ad horam quidem cessimus, per subiectionem, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos.

Septimum hoc membrum est, continens causam principalem collationis Pauli cum cæteris Apostolis. Hanc causam testatur esse uindicationem Christianæ libertatis, cuius rei rationem assignat, cum ait: Vt ueritas Euangelij permaneret apud vos, *id est, ut euincerem me uerum uobis prædicasse Euangelium. Hic primum Pseudoapostolorum studia obseruemus, quos Paulus* παρεισάκτους *uocat, id est, subreptitios, ut qui per dolum se ingerant, & caute se insinuent, uentris & inanis gloriæ gratia: Quod sanè proprium est assentatorũ, & delatorum. Assentatione enim fauorem popularem sibi concilient, delatione uero aliorum famam denigrant, ut ipsi soli magni uideantur. Additur & hic finis quem proposuerunt sibi Pseudoapostoli, ad explorandum, inquit, libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem redigant. Vtitur autem hic Paulus ualde significanti uoce* κατασκοπῆσαι. *Est enim hostium, qui clam quidem quærunt quid agant aduersarij atq; inde modum perdendi*

cos uenantur: tametsi apertè aliud prætendunt, simulantes amicitiam. Ad eundem modum Pseudoapostoli quærunt uiam abolendi Euangelium, & uastandi Ecclesiam Dei: qui tamen uoce se iactant Euangelij patronos esse, & propugnatores: quo possint facilius, quod uolunt, hoc est, fideles in seruitutem redigere, encruata aut prorsus sublata Christiana libertate. Proponatur pijs exemplum Pauli nihil largientis istis seductoribus, ut diligenter attendant quid agant aduersarij, quem habeant scopum, cum sua figmenta magnificis titulis commendata, Ecclesiæ Christi obtrudere conantur.

Ab ijs autem qui videbantur esse aliquid.

Octauum membrum est per quod respondet calumnijs Pseudoapostolorum, qui Paulum tanquam unum ex discipulis Apostolorum aspernabantur, atque adeo ipsum longè Apostolis cæteris inferiorem mentiebantur, ut ita Pauli autoritas minueretur, & doctrina ipsius ueniret in contemtum apud gentes. Sed Paulus contrà, se non discipulum Apostolorum sed Christi pronunciat. Affirmat enim se nihil ab Apostolis didicisse. Hoc exemplum Pauli non arrogantiam in pijs uerbi ministris gignet, sed potius monebit, ut doctrinam quam diuinitus accepit Apostolus ipsi dis-

cant, magnifaciant ac Ecclesiæ Dei proponant, non sinentes se ab ea ulla Sophistica aucIli.

(Quales aliquando fuerint nihil mea refert, personam hominis Deus non accipit.)

Nonum membrum est parenthesi includendum. Estq; anticipatio. Nam postquam Paulus se nihil ab Apostolis accepisse aut didicisse dixisset, posset aliquis obijcere nihilominus Paulum inferiorem esse cæteris Apostolis, quos Christus in tantum honoris gradum euexit. Huic obiectioni ita respondet Paulus: Non moror qualesnam sint Apostoli, aut quales aliquando fuerint. Nam cum Deus ipse in iudicio non uult personarum acceptionem, neque ego in iudicio & censura de religione uolo Apostolis cedere. Par enim est officium, par dignitas, illi à Christo ad Apostolatum uocati sunt, ego ab eodem & uocatus & doctus sum. Hic locus primum sanctam quandam in præconibus uerbi παῤῥησίαν commendat, ne uidelicet, dum de religione agitur cedant personarum dignitati, ne moueantur ullis eminentiæ titulis, sed sint potius tenaces uerbi, quod rectè didicerunt, & quam nacti sunt functionem, ne contemnant: præsertim, cum sciant se œconomos esse mysteriorum Dei, quæ inuertere homini fas non est. Deinde, quemadmodum hic locus fortissimè militat

militat contra opinionem particularitatis & indignitatis, & contra abusum doctrinæ de prædestinatione: (Pater enim cœlestis omnes homines amat, misit Filium quem uult ab omnib. audiri.) Ita requirit fidem & timorem ab omnibus. Huc pertinet dictum Petri, Acto. 10. In ueritate comperi quod Deus nõ sit personarum acceptor, sed in omni gente qui operatur Iusticiam acceptus sit illi. Personæ nomen hoc loco, ut in alijs consimilibus metaphoricè significat quicquid foris patet & in oculos hominum incurrit, seu personalem ex conditione aliqua rationem siue illa sit uilis & abiecta siue illustris & suspicienda sine timore Dei. Vel ut clarius dicam, persona est qualitas qua aliquis ab alio differt siue in animo siue in corpore siue in rebus externis sine uera sanctimonia. Ita non docti aut rudis, non senis aut iuuenis, non serui aut domini, non clari aut obscuri, non nobilis aut ignobilis, non diuitis aut pauperis, non Iudæi, aut Græci personæ respectus est apud Deum. Hoc igitur rectè obijcit Paulus Pseudoapostolis qui externã prærogatiuam quandam in Apostolis Domini suspiciebant, nulla ueræ causæ ratione habita. Non enim hic confert Paulus pietatis & sanctimoniæ gradus, sed tantum se cum Apostolis, quantum ad externam faciem attinet, comparat. In qua externa facie detenti fuerunt Pseudoapostoli.

Mihi enim qui videbantur esse aliquid nihil contulerunt.

Decimum membrum cuius sensus est hic: Apostoli nihil mihi contulerunt consilijs suis & doctrina. Nam postquam exposuissem Euangelium quod doceo inter gentes, uiderunt quòd nihil profectius, nihil absolutius haberent ipsi, quare satis testantur Apostoli & doctrinæ consensum & Apostolatus parem functionem.

Sed econtra, cum vidissent mihi concreditum esse Euangelium præputij, quemadmodum Petro circumcisionis (nam qui efficax fuit in Petro ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuit etiam in me apud gentes) cumq; cognouissent gratiam mihi datam, Iacobus & Cephas & Iohannes, qui videbantur columnæ esse dextras societatis dederunt mihi et Barnabæ.

Vndecimum membrum est, quod fœdus societatis inter Paulum et Apostolos, primarios cõtinet: cuius fœderis præcipua causa notatur eadem officij ratio, & æqualitas: quam confirmat à pari causa. Nam quemadmodum Petrus ita Paulus

lus per se prorsus inutilis fuit ad tantam suscipiendam prouinciam. Quare utrunq; eadem Dei uirtute & efficacia æquale officium accepisse cõmemorat. Huc accedit gratia & donum exercendæ demandatæ prouinciæ, quod donum in Paulo agnouerunt cæteri Apostoli. His igitur causis moti Apostoli fœdus societatis ineunt cum Paulo. Sed quid hæc? Validissime concludunt intentionem Pauli, nimirum, quòd quemadmodum sit diuinitus uocatus ad Apostolatum, sic uerum Euangelium inter gentes docuerit. Habet autem hæc ratiocinatio uim ex duplici loco, uidelicet à pronunciatis. Nam ipsi Apostoli Paulum parem sibi in officio agnoscunt, et à signo euidenti, nimirum quod Apostoli & Paulus fœdus societatis inierint. Porrò loci qui se hic offerunt, hi sunt. Primus, ministri Euangelij ut dona Dei in se inuicem agnoscere, ita propter ea se inuicem amplecti & amare debent. Secundus, fœdus Apostolorum concordiæ stimulos addit ministros Euangelij, ut concordibus animis & doctrina regnum Christi promoueant.

Vt nos in gentes, ipsi uero in circumcisionem.

Duodecimum membrum de partitione laboris in officio Apostolico. Hoc membrũ ut idem quod superiora probat, ita commendat nobis similem in partiendis laboribus industriam.

Tantum

Tantum ut pauperum memores essemus in quo & diligens fui ut hoc ipsum facerem.

Decimum tertium membrum est euidenter couincens Paulum nihil ab Apostolis didicisse. Nam hoc solum (postquam Paulus exposuisset Apostolis suam doctrinam quam prædicauerat inter gentes & initium esset fœdus societatis partitis laboribus) ut pauperum curam haberent actum est inter illos, ex quo sequitur Paulum nihil didicisse ab Apostolis. Doctrina hinc summe necessaria extruatur. Exemplum enim Pauli & aliorum Apostolorum monet ministros uerbi, ut post curam quam habent in tradenda uera religione, summo studio incumbant: quo pauperibus præsertim pijs prospiciatur. Habet enim Ecclesia multos pauperes, quos Deus uult aliorum facultatibus subleuari.

ANTIOCHENA CONTROVERSIA.

In principio exegeseos huius capitis distinxi acta Pauli quæ in hoc capite recitantur in duas partes, in res Pauli gestas Ierosolymæ, uidelicet post exactos decem & septem annos à conuersione, & in Antiochenam controuersiam. Hactenus de priori parte dictum est: sequitur posterior nimirum Pauli cum Petro Antiochiæ habita contro-

controuersia. Controuertitur autem hic inter Paulum & Petrum maxima de re, nimirum de Christiana libertate: sine qua Euangelium Christi purum retineri nequit. Vt autem hanc controuersiam apertius & distinctius intelligamus, hæc excutienda sunt: quæ sint huius controuersiæ partes, quæ partium membra, quid quæstioni conferant, & quid singula in se doctrinæ contineant. Seruat autem hic Apostolus iustæ narrationis artificium. Nam primo loco contractam narrationem in propositionis formam redigit. Deinde eandem exponit fusius naturali circumstantiarum ordine seruato, & excluſis omnibus quæ ad principalem quæstionem nihil facere uidebantur. Sunt itaq; huius narrationis duæ partes principales, propositio, & expositio.

Cum autem uenisset Petrus Antiochiam palam illi restiti, eo quod reprehensione dignus erat.

Hæc est præsentis narrationis propositio, cuius tria sunt membra. Primum, quòd Petrus uenerit Antiochiam, qua re commendatur ipsius diligentia in propagando Euangelio, nobis in exemplum pro ratione uocationis nostræ proponenda. Secundum, quòd Paulus Petro restiterit, quæ res autoritatem Apostolatus Pauli, & doctrinam

ctrinam nobis commendat. Nisi enim par fuisset autoritas, diuinus Apostolatus, doctrina cœlestis, nequaquam Paulus primario uiro inter Domini Apostolos se opposuisset. Hinc discant ministri Euangelij nemini parcere ob dignitatis ordinem: qui uel exemplo uel doctrina Christianam libertatē lædit. Verum interim caueant ne κενοδοξίᾳ ἀλαυτίᾳ & zelo intempestiuo id agant turbulentius, quod Christiana caritas & pax Ecclesiæ, agendum suadet modestius. Tertium, quod dicat Petrum reprehensione dignum fuisse, quo indicat Paulus quid se mouerit ad resistendum Petro. Tametsi autem certum est Petrum plenum spiritu Dei in doctrina minime errasse, tamen ut factum Petri scandalo fuit gentibus, ita exemplum doctrinæ non parum nocuit. Sed de hac re in expositione latius. Obseruetur hoc loco quod maximi quiq; & præcipui uiri in Ecclesia possint interdum labi & errare, quare seruetur Regula quod non exemplis sed uerbo reuelato nitendum sit, quoties de dogmatibus orta fuerit quæstio.

Nam antequam venissent quidam à Iacobo cum gentibus comedebat.

Expositio est quam secundam præsentis narrationis partem feci: Exponitur enim controuersia Petri & Pauli: quam expositionē docendi causa in quatuor membra diuidam. Quorum primum

mum continet factum Petri. Secundum hypocrisin eiusdem. Tertium imitationem hypocrisios Petri. Quartum reprehensionẽ Petri. Cum enim ait unà cum gentibus sumnebat cibum. Primum membrum recitatur, uidelicet factum Petri. Petrus comedit cum gentibus, idq; recte fecit, ut quemadmodũ antea doctrina, ita nunc suo exemplo Christianam libertatem confirmaret, factum proinde Petri nequaquam culpandum est, sed laudandum potius, et imitandum pijs, ut simili libertatis Christianæ usu alios ædificient & exemplo suo doctrinam confirment.

Cum autem venissent, subduxit & seiunxit seipsum, metuens eos qui erant ex circumcisione.

Secundum membrum est in quo duo spectanda sunt. Primum genus facti, ad quod si respiciamus, nihil forte castigatione dignum deprehendetur in Petro. Vt enim cum gentibus comedens libertatem Christianam confirmauit, ita se ab ijsdem subducens infirmitati Iudæorum consuluit. Noluit enim eos offendere exemplo, quos sciuit infirmiores esse. Deinde considerandæ sunt in hac subductione circumstantiæ personarum, & Christianæ libertatis legitimus usus, quæ duo aliud requirebant à Petro. Gentes enim, quæ iam Pauli & Petri

tri aliorumq; conciones doctæ erant Christianam libertatem confirmabantur eorum exemplo. Sed cum Petrus iam subduceret se à gentibus, postquã aduenissent quidẽ à Iacobo, Quid quæso poterant gentes aliud suspicari, quàm se lactatas & deceptas fuisse? Vnde facilè uel in contemtum totius doctrinæ Euangelij labi poterant, uel in opinionem necessarij Iudaísmi incurrere. Harum igitur gentium, ut recens plantatarum in Euangelio, & pro temporis conditionisq; gentis ratione infirmiorum adhuc, rationem haberi oportuit potius, quàm Iudæorum, qui iam plurimis annis Euangelium audiuerant: quiq; nunc potius pro obstinatis quàm pro infirmis habendi erant. Lapsus igitur Petri non ex malitia, sed errore, & intempestiua συγκαταβάσει infirmitatis Iudæorum natus, rectè à Paulo reprehenditur. Exemplum etenim non parum nocuit. Atq; hoc tertium membrum est huius controuersiæ.

Et simulabant vna cum eo & reliqui Iudæi, adeo vt Barnabas simul abduceretur in illorum simulationem.

Ratio reprehensionis. Vt autem hæc ritè intelligantur, & in usum nostrum transferantur, Obseruanda est una distinctio, & duæ Regulæ. Distinctio hæc est, discernendũ est inter imbecilles rectè sentientes, et imbecilles errantes. Regula prior:

prior: rectè sentientes, adhuc tamen infirmi, nequaquam sunt ostendendi prætextu infirmitatis errantium. Contra hanc Regulam deliquit Petrus, qui maiorem rationem habuit infirmitatis errantiũ Iudæorum, quàm infirmitatis rectè sentientium Ethnicorum. Exemplo enim destruxit, quod prius doctrina & exemplo ædificarat. Posterior: spectandum quid boni quidq; mali sequatur ex usu externo Christianæ libertatis. Hanc Regulam si Petrus fuisset sequutus, nequaquam subductione sua & socios Iudæos, & gentes in simulationẽ abduxisset, maximo cum periculo Christianæ libertatis. Loci qui ex hoc textu petuntur aperti sunt. Primus, doctrina & exemplum in ministris Euangelij requiritur. Secundus, cauendum ne exemplis nostris alijs simus scandalo. Tertius, quo quisq; in maiori dignitatis gradu constitutus fuerit, eò magis nocet exemplum, si quid delinquat. Quartus, libertas nostra usurpanda est ad ædificationem, & confirmationem eorum qui in uerbo rectè mstituti sunt.

Verum vbi vidi quod non recto pede incederent ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus.

Quartum membrum est, continens disputationem Pauli cum Petro: in qua tria sunt spectanda, Occasio, Quæstio, Confirmatio. Occasio fuit

quod Paulus uiderit eos non recto pede incedere ad ueritatem Euangelij. Est autem recto pede incedere ad ueritatem Euangelij, & recta docere & moribus uitaq; Euangelium exprimere. Non ergo recto pede incedit qui praua docet, nec recto pede incedit qui uera quidem docet, sed uita & moribus seu exemplo à ueritate Euangelij alios auocat. Ponitur autem ueritas Euangelij pro uero Euangelio, Enallage Hebræis usitatissima. Recti pedis Metaphora notat & claudicationem Petri, aliorumq; in Euangelio, & indicat quis sit constituendus terminus cursus ministrorum uerbi, nimirum ueri Euangelij propagatio & defensio. Deinde spiritus sanctus clarè hic indicat, omnes illos à uero Euangelio oberrare qui humanas traditiones Euangelicæ doctrinæ tanquam additamenta quædam adijciunt.

Quæstio seu principalis status huius controuersiæ est: An gentes sint cogendæ ad Iudaismum nec ne. Hoc enim statu probato aut confutato clarum euadet utrum Petrus reprehensione dignus nec ne censendus sit. Nam si gentes non sunt cogendæ ad Iudaismum, certè dignus est Petrus obiurgatione, qui gentes sua hypocrisi ad Iudaismũ, cogit. Si uerò sunt cogendæ gentes, ut recipiant Iudaismum, laudandus est profecto Petrus potius quam uituperandus, qui suo exemplo Iudaismum confirmauit. Confirmatio, qua probat Paulus gentes non esse cogendas ad Iudaismũ, absoluitur tribus

bus ualidiſſimis argumentis. Sed cur Paulus non priuatim admonuit primarium Apoſtolum? An non lex caritatis ſuadet, ut fratres delinquentes clam admoneamus? Reſpondet Auguſtinus: Quod aũt hoc ei coram omnib. dixit, neceſsitas coẽgit, ut oẽs illius obiurgatione ſanarentur Non enim utile erat errorẽ, qui palã noceret in ſecreto emẽdare.

Si tu cum ſis Iudæus gentiliter viuis, & non Iudaicè, cur gentes cogis Iudaizare?

Hoc primum argumentum ſumtum eſt à facto Petri, quod hoc modo abſoluitur. Si Petrus Iudæus gentiliter uiuit & non Iudaicè, non debet gentes cogere ad Iudaiſmum: Sed Petrus cum ſit Iudæus gentiliter uiuit & non Iudaicè. Non debet igitur Petrus gentes cogere ad Iudaiſmum. Turpe enim eſt & indignum primario Apoſtolo aliud uita, et aliud uoce docere. Totius huius argumentationis loco, propoſitio ſola ponitur interrogatione figurata, ut ſit acrior oratio. Porrò quid ſit Iudaizare in genere hinc collige. Nimirum opinari & ſtatuere legis ceremonias ac ritus Moſaicos neceſſarios eſſe ad Iuſtificationem, adeo ut ſine ipſis non putetur contingere iuſtificatio.

Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores, ſcientes, Quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti.

Tertium argumentum quo confirmatur accusatio Pauli, & robur habet à tribus locis. Primo à comparatis. Secúndò ă communi sententia Apostolorum seu Ecclesiæ Iudaicæ. Tertiò ab axiomate seu principio quodam doctrinæ Euangelicæ. Nos Iudæi pronunciamus & scimus hominem nõ iustificari ex operibus legis, Ergo non sunt gentes cogendæ ad Iudaismum tanq̃ necessarium ad iustificationem. Papistæ hoc loco abutentes docent iusticiam qua consistimus coram Deo, & accepti sumus constare ex fide & operibus. Dicunt enim hoc modo. Paulus testatur homines non iustificari operibus, nisi per fidem, id est, non ex operibus destitutis fide, sed operibus fidem cõsequentibus, seu coniunctas cum fide, ut illorum ratio nitatur particula NISI: Verum facilis est refutatio. Nam in sequenti uersu manifestè dicit: Iustificamur ex fide Christi, & non ex operibus. Et in fine capitis. Si iusticia est ex lege, Christus frustra mortuus est. Deinde interpretatio illa Papistica pugnat apertissimè cum scopo disputationis à Paulo in hac Epistola susceptæ: Quid ergo dicendum de particula NISI quæ exceptiua uidetur? Paulus utitur, ἐὰν μή, quæ particulæ sæpe pro ἀλλὰ ponuntur aduersitiua seu discretiua particula: Quemadmodum Camerarius hoc loco rectè annotauit. Præterea Linacer in Sexto de emendata structura Latini sermonis obseruauit NISI

pro

pro sed sæpissime poni: ut in illo Terentij. Nescio, nisi deos fuisse iratos mihi satis scio: qui illi auscultauerim. Non est ergo quòd Papistæ conentur expugnare gratuitam iustificationem particula NISI.

Et nos in Christum Iesum credidimus, vt iustificaremur ex fide Christi, & non ex operibus.

Tertium argumentum est, sumtum à communi modo iustificationis & simul ab exemplo. Quotquot iustificantur eodem modo iustificantur. Nos Apostoli in Christum Iesum credentes iustificati sumus ex fide Christi & non ex operibus legis. Ergo & gentes, quæ iustificantur, ex fide et non ex operibus Legis iustificari necesse est. Non igitur gentes ad Iudaismum tanquam adminiculum iustificationis cogendæ sunt. Pro toto argumento solam minorẽ posuit. Porrò præterquam quod clarè euincit Paulus hac disputatione suam uocationem diuinam & doctrinam ueram esse, ad quæ duo capita superius monuimus totam hanc narrationem referendam esse, etiam hos locos colligamus. Primus apertus est & proprius Euangelij, uidelicet, quod fides non adiuuat opera ad iusticiæ complementũ, nec opera fidem, sed quod ex fide sine operibus contingat iusticia. Secundus, quod ministri uerbi adeoq; omnes pij possint ac

debeant sibi mutuos errores ostendere, & corrigere se inuicem. Tertius, quòd qui iustè corripitur ob aliquem lapsum, bono grátoq; animo exemplo Petri correptionem accipiat: Quartus, quòd correptio non debeat ex φιλοδοξίᾳ aut alio corrupto affectu proficisci, sed ex animo pio, & nitatur firmis solidisq; rationibus atq; adeo tendat, in salutem eius qui corripitur, & in aliorum ædificationem. Quintus, exemplum Petri quemadmodum rectè opponitur ijs qui negant Ecclesiæ prælatos, ut uocant, errare posse: Ita discant hic pij, quando & quomodo sanctorum exempla sint imitanda, nimirum quatenus ipsi caput Christum Dominum imitentur, iuxta Regulam à Paulo traditam: Imitatores mei estote, sicut ego Christi &c.

Cæterum, quia sæpius hactenus, & sæpissime in sequenti disputatione occurrit uerbum iustificandi, placet hoc loco breuiter quæ sunt huius uocis significationes in scripturis ostendere. Duplex est huius uerbi iustificandi in scripturis significatio. Vna propria, Altera translatitia. Propriè iustificare significat secundum aliquem iudicare, causamq; alicuius comprobare, ut cum iudex in foro causam alicuius comprobat, & secundum ipsum iudicat, est enim forense uocabulum. Deut. 25. iustum iustificent, id est, secundum iustum iudicent, eius causam comprobent, & sententia absoluant. Prouerb. 17. qui iustificat impium, aut qui

condem-

condemnat iustum, uterq; est abominatio coram Domino. Esaiæ 5. Qui iustificant impium propter munus. Translatitiè tripliciter accipitur. Primum enim à forensi significatione transfertur iustificandi uocabulum ad genus, et significat approbare aliquem, iustum agnoscere & laudare. Vt apud Lucam, iustificauerũt Deum, hoc est, iustum agnouerunt & confessi sunt. Psal: 51. In te solum peccaui, ut iustificeris in sermonibus tuis, id est, iustus agnoscaris. Item, illud Domini, uos iustificatis uosipsos coram hominibus, id est, iustos uos agnoscitis & prædicatis. Secundo, ab hac generali significatione transfertur rursus ad speciem aliam, ut iustificari sit hominem à Deo propter mortem Filij sui Iesu Christi, condonatis peccatis & imputata Christi iusticia recipi in gratiam, adoptari in Filium & designari hæredem uitæ æternæ. Quod autem omnia hæc includantur in uerbo iustificati euidentissime probatur hisce Pauli uerbis: Iustificati igitur ex Fide pacem habemus cum Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Hac significatione accipitur uocabulum iustificandi quotiescunque occurrit in hac Epistola, & alibi in Apostolicis scriptis, quãdo disputatur de iusticia fidei. Tertio, transfertur à genere ad aliam

ſpeciem, & ſignificat recti facti collaudationem atque adeo declarationem iuſticiæ ueræ uiuæq; fidei, idq; per opera externa teſtificantia de fiducia cordis, & de iuſticia fidei, non ſecus atq; fructus de arbore, atq; ita accipitur in Epiſtola Iacobi.

Propterea quod non iuſtificabitur ex operibus legis omnis caro.

Minoris proximi argumenti probatio ſumta à genere uniuerſaliter negato, ad ſpeciem generis deſtruendam in hunc modum: Nullus homo iuſtificatur operibus legis. Ergo nec Iudæi ipſi, & *multo minus alij. Potest & hoc modo formari argumentum diſiunctiue.* Neceſſe eſt hominem iuſtificari aut operibus legis aut fide Chriſti. At nemo iuſtificatur operibus legis. Ergo quicunq; iuſtificatur, fide Chriſti iuſtificatur neceſſario. Non enim ſunt aliæ uiæ ad conſequendam iuſticiam. Deinde hæc Pauli ſententia (qua clauditur diſputatio inter Petrum & Paulum atq; adeo tota illa diegetica probatio qua Paulus ſe & uocatum diuinitus & uerum Euangelium docuiſſe probat) ſequentium reſpectu propoſitio principalis eſt, quam quomõ tractat Apoſtolus ſupra in tractationis methodo indicatum eſt. Teneamus igitur hanc propoſitionẽ firmiter, & intelligamus eam rectè, ut ſpiritus ſanctus eam proponit ſine Sophiſtica.

Neq;

Neq; enim sentiendum est cum sophistis, quòd hic loquatur Paulus de operibus ceremonialibus tantum, sed de tota potius lege & omnibus eius partibus. Nam neq; tota lex neq; ulla eius pars iustificare potest, siue cum fide eam coniungas siue non. Sed de hac re plura in argumentorum explicatione, quibus hæc propositio confirmatur, subinde dicenda occurrunt.

Si autem quærentes iustificari in Christo, reperimur & ipsi peccatores, an non Christus peccati minister? absit.

Sequitur confirmatio propositionis, ac primo loco petitur argumentum ab absurdo, & respondetur aduersarijs. Poterant enim Pseudoapostoli obijcere, fatemur quidem homines fide in Christum iustificari ex parte: Attamen ut sit absoluta iusticia, legis opera addenda sunt. Nam qui fide tantum iustus est, adhuc est peccator, ut qui legem non faciat. Respondet Paulus, si dum quærimus iustificari in Christo inuenimur peccatores, id est, nõ plenè iusti coram Deo, Christus profectò uidetur peccati minister esse, et nõ iusticiæ, ut qui nobis occasio sit maioris peccati. Quia, qui sub Lege sunt, inquit Ambrosius, sub maledicto sunt. Sed Christus non est peccati minister, Igitur iustificati in Christo (id est, fide in Christum) non

sunt peccatores, sed iusti, idq; non sua, sed Christi perfectissima obedientia, quæ credentibus imputatur. Hic obserua horrendum scelus eorum, qui uolunt opera adijcere, ut illis perficiatur iusticia: qua coram Deo consistimus, illi enim Christum accusant, ut qui sua doctrina non salutem sed maiorem damnationem adducat.

Si enim quæ destruxi hæc rursus ædifico, prævaricatorem meipsum constituo.

Aliud argumentum sumtum ab effectu cõiunctionis legis cum fide: Quòd ut magis moueret, seipsum exempli causa proposuit. Solent enim exempla magis incurrere in sensus, quàm uniuersalia pronunciata. Sed argumentum quod in exemplo latet proferamus. Quicunq; iterũ ædificat ea quæ prius destruxit prævaricatur. i. improbat prius factum. Quicunq; iustificatus est fide, renunciata legis iusticia, & iterum legis iusticiam sectari incipit quo absolutior reddatur fidei iusticia, iterũ ædificat quæ prius destruxit. Talis igitur prævaricatorẽ seipsum constituit, dum scilicet factũ prius improbat et condemnat, qua ratione iterum excidit iusticia fidei. Proinde iustificatus in Christo non debet redire ad legem, & ab ea iusticiam quærere, quasi adhuc peccator esset, & opus haberet additamento iusticiæ ex lege. Hæc est huius loci simplicissima sententia. Exemplum huius rei habemus pulcerrimum ad Phil. 3. Ego

Ego enim per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam.

Anticipat obiectionem, quam aduersarius obijcere poterat hoc modo: Lex damnat eos, qui eam non præstant iuxta hanc legis damnatoriam sententiam: Maledictus omnis qui non fecerit ea quæ scripta sunt in libro legis. Quare non uidetur sufficere fidei iusticia ad salutem, Sed requiri etiam iusticiam legis. Huic obiectioni respondet Paulus hoc modo: Per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam *id est, per legem, scilicet, mittentem me ad Christum, legi sum mortuus, quare nullum ius me damnandi habet. Hoc argumentum fusius tractatur ad Romanos septimo: ubi Apostolus in hunc modum loquitur: Lex dominatur homini quo ad ipse uixerit. Vbi ergo mortuus fuerit homo, nõ amplius obnoxius est legi. Verum ne quis hinc sumat occasionem peccandi addidit finẽ, cum inquit:* vt Deo viuam. *Quidam ἀντωάκλασιν hic esse putant. Vt legis uocabulum primo quidam loco ponatur pro gratia seu fide. Secundo uerò propriè pro lege damnante, ut hic sit sensus:* Per legem, *id est, per gratiam seu fidem legi, scilicet, damnanti mortuus sum, hoc est, liberatus sum à iure legis damnantis, idq; non ut peccato indulgeam, sed ut* Deo *uiuam, scilicet, in nouitate spiritus, qua incoatur noua*

erga

erga Deum obedientia, uidelicet, ut nouus homo factus, nouam uitam uiuam. Hic obserua finem iusticiæ fidei qui est, ut exempti à iure legis non peccemus, sed potius, ut Deo uiuamus. Viuere autem Deo hoc loco est, uiuere uitam Dei: quæ uita est ex fide producente fructus uiuos, salutares, Deoq; gratos.

Cum Christo sum crucifixus.

Ostendit quomodo mortuus sit legi, nimirum quia insertus & insitus sit Christo, qui quoniam peccata hominum in se recepit tanquam ipse reus esset, maledictionem quoq; legis in se recepit, adeo ut crucifixus sit & occisus. Non solum ipse, uerumetiam in eo credentes omnes. Quare & liberi sunt à iure legis, ut porrò non sint serui legis damnantis, sed Christi uiuificantis, & uim legis opprimentis, per suam resurrectionem. Hæc, ut admonent nos fugas peccati, ita incitant nos ad uouam uitam degendam. Sed de hac re plura legantur ad Rom: 6.

Viuo autem non amplius ego; Sed viuit in me Christus.

Dixit se mortuum legi ut Deo uiueret, Nunc quomodo Deo uiuat exprimit: Ne quis suspicetur illud intelligendum esse de uita naturæ, quod de uita gratiæ intelligi debet: qua Christus in fi-

delibus

delibus uiuit ſua uirtute, iuſticia & uita per quem actuoſi iuſti & uiui ſumus, quotquot in Chriſto ſumus per fidem. Hinc collige quàm ſit auguſta iuſticia fidei præ legis iuſticia: & quàm ingens decus ſit habere Chriſtum in ſe habitantem. Et contrà quàm indignum ſit tantum decus, uel abijcere prorſus, uel turpitudine uitæ conſpurcare. Præterea obſeruetur quòd fides in Chriſtum ſit uita fidelium: unde omnes actiones piæ animantur & uiuificantur.

Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei.

Anticipatio eſt: Poterant enim aduerſarij ex dictis inferre hoc modo: Qui fieri poteſt ut cum palàm uiuas hominum more in carne, id eſt, uita corporali non uiuas ipſe. Reſpondet, uita hæc corporalis non impedit quo minus mortuus ſim legi ſpiritualiter, & quo minus in fide uiuam filij Dei. Viuere autem in fide Filij Dei is dicitur, qui ſpem uitæ æternæ in ſe perficiendæ fouet, quia uidelicet credit Chriſtum eſſe uitam ſuam, & uitam æternam eum ſibi meruiſſe ſua morte.

Qui dilexit me & tradidit ſeipſum pro me.

Amplificatio eſt: in quà cauſas uitæ, quam in Chriſto habemus, exprimit: Nimirum dilectionem

nem Christi, & mortem eiusdem. Quia enim dilexit nos, mortuus est pro nobis, & quia mortuus est pro nobis, ipsius morte à morte æterna liberati sumus, modo in ipsum crediderimus. Locus obseruandus, quòd qui iusticiam ex lege quærunt negent Christum pro se mortem obijsse, unde subijcit:

Non abijcio gratiam Dei.

Aliud argumentum à consequentibus paradigmaticos, tantum notatur, ut superiora: quod licet in hunc modum explicare. Si ulla salutis portio legi ascribitur, abijcitur gratia Dei, (tantum enim abijcitur de gratia Dei quantum legi tribuitur.) Sed non est abijcienda gratia Dei. Igitur nulla portio salutis legi ascribenda est. Pro hoc toto argumento ponitur tantum minoris probatio in illustri exemplo. Huc pertinet præclarum illud dictum Ambrosij: Gratia Dei aut tota suscipitur aut tota reijcitur. Proinde qui partē mereri vult operib. & partem habere ex gratia, is totam gratiam abijcit. Hic primum obseruetur quàm horrendū sacrilegium sit Pseudo-apostolorum, atq; adeo omnium qui uolunt ulla salutis subsidia in ullo alio reponere quàm in solo Christo. Apostolus noster Romanis scribens testatur Israēlitas fuisse reiectos, propterea quòd uoluerint iusticiam ex operibus & fide com-

componere, ita enim ait: ignorantes Dei iustitiã, & propriam quærentes stabilire, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti. Finis enim legis Christus in iustitiam omni credenti. Similiter ad Philip. 3. affirmat se Apostolus propriam iustitiam æstimasse, ut excrementa, ut Dei iustitiæ quæ est per fidem fieret particeps. Deinde obseruetur hic quàm abominabilis ingratitudo sit aduersus filium Dei, tam inæstimabilem gratiam, qua Deus nos recipit propter mortem filij, contemnere: quod omnes sane isti faciunt, qui non omnibus rebus renunciatis in salutis negocio, Christum solum fide amplectuntur iustificatorem & redemtorem.

Nam si per legem est iustitia, sane Christus frustra mortuus est.

Confirmatur superius argumentum à destructo consequente: Si per legem est iustitia (id est, si ulla bona opera lege Dei præcepta nos coram Deo iustos reddunt) Christus est frustra mortuus, (aliud est enim satisfactio quæ fit per alium, aliud nostrum opus aut meritum.) Sed Christus non est frustra mortuus. Igitur per legem nequaquam est iustitia. Christus enim ideo mortuus est, & resuscitatus, ut nos credentes redimat à peccato pœnaq; peccati, ut credentes iustificet. Si igitur ulla

portio

portio salutis & iusticiæ tribueretur legi, frustra pro ea consequenda mortuus esset Filius Dei. Hic locus obijciatur iusticiarijs & Papistis, qui non totã gratiam Christi recipiunt, sed dimidium salutis operib. ascribunt. Confutatur enim hoc Pauli argumento satisfactionis commentũ, quo tollitur meritum mortis Christi. Neq; ualet quod obijciunt Papistæ dicentes Paulum tantum loqui de lege ceremoniali. Hoc enim manifestißimè argumenti forma refellitur, quæ ostendit totam legem & omnia legis opera intelligenda esse uocabulo legis. Vis enim consequentiæ, & à parte legis & à tota lege eadem est. Siquidem siue per legem moralem, siue per legem ceremonialem, siue per legem iudicialem, siue per totam legem simul est iusticia, Idem absurdum sequitur nempe Christum frustra mortuum esse.

SVMMA CAPITIS TERTII.

OBiurgatis Galatis ob leuitatem suam, docet Apostolus pluribus argumentis non ex operibus sed ex fide tantum contingere iusticiam. Potißimum autem urget exemplum Abrahæ, affirmans indignum esse quicquam immutare in Dei testamento præsertim cum nemo audeat uel hominis testamentum mutare.

Ordo

ORDO ET PARTES CAP: TERTII.

QVia *in fine superioris capitis firmissimis argumentis propositionem de fidei iustificatione confirmauit, nunc more Prophetico & Apostolico doctrinam auditoribus accommodat, obiurgando Galatas ob defectionem ab Euangelio. Taxat igitur Apostolus in principio huius capitis Galatas, eò quòd à doctrina Euangelij, quam à Paulo acceperant, per Pseudoapostolos decepti defecerint. Obiurgationi subiungit noua argumenta, quibus propositio confirmata in secundo capite ualidius roboratur. Diluit quoq; obiectiones quatuor quas iusticiarij contra doctrinam fidei adferre poterant. In harum dilutionum obiectionibus sæpè aduersariorum argumenta inuertit, eaq; trahit, ut artifex ad suæ propositionis confirmationem. Atq; ita in summa, huius capitis tres erunt partes principales, obiurgatio, confirmatio propositionis de gratuita iustificatione, & confutatio aduersariæ sententiæ: de quibus in Exegesi capitis plura dicenda sunt.*

EXEGESIS TERTII CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

O stulti Galatæ, quis vos fascinauit, vt non crederetis veritati: ante quorum oculos Iesus Christus depictus est in vobis crucifixus.

Obiurgatio est commodè, ut dixi, interposita: quæ absoluitur quidem propositione, & ratione: acrior uerò redditur, & uehementior interrogatione, alijsq; tropis ad ἐνέργειαν lucemq; rei facientibus. Obiurgatio autem ipsa hoc Syllogismo clauditur. Merito stultitiæ accusandi sunt, qui saluatore Christo cognito, & fide semel recepto, sinunt se decipi per falsos prædicatores, ut ueritati non obtemperent: hoc est, ut deficiant à Christi uera iusticia, quam habent per fidem, ad legis iusticiam: Partem uidelicet iusticiæ in operibus legis collocantes. Vos Galatæ Christo saluatore cognito & fide semel recepto siuistis uos decipi per falsos prædicatores, ut ueritati non obtemperetis: Merito igitur uos Galatæ stultitiæ accusandi estis. Conclusio primo loco ponitur, ut propositio. Deinde minor additur: ex quibus maior facilè colligitur. Hæc obiurgatio grauissimas continet admonitiones: quarum prima est, quòd illusio quædam Satanica sit, & spirituale fascinum, fingere iusticiam qua iustificamur coram Deo, constare fide

re fide & operibus, simul tanquam causis necessario concurrentibus ad iusticiam, uel, ut partibus ex quibus componatur iusticia. Secunda, quòd hostes ueritatis sint, & omnino infideles quotquot Christo prius cognito ac fide recepto, iam ad opera se conuertunt, tanquam adminicula perficiendæ & consumendæ iusticiæ, qua iusti coram Deo constituantur. Tertia, quòd pij hac spirituali prudentia in omnibus negocijs ad salutem spectantibus præditi esse debent, ut amussim uerbi Dei, & non suam carnalem sapientiam sequantur. Quod si hodie multi facerent, non solum status Reipub: Ecclesiasticæ tranquillior esset, uerumetiam hostibus Ecclesiæ minor calumniandi occasio per inquieta & superba ingenia præberetur. Quarta, quòd piorum ministrorum uerbi sit, adeoq; omnium piorum, erroribus iraſci, eosq; qui errant seuerius obiurgare, ut reuocentur in uiam, qui quauis ratione aberrarunt. Hoc cum faciunt sancti, nequaquam ipsorum ira culpanda est, ut uitium, sed potius laudanda, ut necessaria uirtus, præsertim si procedat à bono animo moderate ad bonum finem, uidelicet, ad gloriam Dei & salutem eius qui obiurgatur. Porrò de Tropis quibus hic usus est Paulus quædam adijcienda uidentur. Primum hic fascinandi uerbum occurrit. Est autem fascinare propriè uel malefico aspectu lædere,

ut in illo Vergilij: Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos: Vel peſtifera laudatione rebus exitium adferre. Vnde Solinus: quædam in terra Aphrica hominum familiæ uoce ac lingua effaſcinantes, quæ ſi impenſius fortè laudauerint pulcras arbores, ſegetes lætiores, infantes amœniores, egregiores equos, pecudes paſtu ac cultu opimas, emoriantur repente: Vel eſt præſtigijs ſenſus ita illudere, ut non cernas ea reuera quæ ſunt ante te, ſed alia eſſe putes. Huius rei exemplum uidere eſt in Vitis patrum, ubi legitur de Sancto Machario quod oratione ſua impetrauerit tolli faſcinum à parentum oculis, qui filiam ſuam in uaccam putarunt eſſe conuerſam. Nam non niſi uaccæ forma apparebat oculis eorum. Cum tamen Marcharius eam ad ſe adductam pulcram agnouerit uirginem, & non faccam. Hinc faſcinatio illuſio ſenſuum eſt: unde fit, ut dliquis uel non aduertat quæ ſunt ante ipſum, uel alia eſſe exiſtimet, quàm ſunt reuera. Hinc Paulus transfert uocabulum ad ſpirituale faſcinum quod opponit ueritati Euangelij, ut quæ ex aduerſo cum faſcino ille ſpiritus pugnat, Quiſquis igitur uel rectè edoctus ſeducitur, uel alioqui falſis opinionibus imbuitur, ſpirituali quodam faſcino illuditur, ut faſcinum ſpirituale ſit illuſio mentis qua fit, ut pro ueritate, errores homines amplectantur. Deinde, cum dicit Apoſtolus Chriſtum præ oculis Ga-

lis Galatarum depictum & inter eos crucifixum, manifestus est tropus. Nam id non manibus Iudæorum sed prædicatione efficaci de meritis Christi factum esse perspicuum est. Præcipuè autem meminit crucis, ut materiam iustificationis nostræ & λύτρον pro peccatis nostris solutum ostendat esse uictimam Iesu Christi, cuius uictimæ tum demum participes efficimur, quando in Christum crucifixum solida fide recumbimus. Hinc concluditur ex operibus nostris non constare iusticiam qua coram Deo consistimus & iusti habemur. Nullum enim aliud meritum est, huius rei, id est, iusticiæ consequendæ quàm unica Christi uictima. Deinde monentur hoc loco ministri Euangelij, sui officij esse, Christum ita prædicando depingere, ut auditores uerè sibi Christum crucifixum sentiant: Quod tum demum fit, quando in conscientijs hominum penetrant efficaci & syncera uerbi prædicatione. Contra autem qui adulterant crucis Christi doctrinam, diabolico fascino suos illudunt auditores.

Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

Redit ad confirmationem propositionis, nimirum quòd non operibus legis sed fide Christi

iuſtificetur homo. Argumentum autem hoc à teſtimonio ſpiritus ſancti ſumtum eſt, quod in hanc formam commodè includi poteſt. Illare iuſtificamur, qua ſpiritus ſanctus teſtatur nos iuſtificari: Spiritus ſanctus autem teſtatur fide iuſtificari homines, & non operibus. Ergo fides & non opera iuſtificat. Pro argumento toto ponitur minoris probatio ab experientia Galatarum ſumta. Galatæ enim credentes ſine operibus, obſignationem iuſticiæ acceperunt ſpiritum ſanctum. Quare ſpiritus ſanctus euidenter teſtatur homines fide & non operibus iuſtificari. Eſt enim ſpiritus ſanctus Arrhabo hæreditatis in redemtionem acquiſitæ poſſeſſionis in laudem gloriæ Dei, ad Epheſ. 1.

Adeo ſtulti eſtis? cum ſpiritu inceperitis nunc carne conſumamini?

Aliud argumentum ab abſurdo, Qui à ſpiritu exorſus carne uult conſumari ſeu perfici uerè amens & ſtultus eſt. Quid enim ſtultius quàm à melioribus ceptis ad deteriora progredi? Qui fide in Chriſtum iuſtificari ſe primum ſtatuit & nunc uult eam iuſticiam operibus perficere, ac ſi imperfecta eſſet, niſi accederet operum iuſticia,

bic

hic à ſpiritu ſancto exorſus carne uult perfici. Quicunque igitur fide in Chriſtum iuſtificari ſe primum ſtatuit, & nunc uult eam iuſticiam abſolutiorem per opera reddere, is uere amens & ſtultus eſt. Porrò per ſpiritum Metonymicos intelligit Apoſtolus gratiam Euangelicam, quam ſpiritus obſignat in cordibus ardentium, hoc eſt, ſpiritualem Euangelij efficaciam, qua interior homo gignitur per ſpiritum ſanctum, & perficitur. Huic ſpiritui opponit Paulus carnem, id eſt, ceremonialia opera, adeoq; totam Legem, ſeu merita operum. Locus hic inprimis obſeruandus eſt, ut qui ſummam doctrinæ Pſeudoapoſtolorum haud obſcure nobis ob oculos ponat. Erat enim Pſeudoapoſtolorum doctrina, tribuere legi profectionem iuſticiæ. Nam cum dicerent Chriſtum nihil prodeſſe, niſi accederet circumciſio, legem ſanè Chriſto non modo conferebant, ſed etiam præferebant: cum Chriſto tantum initium, legi perfectionem iuſticiæ tribuerent: ut qui ſalutem quærerent in iuſticia non imputata, ſeu inhærente, ut hodie Papiſtæ faciunt: Perinde igitur fecerunt Pſeudoapoſtoli tribuentes legi perfectionem, ac ſi quis, qui à luce cœpiſſet illuminari, ad perficiendam lucem tenebras accerſeret. An non talis merito amentiæ & ſummæ ſtultitiæ accuſaretur.

Tanta passi estis frustra? si tamen & frustra.

Argumentum ab incommodo sumtum. Qui multa passi sunt pro defensione iusticiæ fidei, & postea prolabuntur ad operum iusticiam, frustra & temere passi esse uidentur. Vos Galatæ multa passi estis ab hostibus Euangelij pro defensione gratuitæ iusticiæ, & nunc ad operum iusticiam prolabimini, frustra igitur tanta passi esse uidemini. Proinde temeritatis magnæ est, relicta fidei iusticia, ad operum iusticiam prolabi. Sola argumenti conclusio expresse ponitur, factum autem Galatarum pro argumento sumendum est. Locus hic obseruandus est, quod crux iusti, nisi quis in iusticia perseuerauerit, frustra sit suscepta. Verùm, si ad iusticiam per pœnitentiam redierit, Dominus, qua est bonitate, priorem crucem abundè compensabit. Huc pertinet correctio quam subijcit Apostolus: Si tamen & frustra, *hac enim correctione Galatas iterum erigit, monetq; ut meliorem spem concipiant, modo erroris eos pœnituerit. Locus proinde hic monet obiurgationes & castigationes piorum pastorum eò destinatas esse, ut non adigant lapsos ad desperationem, sed potius ut eos excitent ad resipiscentiam: quo pœnas commeritas effugere possint.*

Qui

Qui ergo subministrat vobis spiritum & operatur in vobis virtutes, ex operibus Legis an ex auditu fidei hoc facit?

Argumentum hoc à signo sumtum est. Dona edendi miracula consequuti estis per prædicationem fidei & non operum: Ergo certum indicium est, ex fide & non ex operibus esse iusticiam, finis enim miraculorum fuit confirmatio doctrinæ: Qua confirmata miracula quidem cessare debuerunt. Vsus uero nequaquam: quocirca cum nos eandem doctrinam docemus, quam Paulus & reliqui Apostoli docuerunt, sciamus doctrinam nostram miraculis ab illis editis confirmatam esse, adeò ut non sit opus miraculis nouis ad doctrinam nostram confirmandam. Quare non miremur calumniam Papistarum qui obijciunt nobis, quòd nostra doctrina nullis confirmetur miraculis. Proinde si quis quærat cur hodiè etiam non ædantur miracula, præter ea quæ edita sunt, audiat Augustinum, in hunc modum respondentem: Nec miracula illa durare ad nostra tempora permissa sunt, ne animus semper uisibilia quæreret, & eorùm consuetudine frigesceret genus humanum, quorum nouitate flagrauit. Nec iam nobis dubium esse debet, ijs esse credendum, qui cum ea prædicarent quæ pauci

assequuntur, se tamen sequendos populo persuadere potuerunt.

Quemadmodum Abraham credidit Deo & imputatum est illi in iusticiam.

Aliud argumentum est ab exemplo ductum: quòd ideo ualet, quia & Abraham typus fuit iustificandorum: qui omnes uno eodemq; modo iustificantur: Et exemplo approbato in subiecto, approbatur res in genere. Vnde rectè ab exemplo per locum coniugatorum concluditur: Abraham credens Deo & non operans est iustus reputatus apud Deum, Ergo iusticia quæ ualet apud Deum, est ex fide & non ex operibus. Hoc argumentum copiosè exponitur & illustratur, ad Roman. 4. Hic primum diligenter obseruandum est, cur fides dicatur imputari ad iusticiam. Non enim ita accipiendum est, ac si fides ipsa in se qua creditur Euangelio, reputetur pro iusticia, qua scilicet ita iustus sit aliquis, ut illi Deus propter hanc iusticiam uitam æternam sit daturus. Quasi qualitas fidei tanto premio digna esset: sed ita potius intelligendum est, quod fides reputetur pro iusticia, quatenus illa prehendit iusticiam alienam, nempe Christi, eamq; ut suam amplectitur. Est enim fides non causa, sed instrumentum, quo oblata pro-

promißio ſalutis accipitur, & poßidetur. Hoc apertißimè ſignificatur adducto teſtimonio: Credidit Abraham Deo, ſcilicet offerenti ſibi gratiam in promiſſo ſemine. Hæc fides imputari dicitur Abraham ad iuſticiam. Proinde cum fides dicitur imputari ad iuſticiam, ad obiectum reſpiccre oportet: quod intuetur fides, & materia iuſticiæ in obiecto quærenda eſt, & non in qualitate fidei. Ita enim Paulus alibi ait: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Nam ut in Adam iniuſti & rei ſumus, ita in Chriſto iuſti & abſoluti à reatu ſumus quando in Chriſtum firma fide recumbimus. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ſic etiam per obedientiam unius iuſti conſtituentur multi.

Porrò hic duabus calumnijs neceſſario occurrendum uidetur. Quarum una Iudaica eſt, altera Papiſtica. Iudæi accuſant Paulum malæ fidei in citando teſtimonio ex Geneſeos capite 15. Dicunt enim Iudæi haud rectè torqueri ad Chriſtum & uitam æternam, quod ibi refert Moyſes de terrena promißione & multiplicatione ſeminis ſuper terram. Sed falluntur, perperam enim ſeparant quæ coniungenda erant. Nam fides Abrahæ primum & principaliter reſpicit in

cit in promissionem Dei, qua in fœdus salutis, intercedente semine benedicto, ipse Abraham adoptatus est. Deinde promissionem illam, Et erit semen tuum sicut arena maris, includit in promissione adoptionis tanquam partem in toto. Quare cum Abraham credendo oblatam gratiam amplectitur, perspicuum est calumniam Iudaicam uanam esse, nam prouenit ex insciti promissionis principalis, in qua aliæ comprehenduntur. Altera calumnia Papistarum est, & iusticiariorum, qui Iacobum cum Paulo committunt, ut iusticiam statuant ex fide & operibus simul. Proferunt enim ex Iacobo hæc uerba: uis autem scire ô homo uane quod fides absq; operibus mortua est, Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est? offerens Isaac filium suum super altare, uides quod fides cooperabatur operibus ipsius (id est, efficax erat per opera seu obedientiam illius) & ex operibus fides consumata est, & impleta est scriptura quæ dicit, Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam, & amicus Dei appellatus est, uidetis quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum: hæc Iacobus. Hoc testimonio Iacobi muniti Papistæ, opponunt se proteruè toti Euangelio, abijciunt gratuitam iustificationem, & audacter reijciunt λύτρον & uictimam filij Dei Domini nostri Iesu Christi. Sed hallucinari Papistas

ſtas craſſißimè facillimum eſt oſtendere. Primum omnium obſeruandus eſt ſcopus Iacobi. Ipſe enim non diſputat in eo loco de iuſtificationis cauſa, Sed ſtatus quæſtionis eſt, quo in loco habenda ſit fidei profeſſio, & iactatio ſine operibus, ſeu emendatione uitæ. Vnde hanc propoſitionem ſtatuit Iacobus, fides abſq; operibus mortua, hoc eſt, gloriatio ſeu iactatio fidei cui non adiuncta ſunt bona opera, uana & inanis eſt, non in corde ſed in labris reſidens. Hanc propoſitionem confirmat ab exemplo Abrahæ, deſumto ex uigeſimo ſecundo capite Geneſeos: ubi manifeſte loquitur ſcriptura, non de iuſticia qua iuſtus eſt Abraham reputatus fide, ſed de declaratione potius iuſticiæ: Quam iuſticiam quindecim annis ante natum Iſaac obtinuerat Abraham, cum crederet promißioni gratuitæ. Cum igitur Papiſtæ, quocunque ſe uertant, non poßint efficere ut effectus ſit prior ſua cauſa, fruſtra omnino ex hoc loco Geneſeos contendunt, iuſticiam qua iuſtificamur coram Deo in obedientia operum conſiſtere. Verum quo nihil obſcuri ſtudioſis in hac quæſtione relinquatur, diligentius examinemus locum Geneſeos quem Iacobus in confirmationem ſuæ propoſitionis adducit.

TEXTVS EX GENESI.

Vocauit

Vocauit Angelus Domini Abraham de cœlo: per memetipsum iuraui, ait Dominus, quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me. Benedicam tibi & multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli & veluti arenam quæ eſt in littore maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ. Hactenus Angelus.

Hoc teſtimonio Iacobus ſuam confirmat propoſitionem, ex quo firma demonſtratione colligam, quid iuſtificari ex adducto teſtimonio poßit in Iacobo ſignificare. Prædicatur Abraham uerbis Angeli propter obedientiam qua paratus fuit ad offerendum filium, Promittitur ſemen benedictum, promittitur copioſa poſteritas & fœlix, nec quicquam aliud in concione Angeli agitur. Cum igitur Iacobus confirmat Abrahamum iuſtificatum operibus, quia paratus legitur fuiſſe ad mactandum filium ſuum Iſaac, profectò aliud intelligere non potuit ex adducto teſtimonio, quam Abraham iuſtificatum, hoc eſt, prædicatum, laudatum, ornatum, & ampliſſima promiſſione remuneratum propter obedientiam ex fide præſtitam. Vnde ſequitur iuſtificationem in Iacobo non eſſe imputationem iuſticiæ, ſed declaratio-

nem,

rem, idq; per obedientiam ex fide profectam. Quod autem ab exemplo infert Iacobus, uides quod fides cooperatur operibus illius, & operibus illius consumata est, nihil aliud uult, quàm significare opera necessario fidem comitari, atq; fidem consumari operibus, id est, manifestari hominibus seu demonstrari ad homines, per obedientiam erga Deum. Atq; ideo fidem sine operibus esse inane spectrum, quod non meretur fidei appellationem. Quod autem addit, impleta est scriptura quæ dicit: Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam, nihil aliud uult, quàm significare plenius declaratam esse iusticiam fidei per obedientiam operum. Impleri enim dicuntur, quæ plenius exhibentur, & ostenduntur seu palam fiunt. Hinc iam concludit Iacobus: uidetis quòd ex operibus iustificatur homo (hoc est, ex fructibus agnoscitur & approbatur eius iusticia) & non ex fide tantum, hoc est, nuda & inani cognitione Dei & iactatione fidei. His ita explicatis iuxta analogiam fidei, ex scopi consideratione, & testimonij adducti à Iacobo uero sensu, breuiter colligamus firmam paralogismi Sophistarum Papalium solutionem. Cum igitur inferunt Papistæ, ex hoc loco Iacobi non iustificari homines coram Deo fide sine operibus, quia fides absque operibus mortua est. Respondeamus duplicem Paralogismum committi

& utrumque peccare fallacia æquiuocationis. Primum enim fides in doctrina Pauli de iustificatione non significat noticiam & assensum, sed propriè fiduciam in Deum, quòd uerè uelit nobis præstare quod promisit per Euangelium, sed in Iacobo significat tantum noticiam historiæ, & assensum: id quod quatuor rationibus ex Iacobo desumtis probabo.

PRIMA.

Si fidem, inquit, se quis dicat habere, opera autem non habeat, quid quæso aliud potest Iacobus intelligere per fidem, quàm inanem professionem, & iactationem fidei. Vera enim & iustificans fides est quæ uiuit iustus, & est efficax ad operandum.

SECVNDA.

Diaboli, inquit, credunt & contremiscunt. Iam autem certum est diabolos nulla fiducia præditos esse, cum nullam omnino salutis promissionem habeant. Quare nullam nisi historiæ, & noticiæ fidem habere possunt diaboli. Quod autem dicat eos Iacobus ex fide contremiscere, significat certissimam expectationem diabolorum, qua exspectant iudicium futurum in omnes reprobos. Pugnat ergo contremiscendi uocabulum cum pro-

proprietate fidei, quæ est consolari eorum conscientias, qui uerè credunt & certam expectant liberationem ab omnibus malis, & beatam immortalitatem.

TERTIA.

Iacobus fidem, de qua loquitur, mortuam esse pronunciat, eamq; confert corpori sine spiritu: Iam autem ex Paulo constat uerè credentes in fide Filij Dei uiuere.

QVARTA.

Tu, inquit, credis quoniam unus est Deus. Ita autem credere est tantum historiæ noticiam habere, qua homines non iustificari haud mirum est.

OBIECTIO.

Cur ergo, inquies, Iacobus ita utitur uoce fidei? an ueræ fidei uim ignorat Iacobus? Respondeo. Iacobus loquitur ex hypothesi hypocritarum & per concessionem Rhetoricam κατα-χρησικῶς uocabulo fidei utitur, ut hac ratione confutet sui seculi uanos fidei iactatores.

Alter paralogismus est in uoce iustificandi. Paulus enim de iustificatione imputationis, hoc est, quæ est imputatio iusticiæ coram Deo. Iacobus au-

bus autem de iustificatione declarationis, hoc est, quæ est declaratio iusticiæ coram hominibus loquitur, quemadmodum supra copiosius declarauimus. Cùm igitur sensu differunt propositiones Pauli & Iacobi, malignè faciunt Sophistæ, qui fingunt Iacobum aduersari Paulo, hoc est, qui mentiuntur spiritum sanctum sibijpsi contrarium esse, cum nemo pius dubitet quin uterque ex eodem spiritu sit loquutus.

His ita breuiter notatis exemplum Abrahæ altius perpendamus, & simul totam historiam de Abrahamo apud animum colliganus. Nam cum illi filij Abrahæ sunt qui insistunt uestigijs Abrahæ, par est, ut tota ipsius nobis, ut norma uitæ, proponatur. Primum itaq; obseruandum est in exemplo Abrahæ, quomodo Apostolus inde extruxerit gratuitã iustificationem, de qua iam dictum est. Deinde circumstantiæ iustificati Abrahæ expendendæ sunt, quæ non paucos locos de uita Christiana continent, ex quibus præcipuos recitabo:

Primus, quòd professio uitæ Abrahæ ante iustificationem testetur ipsum nullis meritis aut præparantibus operibus à Deo receptum esse, sed sola bonitate Dei eaq; gratuita. Nam antequam uoce Dei de Hur Caldæorum uocatus est, Caldaicis erroribus imbutus fuit.

Secun-

Secundus, quòd circumcisio non necessario requiratur ad iustificationem. Est enim Abraham ante circumcisionem iustus à Deo pronunciatus, propterea quod crediderit Deo promittenti sibi semen ex gratuita sua bonitate, in quo benedicentur omnes nationes terræ. Nam cum impossibile sit ut effectus sit prior sua causa, fieri nequaquam potest ut circumcisio sit causa iustificationis Abrahæ, cum multis annis ante mandatam circumcisionem sit fide iustificatus. Hanc circumstantiã etiam Paulus Apostolus urget ad Rom. 4.

Tertius, quod iusticia fidei ad omnes promiscuè pertineat. Est enim Abraham fide iustificatus antequam constituta èst Iudaica Respublica, & antequam ullis notis discreti sunt homines. Ex hac circumstantia Prophetæ absq; dubio conciones de uocatione gentium extruxerunt.

Quartus, quod ritus Mosaici & traditiones humanæ non requirantur à iustificandis. Vt enim sine illis Abraham est iustificatus, ita qui eius exemplo iustificabuntur ritus Mosaicos non requirant, & multo minus traditiones humanas.

Quintus, quod sine lege morali & operibus in Decalogo præceptis iustificemur. Nam si Abrahæ exemplo iustificamur, et is fuit iustificatus annis multis ante datam legem, profecto fieri non potest ut ex lege sit iusticia. Verum si obijcis le-

gem moralem fuisse perpetuam, idcoq; ea non caruisse Abrahamum, Respondeo nullam mercedem operibus deberi, nisi ex pacto Dei. Opera enim non sunt intrinseca dignitate meritoria, sed acceptione Dei, & ratione pacti. Stat ergo firma consequentia: Abraham iustificatus est fide promissionis ante editum pactum de operibus. Ergo fide & non operibus iustificatus est.

Sextus, Quod uera & iustificans fides habeat adiuncta bona opera, & obedientiam erga Deum, quodq; nihil charius Christiano esse debeat quam diuinæ uoluntati obedire. Nam, ut Abraham mandato Dei obediuit cum iuberetur mactare filium, quo nihil in mundo charius habuit. Ita pij parati esse debent propter mandatum Dei ad iugulandos omnes prauos affectus, atque adeo ad componendam totam suam uitam iuxta normam uoluntatis diuinæ.

Septimus, Quòd eorum, qui gloriantur de Patre Abraham & non insistunt uestigijs ipsius, uana sit gloriatio.

Octauus, ut Abraham est Typus credentium, (nam eos qui iustificantur huius exemplo, ut dictum iustificari necesse est) & pater multarum gentium, ita pij unius Abrahæ exemplo contenti sint, nec quicquam moueantur aliorum, nescio quorum patrum, institutis parum ad Regulam uitæ Abrahæ congruentibus. Nam solus Abra-

bam nobis, qui ex gentibus conuertimur, typus & exemplar cum fidei tum obedientiæ erga Deum exiſtit. Ceremoniæ quæ poſtea additæ ſunt, ut ad certum populum nempe Iudaicum pertinebant, Ita adueniente promiſſo Abrahæ ſemine ceſſare omnino debebant, & euaneſcere non ſecus atque adueniente ſole tenebræ diſcutiuntur. Iam autem ſi Ceremoniæ Iudaicæ, quarum autor Deus fuit, nullum Chriſtianum obligant, multo minus hypocriticæ Monachorum Regulæ, quarum pleræq; ex diametro cum uerbo Dei pugnant, obligationis uim habent, Imò eos qui illis ſe ſubijciunt præcipitant in certam damnationem niſi maturè reſipiſcant.

Nonus, Monet præterea exemplum Abrahæ ut in articulo ſalutis noſtræ, adeoque in omnibus promiſſionibus Dei certi ſimus, & immoti nihil plane hæſitantes. Vt enim Abraham nullis rationis aut naturæ argumentis fractus eſt, quin crederet promittenti Deo, ſtatueretq; ipſum potenter præſtare poſſe, quòd clementer promiſerat: Ita nos nihil moueamur argumentis ullis quæ in contrarium promit caro & ſanguis. Non igitur dilatio promiſſorum, non triſtiſſima Eccleſiæ forma, non incidentes ærumnæ & calamitates frangant animos noſtros, ſed πληροφορίᾳ, hoc eſt, pleniſſima fiducia exemplo Abrahæ patris noſtri perſiſtamus firmi tribuen-

tes Deo gloriam ueritatis potentiæ & misericordiæ.

Decimus, Quod ut pij in hac uita exemplo Abrahæ possunt uti communibus legibus contractuum & aliarum rerum exemplo Abrahæ: Ita communibus casibus sunt obnoxij uarijs periculis, exilio, fami, cruci, adeoque morti ipsi, quæ pijs transitus est ab his ærumnis ad promissam beatitudinem. Hæc breuiter dicta sint de hoc Abrahamico exemplo, quod seriò per totam uitam aspicere, meditari, operepretium est omnibus ijs, qui de patre Abraham iustè & sine hypocrisi gloriari uolunt.

Cognoscite ergo quod qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ.

Infert se ex hypothesi thesin, seu exemplum singulare ad genus transfert, & est sensus, Abraham pater credentium iustificatus est fide. Igitur quotquot credunt & filij Abrahæ propter imitationem fidei existunt, & fide iustificantur, quemadmodum ipse fide est iustificatus. Hoc pacto Paulus ad Roman: 4. accommodat exemplum Abrahæ, ita enim ait: Non est autem scriptum propter illum tantum, quòd reputatum sit illi ad iusticiam, sed etiam propter

nos

nos quibus reputabitur credentibus. Porrò esse ex fide, nihil aliud est, quàm renunciata propria iusticia diuinis promissionibus gratiæ niti, ad Roman: 4. Credenti & non operanti reputatur fides ad iusticiam. Deinde hic obseruemus uerissimam & immotam definitionem filiorum Abrahæ, hoc est, hæredum gratuitæ iustificationis, quæ in Abrahamico exemplo conspicitur. Nam hac formula, qui ex fide sunt, id est, uerè credentes promissioni gratuitæ, ut Abraham fecit, tanquam certa definitione comprehendit Apostolus filios Abrahæ siue circumcisi sunt siue non: quos ad Roman. 9. cap. filios promissionis nominat, propter obiectum fidei qui credit promissioni.

Præuidens autem scriptura quod ex fide iustificet gentes Deus antes quam Euangelizauit Abrahæ: benes dicentur in te omnes gentes.

Accommodationem exempli probat testimonio scripturæ. Est autem Entimematica probatio. Priori loco consequens, posteriori antecedens ponitur. Forma autem Dialectica hæc est, Omnes gentes benedicentur in te (hoc est, non per te sed

quia in filijs tuis censebuntur omnes credentes, uel in te, hoc est, cum te siue tuo exemplo. Ita enim Beth præpositio sæpissimè exponi debet) Sed Abraham est fide benedictus adeoq; iustificatus: Ergo & gentes ex fide iustificantur & non ex operibus. Quod autem dicit Apostolus, Ante euangelizauit, significat doctrinam gratuitæ iustificationis Abrahamo patefactam fuisse. Non est igitur noua doctrina Euangelium de gratuita iustificatione, ut calumniabantur Pseudoapostoli, sed longè ante exhibitum Christum in carne fuisse hominibus commendatam.

Igitur qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham.

Illatio generalis argumenti ducti ab exemplo Abrahæ. Primum enim accommodauit Apostolus exemplum Abrahæ ad genus, Deinde accommodationem probauit scripturæ testimonio, Iam in genere concludit credentes benedici, adeoq; iustificari cum fideli Abraham (Ita enim Paulus hoc loco interpretatur quod supra dixit in te) hoc est, quemadmodum Abraham credens iustificatus est, Ita etiam gentes credentes iustificari: atque ideo non simpliciter dixit benedicuntur cum Abraham, sed cum addito benedicuntur cum fideli Abraham, significans fidem esse instrumentum

mentum, quo oblata benedictio recipitur: quæ benedictio hoc loco non aliud est quam liberatio à maledictione legis, à morte æterna, fauor diuinus gratuitus, atque adeo uita æterna. Nam Paulus disertè maledictionem benedictioni opponit. Ex hac Pauli conclusione per locum à contrarijs concluditur, quod omnes qui per opera uel diuinæ legis præcepta salutem quærunt, discedant ab Exemplo Abrahæ, et non sint filij Abrahæ, atq; ideo maneant in suis peccatis, & sub legis maledictione. Non enim consequuntur remissionem peccatorum, quæ non nisi, iuxta Exemplum Abrahæ, fide accipitur & non operibus, id quod clarius adhuc sequenti argumento demonstratur.

Quotquot enim ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt, scriptum enim est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

Ratio proximi argumenti, quod disiunctiuè formari poterit hoc modo. Aut ex fide aut ex operibus est benedictio. Non est autem ex operibus, Igitur ex fide est benedictio adeoque iu-

ſticia & ſalus ipſa. Quod autem non ſit ex operibus benedictio atq; adeo iuſticia, probat à contrarijs effectibus ſeu repugnantibus. Quotquot ex operibus legis ſunt, ſub maledictione ſunt, atque adeo maledicti. Igitur quotquot ex operibus legis ſunt, non benedicuntur, nec iuſtificantur. Antecedens probat teſtimonio ſcripturæ: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Hic rurſus apertum teſtimonium habemus, quod Apoſtolus per opera legis intelligat omnia quæ lege diuinâ præcepta ſunt nobis, & præcipuè opera decalogi. Nam niſi prorſus inſanire Sophiſtis lubet, non dicent promiſſam uitam gentibus ob Ceremonias, nec denunciatam maledictionem gentibus ob rituum Moſaicorum neglectum. Ceremoniæ enim Moſaicæ & ritus exſpirarunt adueniente Domino in carnem. Præterea, qui ſtante Repub: Iudaica ex gentibus crediderunt, & dicebantur Relligioſi, non ſeruarunt ritus Moſaicos ut Iob, Naaman Syrus. Cyrus Perſarum, & multi alij.

Quod autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide viuet. Lex autem non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea homo viuit in eis.

Aliud

Aliud argumentum ex duobus locis, nimirum à pronunciato & repugnantibus petitum. Est autem Epichirema Rhetoricum. Primo enim loco ponitur concluſio: Secundo loco, Maior: Tertio, minor: Quarto, minoris probatio. Redigatur autem argumentum in hanc formam, iuſtus ex fide uiuit. Qui eſt ex lege, non eſt ex fide. Igitur qui eſt ex Lege non uiuet. Si non viuet, neque iuſtificabitur. Minoris probatio eſt qui fecerit ea homo viuet in eis. Vt autem præſens argumentum plenius intelligi poßit, obſeruandum eſt, quòd Paulus hic ſumat legem & fidem tanquam duo contraria, quo ad effectum iuſtificandi. Lex enim requirit opera, fides autem meram gratiam ſpectat. Si ergo iuſticia eſt ex fide, eſt profecto ex mera gratia. Si eſt ex mera gratia, iam non eſt ex operibus. Igitur ſi iuſticia eſt ex fide, non eſt ex operibus. Lex enim non ſpectat fidem in iuſticia, ſed opera, hoc eſt, non pronunciat Lex eos iuſtos eſſe qui crediderint, ſed qui fecerint. Sunt proinde prorſus contrariæ duæ iſtæ uiæ, quia Lex in nobis quærit quod nunquam inuenit ideoq; occidit. At fides accipit ex mera gratia quod nobis deeſt, hoc eſt, iuſticiam ut nobis uidelicet imputetur, quæ in ſolo Chriſto eſt, atque hoc reſpectu fides uiuificat.

Eſt

Est igitur in hoc uersiculo fundamentum consequutionum superiorum, quæ ex eo firmæ sunt quòd lex & fides, facere & credere, iustitia inhærens & iusticia imputata, gratia & meritum, sint contraria immediata, quo ad iustificationem: in qua requiritur perfecta & omnibus numeris absoluta iusticia, qualis in uno Christo inuenitur, cum quo per fidem coalescunt omnes sancti, ac proinde saluantur. Porrò pronunciatum Abacuc explicandum est. Iustus, inquit, ex fide uiuet, hoc est, qui credit promissioni Dei iustus est & uiuet. Duo enim hic tribuit fidei Propheta, uidelicet iustificationem, ut instrumento, & uiuificationem, ut causæ efficienti. Hoc posterius sæpè Metonymicos pro priori ponitur, qui enim iustus est uiuet, & nemo uiuet nisi qui iustus fuerit. Antithesis in Prophetæ uerbis obseruetur. Ecce, inquit, extollit sese is cuius anima non est recta in eo, iustus autem ex sua fide uiuet. Hic iustus ex fide opponitur ei qui se extollit, id est, qui de se ipso præsumit, & suis nititur uiribus, is, cuius anima non est recta in eo, id est, qui diffidit de Deo nec ad illum confugit. Iustus igitur ex fide desperat de seipso, & sola bonitate Dei nititur: unde & iusticiam & uitam gratis haurit. His ita explicatis argumentum apertius conspicitur: Fides iustificat, Lex non est fides, igitur Lex non iustificat. Maior

est

est uera quia Propheta dicit, Iustus ex fide uiuet. Minor probatur quia Lex requirit opera, fides uero gratiam apprehendit.

Confutatio sequitur, in qua diluuntur quatuor obiectiones, quæ contra ea quæ dicta sunt de fide & lege poterant obijci. Atq; ita prudenter confutationem instituit Paulus, ut non solùm obiecta aduersariorum diluat, uerumetiam propositionem principalem fortius muniat.

Christus nos redemit de maledictione Legis, factus pro nobis maledictum (scriptum est enim maledictus omnis qui pendet in ligno) vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu, vt promissionem spiritus accipiamus per fidem.

Prolepsis est seu anticipatio primæ obiectionis quæ huiusmodi ex superioribus dictis nascitur: Si lex damnat omnes, qui eam non faciant, & nemo eam facit, an non damnationi legis obnoxij sunt omnes? Respondet Paulus nos liberatos esse à maledictione legis. Continet autem hæc Paulina Responsio quatuor circumstantias istius liberationis. Quarum prima est, per quemnam liberati

liberati ſimus. Secunda, quo modo. Tertia, in quem finem. Quarta, quo medio ſiue quo inſtrumento illam liberationem per Chriſtum partam conſequamur.

Prima circumſtantia per quem, exponitur hiſce uerbis: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, hoc eſt, Chriſtus ſua ſatisfactione, qua Deo & legi ſatisfecit, liberauit nos à ſententia damnatoria legis, adeoque ab ipſa legis maledictione. Eſt autem in hiſce Pauli uerbis antanaclaſis figura. Priori enim loco maledictum relatiuè ſiue formaliter accipitur. Poſteriori uero ſignificat reatum ſine fundamento, & expiationem maledictionis quæ per mortem Domini peracta eſt.

Secunda circumſtantia eſt de modo, ita enim ait Apoſtolus: Maledictus omnis qui pendet in ligno, Chriſtus pependit in ligno. Igitur Chriſtus eſt maledictus. Non in ſe quidem, ſed quia ſuſtinuit perſonam noſtram, & factus eſt hoſtia pro peccato noſtro, dum cruci ſeu ligno affixus eſt. Nam quod impoßibile erat Legi, Deus per Filium miſſum in mundum præſtitit. Fuit autem Legi impoßibile homines per eam iuſtificari, ac liberari ſententia damnatoria legis. Igitur Deus Filium fecit hoſtiam pro peccato,

catio, ut per peccatum damnaret peccatum in carne. Non solùm ut liberaremur à maledictione legis per satisfactionem Christi, Verumetiam ut legis iusticia in nobis impleretur per imputationem obedientiæ Christi, qua satisfit legi, ut Christus sit consumatio legis in iusticiam omni credenti. Habemus paucis expressum fructũ passionis Domini, quæ est Redemptio nostri à maledictione legis per Christi satisfactionem.

Tertia circumstantia est finis, ut inquit gentibus benedictio Abrahæ contingat in Christo Iesu. Benedictio autem Abrahæ est, quæ facta est Abrahæ his uerbis: Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Voce benedictionis intelligitur Sinechdochicos, Remissio peccatorum, iustificatio, adoptio in filios Dei, donatio spiritus sancti, atq; adeo salus ipsa ac uita æterna.

Quarta circumstantia instrumenti est, quo benedictio illa spiritualis nobis applicatur, Vt, inquit, promissionem spiritus accipiamus per fidem. Fide enim benedictionem illam spiritualem recipimus, oblatam uerbo & Sacramentis. Est & hic Sinechdoche, nam ut supra posuit benedictionem pro iustificatione & alijs donis quæ natura cum benedictione cõiuncta sunt: Ita hic pollicitationem spiritus, id est, promissum spiritum ponit

pro

pro peccatorum remissione, iustificatione, & glorificatione. Nam donatio spiritus sancti testimonium est iustificationis, cui reliquæ partes quas enumerauimus necessario coniunctæ sunt. Sed quid dicemus? an spiritus sanctus accipitur fide? an non fidem in nobis spiritus sanctus creat ad prædicationem Euangelij? quo modo hæc consistunt? quatenus spiritus sanctus in credentibus habitat & operatur in eis, fide dicitur accipi, non quod eum antea non habuerint, sed quia nunc se prodit apertius, & ostendit efficacius suam præsentiam, dum uidelicet impellit ad spiritus opera sectanda, dum armat animatq; fideles contra carnis opera. Quatenus autem spiritus sanctus per uerbum & sacramenta fidem excitat, cum uerbis & Sacramentis exhibetur & fidem in cordibus creat ordine non tempore præueniens fidem. Porrò hæc primæ obiectionis dilutio continet præcipua nostræ Religionis capita quæ sunt hæc.

Primum, quod lex damnet & obnoxios faciat maledictioni omnes homines, adeo ut nemo sit qui non subijciatur maledictioni legis. Vnde colligitur nequaquam ex lege iusticiam contingere.

Secundum, quod Christus solus nos liberet à legis maledictione, adeo ut Redemtio per illum

facta

facta, nobis contingat ex gratia, & non ex ullo merito.

Tertium, quod modus liberandi nos à maledictione legis non fuerit alius, quam Christi uictima: quæ est sufficiens λύτρον pro toto humano genere redimendo.

Quartum, quod finis huius liberationis à maledictione legis sit plenissima benedictio & salus credentium.

Quintum, quòd huius beneficij Christi & uictimæ per fidem homines fiant participes.

Sextum ex his omnibus propositionis principalis clarissimam confirmationem colligamus. Nam si lex maledicit, & à legis maledictione per Christum fide apprehensum liberamur, Profecto sequitur non operibus legis, sed fide Christi iustificari homines. Qui ergo legis sententiæ maledictioni subiecti sunt, Christi beneficio iustificati benedicentur & uitæ æternæ censentur hæredes.

Fratres secundum hominem dico, hominis licet testamentum, si modo comprobatum sit, nemo reiicit aut addit aliquid. Porrò Abrahæ dictæ sunt promissiones &

semini eius, non dicit & seminibus, tanquam de multis, sed tanquam de vno, & semini tuo qui est Christus: Hoc autem dico testamentum antea comprobatum à DEO erga CHRISTVM. Lex quæ post annos quadringentos & triginta cepit, non facit irritum, vt abroget promissionem. Nam si ex Lege est hæreditas, iam non ex promissione, atqui Abrahæ per promissionem donauit Deus.

Anticipatio secundæ obiectionis, quæ huiusmodi est, Post promissionem factam Abrahamo data est lex: Ergo promissio aut per legem irrita facta est prorsus: aut non uidetur sufficere promissio ad iustificationem & benedictionem consequendam, sed promissioni addendam esse legem, tanquam complementum. Summa responsionis hæc est, nihil est tam potens, ut possit irritum facere pactum Dei. Pactum autem Dei est promissio facta Abrahæ & semini eius. (Ita enim habent promissionis uerba: Ego ero Deus tuus & seminis tui) Ergo nihil est tam potens ut possit hanc promissionem uiolare. Itaque nec

lex

lex data post quadringentos & triginta annos poterit hanc promissionem abolere. Maior probatur per locum à minore ad maius, hominis pactum confirmatum, non reijcitur, non abrogatur, nec ei additur quicquam. Ergo multo magis pactum Dei inuiolabile putandum est, ut nec abrogetur, nec ei aliquid adijciatur. Verum hoc fieret irritum et abrogaretur, si ex lege esset hæreditas (hæreditatis nomine Synechdochicos complectitur Paulus ipsam benedictionem, adeoq; iustificationem & glorificationem) Et si lex addenda esset promissioni, tanquam complementum, adijceretur aliquid pacto prius à Deo confirmato. Hinc iam ex repugnantibus concludit Paulus in hunc modum, confirmans superius argumentum. Nam si ex Lege, inquit, est hæreditas, iam non est ex promissione gratuita. Sed hæreditas est ex promissione. Ergo non est ex lege. Maior expresse ponitur, loco assumptionis confirmatio ponitur: uidelicet, atque Abrahæ per promissionem donauit Deus. Locus hic obseruandus est contra eos qui pactum Dei de gratuita iustificatione infringere conatur: quarum alij in operibus legis, alij in traditionibus humanis iusticiam ponunt. Hi enim omnes & Christo suum honorem detrahunt, & DEVM quodammodo inconstantiæ accusant: Confutantur & hic Papistæ,

qui per legem intelligunt tantum Ceremonias Mosaicas. Nam eadem est ratio consequutionis. Sicut enim ex lege Morali, siue ex quacunque alia est hæreditas, non est ex promissione, id est, ex gratia Dei per fidem. Lex enim homines respicit, eorumque opera. Promissio autem gratiam Dei & fidem in Christum intuetur. Porrò hoc loco duæ calumniæ necessario refutandæ sunt, quarum una Iudaica est. Altera Papistica. Vt autem Iudaica rectè dissoluatur, obseruanda est scripturæ consuetudo. Sæpè enim cum de toto corpore Ecclesiæ agitur, Christus ueluti in medio collocatur, qui omnes Dei filios comprehendit Synechdochicos. Nam non totam liberorum multitudmem, qui ab Abraham orti sunt, comprehendit scriptura, cum benedictionis & promissionis meminit, sed tantum eos, qui insistunt uestigijs patris nostri Abrahæ, qui seminis nomine censentur in Christo, qui est caput, reliqua in se membra continens. In Christo enim connectitur uniuersum semen atque indissolubili nexu coniungitur. Quando igitur cauillantur Iudæi explicationem Pauli urgentis singularem nameram, cum constet seminis uocabulum in Genesi collectiue accipi. Quemadmodum disertè textus ait. Erit semen tuum sicut arena maris & stellæ cœli, Respondendum est, Paulum non

loqui

loqui de uno homine, sed de uno genere seminis. Distinguendum est enim inter semen carnis, & semen promissionis. Paulus itaque hic excludit semen carnis tantum, & in Christo, ut in capite, semen promissionis ad quod solum pertinet promissio comprehendit. Ita enim primæ Corinth. 12. Christi nomen tribuitur uniuerso fidelium cœtui, ubi disserit de unione, adducta similitudine corporis humani, quam similitudinem accommodat his uerbis: Ita & Christus. Hic manifestè Christi nomen tribuitur omnibus fidelibus, qui Christo tanquam capiti membra adhærent. Papistica calumnia hæc est, quod ex hoc loco Pauli contendant, legem in tota hac disputatione de iustificatione tantum Ceremonias respicere, & non legem moralem. Nam hanc clamitant promissionem factam Abrahæ præcessisse, ut quæ creata una cum homine sit: atque ideo inferunt, aut uanam esse hanc Pauli argumentationem, aut contra solas Ceremonias ualere. His, quemadmodum superius etiam annotatum est, in hunc modum respondere licet. Vbi nullum pactum interuenit, ibi nullum acceptationis testimonium est. Sed dum facta est promissio Abrahæ, nullum pactum fuit de iustitia operum. Igitur nullum extitit acceptationis operum testimonium. Non enim opera, ut ipsi Papistæ nobiscum fatentur, intrinseca dig-

nitate meritoria sunt, sed acceptatione Dei & ratione pacti.

Quid igitur lex? transgressionum gratia addita fuit, donec veniret semen, cui promissum erat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris, Mediator autem vnius non est, Deus vero vnus est.

Tertia obiectio est. Si Lex non iustificat, cur ergo data? Videtur sane frustra data esse. Respondet Paulus, Legem non esse frustra datam, sed habere suum usum, addita enim est propter transgressiones, non quidem tollendas sed reuelandas: ut isto pacto homines deueniant in agnitionem sui peccati, & commeritæ damnationis: Vnde & ad promissum semen impellantur, sine quo à Legis maledictione nemo liberari potest. Atque hoc est, quod additur: donec ueniret semen cui promissum fuerat, quasi dicat: Lex subseruit promissioni, ut homines coerceat usque ad aduentum seminis promissi. Loquitur autem hic Paulus de tota lege & externa illa tota administratione, qua uetus populus regebatur usque ad exhibitum messiam. Porrò quod nunc in Ecclesia retineatur lex Moralis plures sunt causæ,

de

de quibus postea pluribus dicetur. Quod autem sequitur, ordinata per Angelos in manu Mediatoris, scilicet Mosis, solus Lutherus, appositissimè explicans digressiunculã esse dixit, in qua discrimen facit Paulus legis et promissionis seu Euangelij. Est autem hæc summa discriminis. Lex data est per Angelos in manu Mosis Mediatoris. Euangelium autem per Christum eundemq; Mediatorem Quare Euangelium excellere legem dubium non est. Quod autem additur mediator autem unius non est, non tantum de Mose, sed in genere intelligendum est. Quemadmodum enim Moses ueteris pacti mediator fuit. Ita Christus noui pacti inter Deum offensum & hominem offendentem mediator existit. Vnde Euangelij & promissionis dignitas apparet. Quod sequitur, Deus autem vnus est, facit ad confirmationem superiorum. Perinde ergo ualet ac si diceret: Deus semper manet sui similis. Quod ergo semel decreuit non mutat. Proinde nequaquam existimandum est, quòd Lex abroget promissionem Abrahæ factam.

Num Lex igitur aduersus promissa Dei: Absit. Nam si data esset Lex, quæ uiuificare posset vere ex

lege esset iusticia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccatum, vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.

Quarta obiectio cum dilutione. Si lex damnat, & promiſsio gratuitam offert ſalutem, promiſsio uidetur esse contra legem & lex contra promiſsionem. Reſpondet & hic Paulus à fine legis, & oſtendit quòd promiſsio reddatur illuſtrior miniſterio legis. Atque in hunc modum argumentatur à deſtructione antecedentis ad deſtructionem conſequentis. Si lex data eſſet quæ poſſet uiuificare, hoc eſt, iuſtificare, uerè ex lege eſſet iuſticia. Sed lex non data eſt quæ poteſt uiuificare. Ergo ex lege non eſt iuſticia. Probatur aſſumptio à contrario effectu. Lex cõcluſit omnia ſub peccatum, Igitur lex non liberat à peccato nec uiuificat. Sed cur ita? ut promiſsio ex fide Ieſu Chriſti, id eſt, ex fide in Ieſum Chriſtum daretur credentibus, id eſt, ut credentes fide conſequerentur promiſſam Iuſticiam & remiſsionem peccatorum.

Prius autem quam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem quæ reuelanda erat,

erat. Itaque lex Pædagogus noſter fuit ad Chriſtum, vt ex fide iuſtificaremur.

Exegeſis eſt: ſuperiorem enim ſententiam de uſu legis exponit clarius, idq; duplici ſimilitudine. Primum enim legem carceri comparat, deinde Pædagogo, utraq; aptiſſimè uſum legis commonſtrat. Vt autem hæ ſimilitudines rectius intelligantur, quid lex quidq; fides hoc loco ſignificet notandum eſt. Lex itaq; hoc loco neque legem moralem tantum, neque Ceremonias, & iudicia, ſed totum Regimen & politiam Moſis, quæ lege Dei conſtituta fuit, ſignificat, Fides autem hic ſignificat obiectum fidei nempe Chriſtum, in quem credimus iam exhibitum & manifeſtatum in carne, ſiue tempus ipſum notet noui teſtamenti, quo clarior quædam gratiæ Dei reuelatio per prædicationem & uictimam Meſſiæ contigit. His cognitis apertiores reddentur ſimilitudines propoſitæ in hunc modum. Quemadmodum carcer ſe habet ad captiuum, Ita lex Moſaica ad populum Iſraëliticum, Sed captiuus è carcere eripitur & liberatur dato pro ſeipſo λύτρῳ, hoc eſt, pretio capitis. Ergo & populus Dei à iure legis Moſaicæ liberatur adueniente Chriſto qui λύτρον perſoluit. Hæc prior ſimilitudo totius politiæ Moſaicæ certum

tempus fuisse nimirum usq; ad Christum exhibitum docet. Vnde iam colligitur exhibito Christo non debere ullos adigi ad politiam Mosaicam seu ritus legales seruandos. In hunc modum explicata similitudine, sensus uerborum Pauli clarior efficitur. Antequam, inquit, ueniret fides, hoc est, clarior gratiæ reuelatio exhibito Christo sub lege, id est, sub regimine & Politia Mosis, custodiebamur in eam fidem quæ reuelanda erat, id est, usque ad tempus exhibuti Christi, in quo fides clarior extitit. Neque hic patribus adimitur fides, sed tantummodo significatur clarius coramque repræsentari nobis, quod populo legis per Ceremonias, totiusque Politiæ Mosaicæ statum obscurius adumbratum fuit. Non est ergo discrimen inter fidem patrum & nostram in obiecto, sed in modo tantum. Nam ut illi in Christum exhibendum crediderunt, ita nos in exhibitum credimus, atque ita illustrior est nostra fides quam illorum. Quod enim illi in figuris habuerunt, id nos re ipsa possidemus. Altera similitudo seu comparatio hæc est: Quemadmodum pædagogus se habet ad discipulos, ita se habet lex ad populum Iudaicum, sed Pædagogo certum moderationis tempus præfinitum est, nimirum tempus pueritiæ. Proinde & Lex præfinito tempore cessare debuit. Tempus autem legis durabat tantum usque ad Christum.

Igitur

Igitur Christo exhibito lex non amplius obligat homines (intelligendum est hic legis uocabulum totam Mosaicam administrationem complecti, ut supra admonui) idque ideo, ut ex fide iustificaremur, quemadmodum Paulus hic apertè subiungit. Sed quomodo lex fuerit Pædagogus usque ad CHRISTVM, & utrum ad huc aliquo munere fungatur, tum quomodo abrogatam esse legem intelligendum sit, paucis explicandum uidetur. Quomodo Lex fuerit Pædagogus ad Christum in partibus legis & earum finibus clarè perspici potest. Partes legis recitantur tres, præcepta seu mores, iudicia, Ceremoniæ. Præcepta itaque cum normam ueræ iusticiæ & uoluntatis DEI commonstrabant hominibus, & cum iniusticiæ homines accusabant, simul admonebant alibi quærendam esse iusticiam, si modo maledictionis sententiam, quam lex in omnes transgressores pronunciat, euadere uellent. Vnde tametsi obscurius, ad Christum quærendum homines per legem impellebantur. Nam dum propria experientia teste, legis iusticiam assequi non possent, & Messiam adducturum æternam iusticiam audirent, nisi perire mallent confugerent ad quærendam Messiæ iusticiam, quæ sola fide accipienda erat. Vnde hæc confessio Danielis, tibi Domine iusticia nobis autem confusio faciei. Iudicia

Mosaica

Mosaica minus mihi uidentur ad Christum impulisse, nisi quòd communia & crebra errata populi & in delinquentes animaduersiones, possint aliquo modo ad erratorum medicum impellere. Ceremoniæ efficacius Christum adumbrant, ut circumcisio, ablutiones, sacrificia, ut de alijs taceam. Circumcisio enim, quia fuit signaculum iusticiæ fidei, semen Abrahæ promissum, hoc est, Christum mistice prædicauit. Ablutiones omnes admonebant Iudæos sordidum peccatorum abstergendarum per Messiam. Sacrificia Typice uictimam futurã adumbrarunt. Ex his facile intelligi potest utrũ adhuc lex Pædagogi aliquo munere fungatur an non. Nam quantum ad ceremonias & Iudicia imò quantum ad totum attinet regimen Mosaicum, nullo nunc prorsus Pœdagogi officio lex fungitur. Nam tota œconomia Mosis, adueniente Domino, sublata est. Verum quatenus lex moralis proponit nobis iusticiæ normam, & arguit nos peccati, atque etiam ciuili quadam disciplina cõercet carnales, Pædagogus existit & impellit nos, ut quæramus Christum iustificatorem, nisi malimus in peccatis nostris perire. Hinc etiam facilè constare potest quomodo lex abrogata sit & quomodo non sit abrogata. Lex Moralis duas partes habet. Quarum prima est norma uitæ perpetua. Altera est de promissionibus & comminationibus appen-

dix.

dix. Norma uitæ nec in hac uita nec in futura abolebitur. Deus enim perpetuam dilectionem erga se & suam creaturam suo ordine requirit. Comminationes conuersis sunt abolitæ, iuxta dictum Pauli, non sum us sub lege sed sub gratia. Item ad Galatas 3. Christus pro nobis factus est maledictum: Promissiones autem sunt pijs ratæ in Christo. Verum non conuersi legi morali toti cum sua damnatoria sentētia obnoxij sunt, iuxta illud, Maledictus est omnis qui non fecerit omnia quæ scripta sunt in libro Legis. Lex Ceremonialis Mosis abolita quidem est quo ad usum, sed non quo ad significationem. Nam res quas figurabant ceremoniæ sunt æternæ. Lex iudicialis quo ad usum est libera, potest enim ea magistratus uti uel non uti, prout uisum fuerit sapientibus legislatoribus. At quantum ad significationem attinet, perpetua est. Nam politia Mosis, regni Christi Typus erat.

Adueniente autem fide non amplius sub lege pædagogo sumus.

Applicatio est posterioris similitudinis quæ supra satis declarata est. Per fidem intellige clariorem gratiæ noticiam, quæ facta est exhibito Christo, sicuti supra etiam annotauimus.

Omnes

Omnes enim filij Dei estis per fidem in Christo Iesu.

Confutatis obiectionibus redit Apostolus ad confirmationem propositionis, & argumentatur à causarum diuersitate seu differentia. Credentes sunt Filij Dei per fidem, quia in Christo Iesu sunt. Igitur operantes non sunt Filij Dei per legem. Proinde nec lege iustificantur. Locus hic obseruandus est de dignitate hominum credentium Euangelio, sunt enim adoptati in Filios Dei, ac ut membra Iesu Christi censentur coram Deo. Hæc dignitas merito monere unumquemque nostrum deberet, ne quid committeremus Filijs Dei indignum.

Siquidem quicunque baptizati estis in Christum, Christum induistis.

Quomodo Filij Dei fiant credentes ostendit, nimirum cum incorporantur, ut ita dicam Christo, & eius membra fiunt. Cuius incorporationis efficax Symbolum est Baptismus, quo promissionis uerbum obsignatur. Symbolica ratio Baptismi alibi explicata est. Obseruetur hic locus de uero usu Baptismi, qui est admonere nos

fidei,

fidei, mortificationis, uiuificationis, regenerationis & innouationis, atque adeo quod simus membra Christi.

Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus neque fœmina: omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu.

Oportunè omnes homines exæquat in negocio salutis, ut etiam hoc modo iusticiam legi adimat. Sunt autem tria potißimam de quibus homines gloriari solent, & per quæ alij alijs se proponunt. Quorum primum est natio seu propago. Secundum conditio, qu alij liberi alij serui sunt. Tertium sexus. Hæc tria nullum faciunt inter homines discrimen, quantum quidem ad iustificationem attinet. Hæc non impediunt quo minus extra salutis negocium singulis pro ratione donorum & dignitate officij suus bonos tribuatur. Locus obseruandus est, continet enim uberrimam consolationem. Clarißimè enim docet, quod nemo à Deo reijciatur uel propter nationis infamiam, uel propter conditionis humilitatem, uel ob sexus imbecillitatem: modo manserit in Christo Iesu.

Con-

Concluditur etiam hinc, quod ſpes ſalutis noſtræ & gratia adoptionis, non pendeat ex lege, ſed ex miſericordia per fidem.

Si autem vos Chriſti, igitur & ſemen Abrahæ eſtis, & ſecundum promiſsionem hæredes,

Sorites eſt per quem colligit iuſticiam non eſſe ex lege, ſed ex fide promiſsionis. Prima propoſitio repetenda eſt ex ſuperioribus in hunc modum: Quotquot credunt, ſunt in Chriſto Ieſu. Qui ſunt in Chriſto Ieſu ſunt ſemen Abrahæ. Semen Abrahæ ex promiſsione eſt hæres. Ergo quotquot credunt ſunt hæredes. Vnde conſequitur ex lege non eſſe hæreditatem. Quapropter neque iuſticia ex lege eſſe poterit. Hæreditas enim & iuſtitia à ſe inuicem diuelli non poſſunt. Obſeruetur hic inprimis definitio ſeminis ſeu filiorum Abrahæ. Filij enim Abrahæ non per carnalem prærogatiuam generis, ſed per imitationem fidei conſtituuntur: qui etiam Filij Dei ſunt eò quod per Chriſtum, & in Chriſto in filios adoptati ſunt, iuxta dictum: Iohan. 1. dedit poteſtatem Filios Dei fieri ijs qui credunt in nomen eius.

SVMMA CAPITIS QVARTI.

VT paruulus hæres exacto tempore constituto à Patre liberatur à procuratoribus: ita populus Dei, misso Filio Dei propiciatore peccati, ueluti liber hæres gaudet, legi Mosaicæ nequaquam obnoxius. Hæc res etiam olim figurata fuit in duobus filijs Abraham, Ismaële & Isaac, quorum ille ex Agar ancilla: hic è matre libera natus est.

ORDO ET PARTES CAPITIS QVARTI.

PRincipium huius quarti Capitis cohæret cum fine tertij. Nam ut in fine tertij nos liberos à lege affirmat per Christi aduentum, ita hic idem similitudine declarat, & Epergasia Rhetorica illustrat. Deinde rursus Prophetico & Apostolico more à doctrina delabitur in monitiones, & exhortationes: post quos allegorica similitudine quod instituit de abrogatione legis claudit. Atque ita hoc quartum Caput tribus partibus absoluitur. Quarum extremæ didacticæ sunt, media uero parenetica.

Dico autem, quam diu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium: Sed sub procuratoribus est, et œconomis usque ad præfinitum tempus à patre: Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes.

Similitudinem sumit à consuetudine ciuili: Quemadmodum hæres se habet ad procuratores & œconomos, ita se habet populus Dei ad legem. Sed hæres habet suæ subiectionis tempus certum, uidelicet pueritiæ à Patre præfinitum. Ergo & populus Dei non est perpetuo iugo legis premendus, sed tantum ad tempus à Deo constitutum. Porrò sub elementis mundi esse, nihil aliud est, quàm esse sub lege, quemadmodū ex superioribus patet. Nam, ut rudimenta mundanæ scientiæ uiam parant ad solidiorem doctrinam: Ita lex Mosaica ac regimen illud totum, uiam quandam parauit ad solidiorem Christi noticiam: quæ per ipsum reuelatum & manifestatum in

carne

carne contigit. Quare rudimentis istis superatis iam in Christo conquiescamus. Non igitur Paulus hoc loco legem contemnit, sed metaphora, hoc est, implicita similitudine tempus durationis legis expressit. Quæ similitudo prorsus idem docet quod duæ superiores de carcere & Pædagogo. Quemadmodum enim illis, ita & hac libertatem populi noui Testamenti à lege Mosaica docet, ueluti clarissimè applicatio quæ sequitur ostendit.

At vbi venit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem acciperemus. Quoniam autem estis filij, emisit Deus Spiritum filij sui in corda vestra, clamantem, Abba pater. Itaque iam non es seruus amplius, sed filius, Si autem filius, & hæres DEI per Christum.

Præterquam quòd accommodat Apostolus clariùs similitudinem ad populum noui testamenti, qui Christum exhibitum fide recipit, breuis-

simo quodam ac maxime memorabili Aphorismo ordinem nostræ reparationis ponit ob oculos, quando inquit: Venit plenitudo temporis, id est, temporis oportunitas quæ ex sola prouidentia Dei dependet. Solius enim Dei fuit iudicare & statuere quando expediret maxime filium mittere. Quod quidem tempus obscurius prædicebatur à Iacobo Patriarcha, & clarissimè ab ipso Daniele monstratum est. Verum ne quis ignorantiam prætenderet, per Esaiam Prophetam certissima indicia præsentis Messiæ indicauit: ex quibus cognosceretur Messiæ præsentia, ad quæ remittit Dominus discipulos Iohannis quærentes an is Messias esset, an alius expectaretur adhuc. Sequitur: Misit Deus Filium suum. Ecce initio salutis nostræ charitas illa Dei statuitur, qua Pater filium suum misit in mundum, ut fieret uictima pro peccatis mundi, ut non pereat sed habeat uitam æternam, quisquis in eum crediderit. Proximo loco redemtionis meminit, factæ per oblationem Christi. Ita enim ait: Factum ex muliere, factū sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Tertio nostri adoptionem addit cum inquit: ut adoptionem acciperemus, hoc est, ut Filij Dei fieremus. Quartò missionis spiritus sancti in corda nostra meminit, quæ missio certissimum pignus est adoptionis nostri. Quinto loco inuocationem pa-

tris

tris addit, quæ effectus est spiritus sancti in nobis habitantis. In hoc ordine quæ præcedunt causæ sunt sequentium. Dilectio Dei mittit filium. Filius missus liberat à peccatis. Liberati à peccatis adoptantur in filios. Filij effecti donantur uberiori spiritu. Donati spiritu sancto per eundem, Deum patrem appellare & inuocare audent. Hæc sit breuis rerum huius pericopæ notatio. Nunc quid præterea ex hac pericopa colligendum sit uideamus. Primum, Cum dicit Apostolus, Deum emisisse Filium, significat Filium Dei antea fuisse quàm est conceptus in utero uirginis, unde concluditur æterna eius diuinitas. Quòd addit, factum ex muliere duo innuit. Primum quod sine uirili semine ex solo semine sexus muliebris sit natus Dominus iuxta promissionem primam & uaticinium Patriarchæ Iacob, & Esaiæ. Deinde quod is qui filius Dei, idem sit Filius hominis, ac uerus homo, una persona in duabus naturis subsistens. Deinde obseruemus mentionem hic fieri trium distinctarum personarum in diuinitate, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Præterea hic textus poterit cuilibet esse quædam probandi norma, qua quilibet poterit de seipso iudicare, atque adeo propriam conscientiam examinare, incipiendo ab ultimo effectu, qui in ordine reparationis nostri hic ponitur. Si enim quis serio inuocat patrem cœlestem ex uera fide

in Filium Dei, inde colligat quod uerè habeat ſpiritum ſanctum in ſe habitantem Arrabonem hæreditatis noſtræ: quòd uerè ſit adoptatus à Deo in Filium: Quòd uerè ſit liberatus à maledictione legis per uictimam Filij. Denique quòd uerè diligatur à Patre in filio eius IESV CHRISTO. Contra uerò ſi nullus eſt inuocationis uerus ardor, nullum ſtudium, indicium eſt minimè fallax abſentis Spiritus ſancti. Si abeſt Spiritus ſanctus, ſuperiora quoque uſque ad primum deſiderari neceſſe eſt. Quod autem ſubiungitur, ex ſuperioribus facilè intelligi poteſt, & ex natura relatiuorum & à iure naturæ concluditur. Credentes & inuocantes Deum patrem ſunt Filij Dei: Ergo non ſunt ſerui, mancipia peccati. Item Filij Dei ſunt hæredes Dei, Ergo & credentes, cum ſint Filij, erunt hæredes, ſcilicet in Chriſto, cuius membra ſunt. Hæc admonent nos cum dignitatis noſtræ, tum puritatis, & ſanctimoniæ uitæ. Quid enim indignius eſt, quàm ut Filij Dei, ſe ut porci Epicuri contaminent. Porrò in inuocationis forma quatuor ſunt obſeruanda. Primum, Clamoris uocabulum ad fiduciæ certitudinem exprimendam pertinet. Nimirum quòd credentes non dubitanter, ſed intrepidè Deum patrem inuocant, freti non ſua, ſed mediatoris dignitate. Secundum; Mimeſis obſeruetur. Nam cum dicit: Abba pater, imitatio eſt Filij Dei,

Marc:

Marc: 14. significatur itaque quod omnes per Christum constituantur Filij Dei, & per ipsum exaudiantur. Tertio duplicatio per diuersarum linguarum uoces, significat per totum mundum diuulgandam esse gratiæ & misericordiæ Dei prædicationem, adeo ut Deus ipse promiscuè omnibus linguis prædicetur & inuocetur. Quarto quod proprius Christianorum cultus sit inuocatio.

Sed tunc quidem cum non cognoueratis Deū, ijs, qui natura non sunt dij, seruiebatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, imo cogniti sitis à Deo: Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis.

Altera pars huius cäpitis quæ obiurgatoria & parenetica est. Nam more Prophetico & Apostolico transit Apostolus à doctrina ad obiurgationes & hortationes, ut doctrinæ ueluti stimulos quosdam addat. Primum itaque hic obiurgat Galatas, & obiurgationem exaggerat comparatione præteriti temporis, quo in ignorantia uixerunt Galatæ ad præsentem gratiæ Dei reuelationem. Sensus autem est, olim ante prædica-

tionem Euangelij fuistis Idolatræ corrupti Ethnicis superstitionibus: At nunc, postquam per prædicationem Euangelij uerus Deus se uobis reuelauit, & postquam ex Euangelio ueram salutis uiam didicistis, quæ dementia est rursus uerum Deum deserere, & ad egena Elementa, id est, prauas superstitiones redire? Sed cur Paulus hic uocat Ceremonias Mosaicas egena Elementa? Respondeo: Ceremoniæ Mosaicæ, sacrificia, atque adeo tota lex consideratur tripliciter. Extra Christum, contra Christum, & in Christo. Extra Christum, cum consuetudinis tantum gratia seruantur, aut cum lucri alicuius, aut honoris ratio adhibetur. Hac ratione multi olim inter Iudæos Ceremonias defenderunt, non aliter quàm hodie Papistæ suas superstitiones defendunt. Contra Christum, cum obseruationi istorum rituum aliqua iusticiæ portio tribuitur, ut tempore Pauli circumcisioni, & alijs ritibus Mosaicis tribuerunt iusticiam, quasi nemo integrè iustificari possit sine istis adminiculis, quæ opinio pretium sanguinis Christi abolet. In Christo, sed dupliciter, uidelicet, ante Christum exhibitum & post Christum manifestatum in carne. Ante Christum exhibitum Ceremoniæ Mosaicæ nequaquam fuerunt infirma & egena elementa, sed pia exercitia commendata hominibus diuinitus. Nam Christum, quem figurabant, quodammodo in se continebant.

nebant.

nebant. Post Christum manifestatum in carne prorsus exspirarunt Ceremoniæ Mosaicæ, ita ut non amplius sint salutaria piorum exercitia. Ceremoniæ itaq; Mosaicæ consideratæ extra Christum, contra Christum, & post Christum manifestatum in carne, prorsus sunt infirma & egena elementa, quia uita illarum, nempe Christus, ab illis abest. Locus hic obseruandus est, qui docet quòd omnes qui ad traditiones siue ueteres Mosis siue nouas hominum quorumcũq; conuertuntur, ac in ijs aliquam iusticiæ partem collocant, sint idolatræ, nihilo meliores Ethnicis qui idola ficta pro numine coluerunt.

Dies obseruatis & menses & tempora & annos.

Exemplum addit de obseruatione superstitiosa temporum, idq; ideo, ut simile iudicium fiat de obseruatione ciborum, lotionum, circumcisionis, & aliorum rituum Mosaicorum. Porrò quadruplex notanda est temporum obseruatio: uidelicet, Physica, Ciuilis, Ecclesiastica, & superstitiosa. Physica coniuncta est cum naturæ ordine fixo & perpetuo, unde admiranda Dei sapientia & prouidentia colligenda est. Hinc uicissitudines sunt Veris, æstatis, autumni, hyemis &c. Huc & motus corporum cœlestium pertinent. Huius Phy-

ſicæ obſeruationes pars quædam eſt medica obſeruatio, quæ facit ad corporum humanorum incolamitatem conſeruandam. De hac igitur obſeruatione tota conſulenda eſt Phyſica. Ciuilis obſeruatio rebus politicis & œconomicis ſeruit. Nam ſine hac actiones forenſes & contractus inter homines minime ſeruari poſſint. Eccleſiaſtica obſeruatio planè libera eſt: quæ docendi, diſcendi & precandi cauſa à Chriſtiano populo liberè ſeruatur abſque opinione cultus, meriti, iuſticiæ, & neceſſitatis. Hæc obſeruatio etſi in Eccleſia libera eſt: tamen qui per contemtum Eccleſiæ obſeruationes utiles, & facientes ad ædificationem uiolat, reus peragitur ordinis Eccleſiaſtici in Eccleſia neceſſarij, quem ſpiritus ſanctus nobis per Apoſtolum commendat in hunc modum ſcribens Corinthijs: Omnia fiant ordinatè & decenter. Superſtitioſa temporum obſeruatio eſt, quando opinio cultus, meriti, iuſticiæ, et neceſſitatis accedit. Ab hac obſeruatione dependet totus Papatus qui κακοζηλία quadam, partim Ethnicas, partim Iudaicas ſuperſtitiones in Eccleſiã inuexit. Quarum religione obſtringuntur conſcientiæ & ſinceritas Euangelij tanquam impuriſſimo cœno turbatur. Atque ideo à Paulo huiuſmodi obſeruatio iuſtiſſimè damnata eſt. Eſt igitur diligenter obſeruandum diſcrimen inter utilem dierum obſeruationem, & perniciosam ſeu

ſuper-

superstitiosam. Illa enim ædificat, hæc uero destruit. Præterea cum Paulus testatur Ministros Euangelij habere potestatem, ad ædificandum, & non ad destruendum, satis indicat, quòd ut liceat ipsis utilia tempora & festa ordinare in Ecclesia, ita debeant superstitiones, quantum in se est, uoce & autoritate abolere. Ita tamen ut nihil per tumultum, sed ut omnia, matura deliberatione cum ijs quorum interest habita, gerantur.

Timeo de vobis, ne forte erga vos frustra laborauerim.

Amplificat à periculo. Nam hisce uerbis significat eos nullum fructum percepturos ex Euangelio, quotquot traditionibus Mosaicis aut humanis aut ulli rei, præterquam soli Christo, tribuunt, uel totam uel partem iusticiæ. Nam hic agit Apostolus aduersus eos qui ritus Mosaicos tanquam complementum iusticiæ Galatis obtrudere uoluerunt. Obseruandus igitur imprimis hic locus est, qui docet frustra laborare ministros Euangelij, ubi ritus Mosaici aut humanæ traditiones cultus gratia defenduntur.

Estote sicut ego, quia & ego sicut vos.

Admo-

Admonet Galatas ut sint memores mutui officij & analogi, hoc est, ut se dociles præbeant & amantes sui: cum ipse omnia faciat in ipsorum salutem. Locus hic obseruandus est de moderanda obiurgatione, ne uidelicet ministri Euangelij modum excedant, & remedium in uenenum conuertant. Ita enim ministri Euangelij obiurgare debent lapsos, ut non in desperationem adigant eos, quorum salus quærenda fuit, sed ut in media obiurgatione spem ueniæ, si modo obiurgati resipiscunt polliceantur. Sicuti enim omnia ita etiam obiurgationem ad ædificationem referre debent sinceri Euangelij præcones, quod tum demum ritè facient, ubi paternum affectum erga Ecclesiam habuerint. Moneat proinde hoc Pauli factum ministros uerbi, ut se ingenijs auditorum piè accommodent, ac conforment, quoad fieri potest, ut auditores intelligant se esse non sub rigidis exactoribus semper superbas minas æstuantibus, sed potius sub amicis monitoribus & salutis suæ uerè amantibus: ut qui pio affectu & paterno officium facere uideantur.

Fratres obsecro vos, nihil mihi feciſtis iniuriæ, noſtis autem, quòd per imbecillitatem carnis Euangelizauerim vobis prius, & experimentum

tum mei quod erat in carne mea, non pro nihilo habuistis, neque respuistis, sed me ut Angelum DEI, vt CHRISTVM IESVM recepistis.

Anticipat calumniam Pseudoapostolorum, qui Paulum inimicum Galatarum & hostem esse mentiebantur: quo ipsi autoritate Pauli labefactata pluris fierent apud Galatas. Tribus autem argumentis hanc calumniam confutat Apostolus. Quorum primum est quod nulla offensa intercesserit. Fratres, *inquit*, obsecro uos, nihil me læsistis, *id est, nihil mihi feciſtis iniuriæ, ob quam iniuriam in uos asperior essem. A pietate enim & uera uirtute alienum est, si ei perrexeris molestus esse, à quo non prior sis læsus. Secundum petitur à labore & diligentia in prædicando Euangelio præstitis.* Scitis, *inquit*, quod per imbecillitatem carnis Euangelizauerim uobis iam pridem. *Vnde facilè colligere poteritis meas obiurgationes eò non tendere, ut quæram meam gloriam. Imbecillitas enim carnis hoc loco opponitur pompæ, gloriæ, splendori, & dignitati carnis, quibus Pseudoapostoli tumubant & superbiebant: Etsi uoluerunt uideri omnium humilimi, qui oues foris apparent cum intus sint*

lupi

lupi rapaces: qui blandis uerbis adulantur hominibus, sed pestifera doctrina pungunt animos. Tertium petitur ab officio Galatarū erga: Apostolum, & tentationem, inquit, meam in carne non aspernati estis neque respuistis, sed sicut Angelum Dei excepistis me: imò sicut Iesum Christum. Cum igitur tanta fuerit uestra erga me humanitas, qui fieri potest, ut uos tanquam inimicos & hostes insectet? Esset enim extremæ ingratitudinis pro tanto officio maleficium reddere. Locus hic imprimis obseruandus est, monet enim quo in loco habendi sint syncери uerbi Dei præcones. Debent siquidem non aliter à nobis excipi quàm angeli Dei ac ipse Dominus IESVS CHRISTVS. Sunt enim ut Angeli excipiendi propter officij similitudinem, idq; quantum ad affectus & reuerentiam attinet. Sunt etiam recipiendi, ut Christus Iesus, uidelicet ratione doctrinæ, quàm docent Christi nomine. Sic enim ipse Dominus ait: Qui uos audit, me audit. Sicuti enim legati, propter eum qui misit eos honorantur & audiuntur, ita ministri Euangelij propter Christum qui eos misit honorandi & audiendi sunt. Honorandi quidem non honore cultus, sed reuerentiæ. Audiendi uero, ut uox ipsa Domini, donec quæ Domini sunt proferunt. Nam qui alienam uocem sonant, quàm Domini, non legati Christi, sed Satanæ potius censendi sunt.

Quare

Quare ut Anathemata fugiendi, iuxta illud in primo: Si quis aliud Euangelizauerit anathema sit. Hinc præterea facilè intelligi potest in quo loco habendi sint qui pios ministros uerbi oderunt, traducunt, persequuntur, ijsq; subtrahunt necessaria. Huiusmodi enim homines spiritu Satanæ impelluntur ad obruendam lucem Euangelij. Admoneantur quoque hic ministri Euangelij maiestatis officij sui, & dignitatis. Quæ enim maior maiestas? quæ maior dignitas? quàm legatione Christi fungi, & tanquam Christum ipsum recipi. Caueant igitur summo studio, summaq; diligentia ne sua se φιλαυτίᾳ, ne uitæ impuritate odibiles reddant Ecclesiæ Christi: quod cum fit, non solum maculant gloriam illam Christi ad quam euecti sunt, uerumetiam accersunt sibi pœnas iustißimas cum defectionis turpis, tum scandali peßimi. Non enim sibi solis accersunt iudicium, uerumetiam alijs peßimo exemplo nocent. Quare ut illi qui ritè funguntur officio, duplici sunt honore digni, ita hi duplicibus pœnis sunt puniendi.

Vbi ergo est beatitudo vestra?

Quasi diceret, totum pietatis studium quod hactenus in uobis fuit & à multis prædicatum, sine fructu uobis peribit, nisi Iudaicis superstitionibus desertis, redeatis ad synceritatem Euangelij,

gelij, atque in ea permaneatis. Non enim beatus est qui benè cœpit, nisi etiam in bene cœptis perseuerauerit. Ita enim Dominus ait: Beatus qui perseuerauerit usque ad finem. Nam qui à bene cœptis deficit, comparatur porco, qui, postquam ablutus est, redit ad uolutabrum cœni, in quo magis se coinquinat. Commendatur ergo nobis hoc loco perseuerantia in bono. Nam qui deficiunt à uia recta, beatitudine & iusticia excidunt, cuius antea erant participes, & ut Apocalypsis loquitur, delentur de libro uitæ. Huc illud Ezechielis: Si auertit se iustus à iusticia sua, nunquid uiuet? quasi dicat, minime. Qui igitur stat, uideat ne cadat.

Testimonium enim perhibeo vobis, quòd si fieri potuisset, oculos vestros effossos dedissetis mihi.

Suo testimonio confirmat Apostolus qualenam fuerit pietatis studium in Galatis. Nam qui ex animo amant uerbi præcones, haud dubiè ueræ pietatis studiosi sunt. Obserua notam piorum auditorum uerbi, & ex antithesi collige qualesnam illi sint, qui uel minima commoda suis pastoribus inuident: qui uix Teruntium, ne dum oculos effossos illis darent. Vnde colligitur quod ueræ pietatis ne micam quidem habeant.

Itaq;

Itaque inimicus vobis factus sum veritatem dicens vobis?

Conclusio est confutationis calumniæ Pseudoapostolorum. Ambrosius sensum sic reddidit. Quia non potest fieri ut inimicus uobis ego sim, quorum tanta sensi obsequia: Sed quia nemo se argui uult errantem, idcirco inimicus uobis uideor, iuste uos reprehendens: Hæc ille. Obseruemus hic inconstantiam uulgi, quam non solum Paulus, uerumetiam Dominus ipse expertus est. Tantisper enim fauorem populi retines, donec quæ placent audit. Verum si ex officio errata ipsius in medium produxeris, hostem tibi & inimicum conciliasti. Quem enim hodie laudant, amplectantur, fouent, cras rursus uituperant, persequuntur, profligant, damnant, nec est quod pius Euangelij minister aliam gratitudinem à uulgo exspectet.

Æmulantur vos non benè, imo excludere vos volunt, vt ipsos æmulemini.

Translatione utitur ad moliendam reprehensionem, ex parte enim Pseudoapostolis defectum Galatarum à puritate Euangelij imputat. Illi enim zelum, singularem & studium intimi amo-

ris simulante, deceperunt Galatas: qui tamen reuera nihil quærebant aliud, quàm uanam gloriam, quàm ut essent in summo pretio apud Galatas, quàm ut eorum magistri & doctores in uera pietate colerentur. Indoles igitur falsorum Doctorum hic exprimitur. Nam dum zelum simulant, aurem popularem captant. Deinde uia fallendi Pseudoapostolorum hic describitur. Primum enim huc omnes suos conatus referunt, ut animos auditorum à ueris & pijs ministris auertant, quæ præclara sunt in illis extenuando, & quæ uitiosa exaggerando, postea, parata hac uia, securius agunt omnia.

Bonum est autem æmulari in re bona semper, & non solum cum præsens sim apud vos.

Procatalepsis est, poterant enim obijcere: Nos te quoq; æmulati sumus dum apud nos præsens eras, Cur non etiam licebit nobis præsentes nostros instructores æmulari, id est, uehementer amare. Respondit Paulus per distinctionem. Bonum est, fateor, æmulari sed non in quauis re. Si in bona re quis æmuletur, honesta sane & bona est æmulatio: qua non solum præsentes, uerumetiam absentes æmulari licet. Vt enim semper honesta æmulatio probanda est: ita perpetuo,

inho-

inhoneſta æmulatio improbanda eſt & damnanda.

Filioli mei quos rurſus parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.

Blandius rurſus compellat Galatas, & ſuum paternum animum erga ipſos declarat, dum eos quidem filios nominat, Se uero parturienti comparat, donec formetur Chriſtus in ipſis. Hic locus plures ſuppeditat doctrinas & admonitiones, inter quas hæ ſunt præcipuæ. Prima, qualiſnam affectus in miniſtris Euangelij eſſe debeat erga ſuos auditores, nempe talis, qualis eſt matris erga tenerrimam prolem. Quemadmodum enim illa gaudet de ſucceſſu infantis proſpero, & rurſus dolet ſi quid moleſti ei eueniat: Ita pius Euangelij miniſter affectus eſſe debet, de profectu ſuorum gaudebit, defectum uero deplorabit, non minus quàm honeſta & pia mater morbos ſuarum prolium & mortem deplorat. Qui autem hoc affectu non ſunt præditi, nihil minus ſunt quam paſtores, non enim ſyncere officium faciunt, non paſcunt oues Chriſti, ſed potius ſeipſos ſaginant: cuius rei pœnas ſuo tempore luent. Secunda, dignitas miniſterij uerbi, uidelicet, quod deſtinatum ſit rei omnium maximè

expetendæ, nimirum regenerationi: qua nos nascimur in Christo, & Christus in nobis, dum ipsius membra efficimur, & eius uita uiuimus. An non Dei est proprium spiritualiter gignere & parere? Respondeo. Verum quidem est, sed ministerio tribuitur, ut instrumento, quo Deus utitur in hoc spirituali partu. Deus enim est qui gignit in filio. Verbum Dei semen est incorruptibile. Spiritus sanctus est uita & uis seminis. Ministerium Ecclesiæ est organum. Hinc prodeunt Filij Dei, hoc credentes. Tertia, aboletur Christus & quasi informis fœtus redditur, ubi legis & traditionum humanarum iusticia prædicatur. Nam qui legis iusticiam prædicat, aut qui humanarum traditionum necessitatem docet, is reuera iusticiam Christi negat, atque adeo toti Christo renunciat. Gratia enim Dei in Christo aut tota suscipitur aut tota reijcitur. Quarta, pugnat hic locus contra anabaptistas, & alios, qui uocale uerbum, & externum ministerium Euangelij abolere conantur. Quod cum faciunt, gratiam Dei abolent, uiam salutis intercedunt, scpeliunt beneficia Christi, Breuiter Christi nomen ut fidelissimæ Satanæ mancipia è medio tollunt, & regnum Satanæ stabiliunt. Quinta, confutat hic locus Nouatianos & Anabaptistas qui lapsis reditum ad pœnitentiam sacrilegè negarunt. Hic enim

Paulus

Paulus lapsos Galatas reuocat. Tametsi autem nihil periculosius est quam sæpe relabi in peccatum (Nam inde mens in multis reproba efficitur et multi ita dedolere incipiunt, ut nullo peccatorum sensu tangantur:) Tamen uerissima est doctrina Ecclesiæ, quæ docet Deum lapsos in gratiam recipere: cuius rei ueluti Symbolum quoddam Dominus uoluit esse condonationem mutuam in hac uita. Vnde interroganti Petro quoties in se peccanti remittat, Respondet: Septuagies septies.

Vellem autem adesse apud vos modo, & mutare vocem meam, quoniam inops consilij sum in vobis.

Concludit Apostolus uoto obiurgationem paterna storga mixtam. Cupit enim se Galatis adesse, quo præsens posset accommodare se captui singulorum, cum singulis conferendo & singulos docendo & admonendo, prout necessitas postulare uideretur: id quod in generali scripto fieri tam commodè nequaquam potest: Monet hic locus ministros Euangelij, ut rectè secent sermonem Euangelij, utq; se captui & ingenio auditorum accommodent, quo doctrinæ & consilio melius locus esse possit. Vt

enim medicus generalibus præceptis parum efficiet, nisi singulorum qui ægrotant peculiarē curam habuerit: ita minister Euangelij conscientijs singulorum uix medebitur uniuersali doctrina. Quare utiliter in nostris Ecclesijs instituta sunt priuata colloquia ante sumtionem cœnæ, in quibus doctrinæ & consolationes singulis ueluti salutaria quædam Pharmaca adhibentur.

Dicite mihi qui sub lege vultis esse legem non auditis? Scriptum est enim quod Abraham habuit duos filios, vnum ex Ancilla & alterum ex libera. At ille quidem qui ex ancilla, secundum carnem fuit. Hic vero qui ex libera per promissionem (*scilicet natus est*) Quæ quidem per allegoriam sunt dicta. Hæ enim (*scilicet matres ancilla & libera*) sunt duo testamenta, vnum quidem à monte Syna in seruitutem generans quæ est Agar (nam Agar Syna mons est in Arabia, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem) seruit autem cum filijs suis. Quæ autem

sursum

ſurſum eſt Ieruſalem libera, quæ eſt mater omnium noſtrum.

Tertia pars eſt huius capitis, in qua Apoſtolus docet & exornat Typica ſimilitudine idem quod ſuperius multis rationibus docuit, nimirum populum noui teſtamenti liberum eſſe à lege Moſaica, ac ritibus Iudaicis. Iuſtificari autem gratis ſola fide abſque operibus legis. Verum ut hic Typus melius intelligatur. Primum rem totam in argumenti formam conijciam. Poſtea ſingulas partes latius perſequar. Argumentum ita ſumtum à Typo coniugij Abrahæ in hanc formam commodè cogi poteſt. Quemadmodum Abraham in una domo duas uxores Agar ſeruam & Saram liberam habet: Ita Deus habet duo teſtamenta, uetus quidem quod Agar, nouum uero quod Sarę reſpondet. Sed Agar genuit Iſmaelem, qui fuit Typus populi legalis in ſeruitutem nati: Sara uero genuit Iſaac Typum populi liberi. Igitur uetus teſtamentum ſeu lex generat populum ſeruitutis, nouum uero populum libertatis. Cum itaque nos ſumus populi noui teſtamenti, non debemus amplius ſub legis ſeruitute concludi. Nam fide promiſſionis ut iuſti ſumus, ita etiam liberi: Hæc totius huius exornationis ſumma eſt, ad quam

hiſtoriam ex Geneſi accommodat Paulus, cuius partes obſcuriores explanaturus, primum colligam antitypa. Abraham typus Dei eſt, Agar figurat uetus Teſtamentum ſeu legem. Syna adumbrat terrenam Ieruſalem. Iſmael filius Agar typus fuit populi legis. Sara uxor libera nouum teſtamentum, Euangelium Ieruſalem cœleſtem, hoc eſt, Eccleſiam myſticè ſignificat. Huius filius Iſaac nouum populum eumq; liberum adumbrat. His ita explicatis textus obſcurus eſſe non poteſt. Tametſi particulæ ſimilitudinis non adhibentur, quod fit Hebraica conſuetudine. Hebræi enim frequentius notas ſimilitudinum excludunt. Porrò quod in Parentheſi ſcribitur, Nam Agar Syna mons eſt in Arabia, confinis eſt autem ei quæ nunc eſt Ieruſalem. *paulò obſcurius eſt. Sed hoc modo declarabitur. Nam Agar Syna mons eſt in Arabia, id eſt, Agar Ancilla notat typicè Synam montem unde lex prodijt. Non enim hic montem, unam & eundem uult eſſe binominem ſed typum expriмit. In Arabia non fruſtra additur, uult enim hoc ſignificare. Quemadmodum Agar, quæ Synam montem adumbrat, quæ Syna eſt extra limites terræ ſanctæ, quæ terra Symbolum fuit æternæ hæreditatis: Ita lex ſeu uetus teſtamentum eſt extra promiſſionis cœleſtis hæreditatem, adeo ut qui ex lege quærunt iuſticiam, nihil*

præter

præter damnationem inueniant. Deinde additur in eadem parenthesi, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem. Græce significantius scribitur συστοιχῶ, hoc est, coordinatus, seu, ut ita dicam, consociabilis est: ut quæ eandem relationem & Typicam significationem habeat cum terrena Ierusalem, quæ nunc est destructa, & olim sub lege seruiuit. Non enim hæc sunt Topographica, ut quidam existimant, sed typicè conferuntur, ad consignificandam similitudinem. Agar seu Syna & terrena Ierusalem in eo similes sunt, quod ut Syna ita & Ierusalem terrena ad seruitutem generet. At quæ sursum est Ierusalē libera est, quæ est mater omnium nostrum.

Sursum esse dicit, hoc est, cœlestem ut quæ originem habeat de cœlo. Ierusalem libera significat Ecclesiam fidelium, quæ est mater omnium, scilicet credentium in CHRISTVM. Dicitur autem Ecclesia mater fidelium, quia Deus per Ecclesiæ ministeriam generat sibi filios, idq; per uerum semen & incorruptibile quod est syncerum uerbum Dei. Non est igitur quod is cœtus hunc honorem sibi sumat, qui hoc semen conculcat pedibus, qui persequitur membra Christi, qui generat filios Diabolo & non Deo, quemadmodum Romana synagoga facit

Scriptum est enim: Exulta sterilis quæ non paris, erumpe & clama, quæ non parturis: quia plures erunt liberi desertæ quam habentis virum.

Confirmatio est à testimonio Esaiæ Prophetæ ex capite quinquagesimo quarto. postquam autem Propheta in capite 53. uaticinatus esset de morte, resurrectione, & Triumpho Christi, addit in 54. uaticinium de Ecclesia, quæ ueluti ex latere Christi effluxit, hæc antequam assumpta est à Christo, sterili uiduæ similis fuit, sed postea, concepto semine incorruptibili, multos parit liberos. Vaticinatur igitur Propheta de Ecclesia noui Testamenti, quæ colligenda erat ex gentibus, abiectis Iudæis ob suam ingratitudinem. Quod autem Ecclesiam colligendam ex gentibus comparet sterili uiduæ, significat Ecclesiam non ob merita sua, sed propter gratiam assumtam esse: quæ gratia ut omnibus promiscue per Euangelium offertur: ita sola fide accipitur & possidetur.

Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus.

Accom-

Accommodat Typum ad populum noui Testamenti. Est autem huius accommodationis hic sensus. Quemadmodum Isaac promissionem habuit, ut haberetur semen Abrahæ, præterito Ismaele: Ita quicunque credunt promissioni gratuitæ, promissionis filij habentur, & Semen Abrahæ spirituale. Ad hos enim solos pertinet promissio, præteritis alijs qui uel carnis prærogatiua, uel legis operibus tument. Verum hic sciendum est, quòd hic tantum analogia quædam rerum terrenarum & cœlestium instituatur ad significandam gratuitam electionem & iustificationem, ad excludendam omnem meritorum opinionem. Proinde hoc modo analogia seu Symbolica hæc ratio accommodabitur. Quemadmodum Ismaelem nihil iuuit ad consequendum ius hæreditatis quòd ab Abrahamo Patriarcha sit natus, nulla interueniente promissione, sed solus Isaac ob promissionis uerbum constitutus est hæres: Ita nihil iuuat uel prærogatiua carnis, uel legis iusticia ad hæreditatem cœlestem consequendam, Sed sola promissio hic locum habet, hoc est, tantum illi quigratuitæ promissioni credunt efficiuntur uitæ æternæ hæredes, exclusis omnibus alijs. Hoc pacto accommodat Typum etiam Iustinus Martyr ad Triphonem scribens, hisce uerbis:

Νοῆμ δὲ ἡμᾶς δύο σπέρματα Ιουδα, καὶ δύο γένη, ὡς δύο οἴκους Ιακώβ, τὸν μὲν ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς, τὸν δὲ ἐκ πίστεως καὶ πνεύματος γεγεννημένον, &c. *Proinde huc redit summa sententiæ, quòd qui non credit reijciatur. Qui uero credit assumatur, ut legitimum semen Abrahæ, idq; sine discrimine. Omnis enim qui credit illi, non pudefiet. Nam nón est distinctio Iudæi & Græci. Idem Dominus diues in omnes inuocantes se. Huc pertinet tota illa disputatio Pauli ad Romanos 9. 10. & 11.*

Sed quemadmodum tunc, qui secundum carnem erat genitus, persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & me.

Digressio est, sumpta enim occasione à Typo Ismaelis & Isaac, alteram partem eius adiungit, uidelicet de persecutione. Et perstringit hic Apostolus potissimum Pseudoapostolos qui populum Dei uolebant seruilibus operibus opprimere, & à gratuita misericordia abducere. Complebitur autem præsens similitudo hoc modo. Quemadmodum se habet Ismael ad Isaac,

sic

sic se habet populus legis ad ueram Ecclesiam Sed Ismael persequebatur Isaac. Ergo mirum non uideri debet, si populus legis & Pseudoapostoli persequantur Ecclesiam. Locus de cruce & persecutione Ecclesiæ obseruandus est.

Sed quid dicit Scriptura? eiice ancillam & filium eius: Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.

Hæc similitudo, qua consolatur Apostolus Ecclesiam aduersus crucis scandalum, illustrior erit in hunc modum explicata: Eadem est ratio Agar ancillæ cum filio suo Ismaele, & Saræ liberæ cum filio suo Isaac, quantum ad domum & hæreditatem attinet, quæ est legis cum suo populo, & Euangelij cum suo populo, respectu Ecclesiæ & hæreditatis, æternæ uitæ. Sed Agar cum suo Ismaele de familia Abrahæ & hæreditate eiecta est: Et Sara cum Isaac in domo Abrahæ manet & hæreditate gaudet, Igitur Lex cum suo populo eijcietur extra Ecclesiam, Euangelium uerò cum suo populo manebit in Ecclesia & æternæ uitæ hæreditate fruetur. Hic tres hypotheses colligantur. Prima. Quòd qui uolunt ex lege iustificari, sint extra Ecclesiam & spem hæreditate

reditatis cœlestis. Secunda, quòd regnum cœlorum non sit seruorum stipendium, sed filiorum hæreditas. Tertia, quòd in medijs ærumnis Ecclesia debeat se consolari certissima futuræ liberationis fiducia.

Igitur fratres non ancillæ filij sumus, sed liberæ.

Conclusio est adductæ similitudinis, cuius hic sensus est: liberi simus à legis seruitute, quia sumus populi noui testamenti, & filij promissionis. Notetur hoc loco discrimen inter filios ancillæ & liberæ. Filij ancillæ sunt qui ex lege & ritibus Mosaicis tanquam pro labore petunt præmium æternam uitam. Nam sicut Ismael putabat se hæredem fore ob prærogatiuam natiuitatis: Ita illi meritis suorum operum se recipiendos à Deo ad hæreditatem cœlestem opinantur, ac propterea misericordiam Dei & λύτρον filij impiè repudiant. Nón enim perpendunt, quantum scelus sit uel minimum adimere misericordiæ & gratiæ Dei & uictimæ filij, & suis asscribere operibus. Hic teneamus memorabile dictum Ambrosij: ulteseceret, inquit, Redemptio sanguinis Christi, & misericordia Dei humanorum operum prærogatiuæ succumberet, Si iustificatio

stificatio, quæ est ex gratia, præcedentibus operibus tribueretur, ut non esset munus largientis, sed merces operantis. Filij uero liberæ sunt qui in CHRISTVM *credentes ex gratia Dei exspectant hæreditatem cœlestem, quæ est donum* DEI *per* IESVM CHRISTVM. *Habet & hæc conclusio uim exhortationis, qua uidelicet Apostolus nos exhortatur, ut potius studeamus liberæ & gratiæ filij esse, quàm legis & operum serui. Vnde salus sperari nequit.*

SVMMA CAPITIS QVINTI.

CVM igitur iam constat ô Galatæ uos esse à Lege liberatos, utpote iustificatos sola fide absque operibus, Manete in ea libertate, & nolite ritus legales recipere in uestri pernitiem. Interea cauentes ne abutamini libertate hac in occasionem carnis, sed potius obtemperetis spiritui, operibus carnis per spiritum profligatis.

ORDO ET PARTES QVINTI CAPITIS.

Con-

Confirmata principáli quæstione in superioribus capitibus, in hoc quinto finem seu scopum totius disputationis, nimirum uindicationem Christianæ libertatis proponit.

Ac primo loco iubet eos stare in libertate qua liberati sunt per CHRISTVM. Hanc suasoriam propositionem confirmat, & subinde excitat Galatas, minatúrque seductoribus aliud suadentibus.

Secundo loco suadet Apostolus ne abutantur Galatæ hac libertate, hoc est, ne inde præbeant carni occasionem peccandi, sed seruiant potius sibi inuicem per charitatem. Huic etiam parti confirmationem subijcit.

Tertio loco hortatur Galatas ad nouitatem uitæ, uidelicet ut ambulent in spiritu, uiuántque iuxta spiritus Dei imperium. Confirmatur & hæc pars paucis rationibus.

Quarto loco per Antithesin addit catalogum operum spiritus & carnis, ut Christiani sciant quæ fugere quæq; prosequi debeant. Atque ita hoc caput totum suasorium est, et absoluitur quatuor iam commemoratis partibus. Obseruetur hic Methodus Apostolica, quod post doctrinam subijciat pareneses ad nouitatem uitæ, quæ Methodus pijs Euangelij ministris diligenter obseruanda est.

EXE-

EXEGESIS QVINTI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

In libertate igitur, qua Christus vos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini.

INfert nunc ex confirmata in quatuor superioribus capitibus propositione, tanquam ex immoto principio finem & scopum totius scriptionis, nimirum uindicationem Christianæ libertatis. Est autem propositio hæc suasoria amplificata antithesi, ut intelligamus de qua libertate hic agatur. Libertatem enim hic opponit iugo seruitutis, id est, seruituti legis, ad quam seruitutẽ Pseudoapostoli gentes cogere uidebantur. Hic locus obseruandus de Christiana libertate, de qua rectè eruditi pios imprimis necessariũ est. Quare huc summam eius doctrinæ ascribam. Est autem duplex Christiana libertas, Vna personæ, Altera uoluntatis. Illa fit per satisfactionem Christi. Hæc uero per spiritum eiusdem. De libertate personæ ita ait Dominus: Si Filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Huius libertatis gradus sunt plures, qui se mutuo consequuntur. Quorum primus est liberatio à peccato, Iuxta illud Pauli: Lex spiritus uitæ

In Christo Iesu liberauit me à peccato & morte. Secundus est liberatio à maledictione legis, Iuxta illud: Christus redemit à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Tertius est donatio Spiritus sancti, iuxta illud: Non accepistis spiritum seruitutis ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba pater. Hic spiritus adoptionis opponitur spiritui seruitutis, quare spiritus libertatis est, qua filij Dei effecti libertate filiorum Dei gaudemus. Quartus est liberatio à ritibus Mosaicis & traditionibus humanis, de quo gradu Paulus hic potissimum agit, & ad Colloss: Porrò finis huius libertatis est, ut seruiamus Deo ueris cultibus, et prædicemus ipsum in omni æternitate, propter immensam suam misericordiã, qua uoluit nos suos filios fieri, adcoq; liberos à maledictione Legis &c. His ita ordinatis, definitionem iustam Christianæ libertatis, quantum ad personam attinet, colligamus hoc modo: Christiana libertas est manumissio spiritualis parta sanguine Christi, quam offert Euangelium credentibus, per quam credentes adoptantur in filios, liberantur à peccato, à maledictione legis, à ritibus Mosaicis, & humanis traditionibus in conscientia: ut conscientiæ piorum formidulosæ coram Deo pacificentur, ut: sub cruce glorientur, certi quòd eorum liberator Christus uerè ipsos ab omnibus malis suo tempore sit erepturus, Vtq; amplius

plius non sint serui humanarum traditionum, sed ut ijs ut populi liberi utantur, boni ordinis & disciplinæ gratia, citra opinionem iusticiæ, meriti, cultus, & necessitatis. In hac definitione causas, modum, gradus, & fines Christianæ libertatis complexus sum. Nec extendit se hæc libertas extra metas præscriptas, hoc est, extra gradus enumeratos. Quemadmodum Libertini & Anabaptistæ malè sentiunt: Quorum hi, prætextu Christianæ libertatis, magistratum ciuilẽ tollere conati sunt, Illi uerò prætexunt libertatem Christianam cuiuis carnis libidini, & quibusuis flagitijs: quasi ideo essemus libertate donati, ut iam liceat quicquid libeat. Quorum errorem confutat Christus hoc dicto: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Libertas igitur Christiana non simpliciter est intelligenda, sed κατά τι, hoc est, secundum certũ libertatis modum, qui in enumeratis quatuor gradibus est positus. Hactenus de libertate personæ dictum sit.

Libertas uoluntatis in conuersis, fit quando Deus illuminat mentem suo uerbo, formatiudicium, immutat uoluntatem, et addit uires, ut aliqua illi grata faciamus. Hæc igitur Libertas, quoad actiones spirituales, non est naturæ, sed gratiæ. Est enim eius autor spiritus Christi in nobis. Plura de hac libertate uide in Enchiridio, capite de

Libero Arbitrio. Magiſter ſententiarum libro ſecundo diſtinctione 26. tres modos Libertatis facit, nempe à neceßitate, à peccato & à miſeria. Horum primus ad libertatem uoluntatis, reliqui duo ad libertatem perſonæ pertinēt. Vt enim credentes in hac uita abſoluuntur à peccato, ita in reſurrectione ab omni miſeria liberabuntur, & fruentur conſpectu Dei in omni æternitate. Hoc admonere uolui, ut intelligatur quomodo uetus illa diſtinctio cum noſtra congruat. Porro antitheſis, ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini, oſtēdit quàm periculoſum ſit puritatem Euangelij ullis additamentis turbare. Significat enim libertatem in Chriſto partam amitti per huiuſmodi additamenta, qua amiſſa rurſus ſub peccato & maledictione legis captiui tenemur, ut miſerrima peccati mancipia: quod ſanè eſt premi iugo legis, cuius onus intollerabile eſt, quemadmodum Petrus in conſilio Apoſtolico teſtatur Actōr. 15. Ante enim prædicationem Euangelij Galatæ cum omnibus gentibus legis iugo damnatorio premebantur, à quo cum per Euangelij prædicationem liberati ſint, quæ eſt amentia iſtud iugum iam ſpontè rurſus accerſere repudiato ſuauiſſimo Chriſti iugo. Deinde uocabulum implicationis ſignificat homines ritibus Moſaicis tanquam quibuſdam pedicis reos teneri, & implicari, quo minus poßint rectum curſum tenere in Euangelij ſtadio. Vide

quam

quam multa incommoda secum adferat, uel minima rituum Mosaicorum accessio. Quid igitur dicemus de Papatu, qui non solum ritus innumerabiles inuexit in Ecclesiam, idq; non tàm disciplinæ gratia, quàm iusticiæ, meriti, & cultus opinione, Verumetiam ipsum Christi Euangelium abolent, ac eos igni et gladio persequuntur, qui puritatem Euangelij, & libertatem filiorum Dei rursus in Ecclesiam reuocari studeant. Idq; ideo facit, ne ipsius existimatio apud homines periclitetur. Nam non gloriam Christi sed suam quærunt Satellites Papæ: non pugnant isti Centimani Briarei pro aris, sed pro focis, etiamsi aras sacrilegas prætendunt. Nos proinde, qui Christi Euangelium habemus purum & sincerum, Deo gratias agamus, ac grati tantum beneficium prædicemus, non morantes ullorum hominum uel sapientiam uel potentiam, uel autoritatem, uel fictam successionem qui Christi Euangelium obscurare sacrilegè conantur. Est enim opus utraq; uirtute in Ecclesia, uidelicet cõfessione ueræ doctrinæ et seiunctione ab hostibus Euangelij. Hæc coniunctio in tribus conspicitur. Primùm, in refutatione opinionum & cultuum pugnantium cum uerbo Dei. Fieri enim non potest, ut is purè Euangelium prædicet, qui à refutatione falsorum dogmatum abstinet. Deinde, in uitandis fucosis conciliationibus, quibus uia patefit sophisticæ & corruptelis necessariorum

dogmatum. Tertiò, in fugiendis colluſionibus, quæ fiunt aut quæſtus, aut tranquillitatis cauſa.

Ecce ego Paulus dico vobis, quod ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.

Ratio propoſitionis ab adiunctis ſeu ab effectu ſeruitutis legalis amplificata præmonitione. Poteſt autẽ hæc ratio commodè in hunc ſyllogiſmum includi. Illud abſq; dubio fugiendum eſt omnibus qui pietatem colunt, quod reddit Chriſtum ipſis inutilem & ocioſum. Circumciſio reddit Chriſtum hominibus eam recipientibus inutilem & ocioſum. Igitur Circumciſio proculdubio omnibus pietatem amantibus fugenda eſt, & econtra libertas acquiſita per Chriſtum eſt retinenda. Vel ſi placet retinere formam propoſitionis, hoc modo formetur argumentum: Si circumcidamini, Chriſtus uobis nihil proderit: Si Chriſtus uobis nihil proderit, libertas per illum acquiſita amiſſa rurſus eſt. Proinde ne amittatur libertas, circumciſio abijciatur. Hanc rationem Paulus opponit dogmati Pſeudoapoſtolorum, cuius forma extat Actor. 15. hiſce uerbis: Niſi circumcidamini ſecundum morem Moſis, non poteſtis ſalui fieri. Verum hoc dogma primum Concilium Apoſtolorum refutauit, et Paulus ad Philippenſes 3. monet

huius

huius dogmatis autores tanquam canes & malos operarios fugiendos esse. Ita enim ait: Videte malos operarios, uidete concisionem, hoc est, doctores illos Pharisaicos, qui circumcisionem necessariam ad salutem docent, non sine maxima iniuria Filij Dei: cuius uictima sufficiens λύτρον est ad omnia omnium hominum peccata expianda. Verùm ne obijcerent Pseudoapostoli, ista nota fauoris Dei destituti credentes: Paulus respondet, dicens: Nos sumus circumcisio qui spiritu Deum colimus, & gloriamur in Christo, & non confidimus in carne. Quare uera circumcisio est amputatio fiduciæ carnis, gloriatio in Christo Iesu, & spiritualis cultus, quo Deum ex fide colimus.

Testificor autem rursus omni homini qui circumciditur, quod debitor sit totam legem facere.

Confirmatio proximæ rationis est, seu Ætiologia à genere negato ad speciem. Christus nihil prodest debitoribus totius legis (quia illos certa manet damnatio, non enim legi Dei satisfaciunt) Qui circumciduntur sunt debitores totius Legis: Igitur Christus nihil prodest ijs qui circumciduntur. Porrò hoc loco obseruandũ est, quod Apostolus hic loquatur non de uero circumcisionis usu, non de ipsa tanquam de re ad tempus ferenda

infirmitatis aliorum gratia, ſed de abuſu circumciſionis. De uero uſu loquitur Apoſtolus ad Rom. 4. ubi circumciſionem ſigillum iuſticiæ Dei definit. Verùm hic uſus certum tempus habuit. Debuit enim durare uſq; ad uelum fractum & peractam in ara Crucis uictimam Chriſti. De circumciſione, ut re ad tempus ferenda infirmorum gratia, ſine opinione cultus, & iuſticiæ, intelligatur circumciſio Timothei, quem Paulus permiſit circumcidi, nondum ſatis confirmata doctrina libertatis Chriſtianæ. Hîc autem Apoſtolus de abuſu circumciſionis agit, prout Pſeudoapoſtoli eam definierunt eſſe opus meritorium iuſticiæ, ſeu complementum iuſticiæ fidei, iuxta hanc uocem Pſeudoapoſtolorum: Niſi circumcidamini more Moſis, non poteſtis ſalui fieri: Quo dicto ſatis oſtendunt, quòd circumciſionem partialem ſaltem quandam cauſam ſalutis et iuſticiæ eſſe uoluerint: Quod ſanè non aliud eſt, quàm dicere, ſolam uictimam Chriſti non ſufficere ad ſalutem conſequendam. Proinde hic locus diligenter obſeruetur: Docet enim apertè quòd Chriſti iuſticia non poßit ſtare cum ullis meritis humanis: Gratia enim DEI aut tota recipitur aut tota reijcitur.

Euacuati eſtis à Chriſto quicunq; per Legem iuſtificamini, à gratia excidiſtis.

Ratio-

Rationes propositionis duas addit, & utraq; à causa ad effectum descendit. Prior autem Propositioni in hunc modum applicabitur. Omnes qui sunt euacuati à Christo, id est, omnes quibus Christus factus est inanis, amiserunt libertatem. Omnes qui uolunt per Legem iustificari sunt tales. Ergo omnes qui uolunt per Legem iustificari, amiserunt libertatem. Loco totius argumenti assumtionem posuit. Posterior ratio hæc est: Quicunq; à gratia exciderunt libertatem amiserunt: Qui uolunt iustificari per Legem, à gratia exciderunt: Proinde qui uolunt iustificari per legem, amiserunt libertatem, quæ libertas gratiæ effectus est. Quare cum in libertate standum est, iustificatio ex lege nequaquam petenda est. Obseruandus locus, quòd si minima pars iusticiæ operibus tribuitur, Christus nobis reddatur inanis, & excidamus à gratia: Neq; hæc de Ceremonijs tantum intelligi debet, sed de quibusuis operibus. Quicquid enim operibus in iustificationis & salutis negocio tribuitur, id totum Chriſto adimitur. Firmißima enim est hæc Pauli obiectio: Si per gratiam, non amplius ex operibus, alioquin gratia non amplius est gratia. Si autem ex operibus, non est amplius gratia, alioquin opus non amplius est opus. Ex quo fit ut iusticiæ Dei, quæ contingit per fidem Iesu Christi, subiectus esse nequeat qui ex operibus quærit iusticiam.

Nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus.

Aliud Argumentum eſt, quo probat Chriſtianos non debere rurſus iugo ſeruitutis implicari. Eſt autem hoc argumentum ſumtum à cauſarum differentia: Chriſtiani ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectant. Ergo iuſticia nõ eſt expectanda ex lege. Proinde non debent Chriſtiani rurſus Legis iugo implicari, ſed potius in parta libertate ſtare conſtantes. Porro Oſiander hoc loco interpretes cùm ueteres tùm recentes accuſat, ut qui malè tranſtulerint ipſius iudicio uocem Græcam ἀπεκδεχόμεθα. *Nam ipſe contendit hanc uocem in præſenti Pauli loco idem ſignificare quod* ACCIPIMVS, *Etſi aliâs ſæpè expectandi ſignificationem habet: Nam homo acutiſſimus benè perſpexit, quòd ſi hic* ἀπεκδεχόμεθα *reddatur* EXPECTAMVS, *ruat imaginatio ipſius de eſſentiali Dei iuſticia, qua homines iuſtificari, dum adhuc uiuunt, magna cum offenſione Eccleſiæ docet. Verùm Oſiandri calumniæ primùm opponamus autoritatem omnium interpretum, qui nullo excepto hactenus tranſtulerunt hoc loco* EXPECTAMVS. *Deinde quod Paulus in alio ſignificato nullibi ſit uſus* ἀπεκδέχεσθαι, *niſi pro expectare. Ad Rom. 8. ter in hac ſignificatione reperitur. Ad Philip. 3. ita ſcribitur: Noſtra*

conuer-

conuersatio est in cœlis, Vnde & saluatorem ἀπεκδεχόμεθα, id est, expectamus. Deinde textus ipse pugnat cum sententia Osiandri. Spem .n. iusticiæ uocat hebraicè iusticiam quæ adhuc speratur. Quod autem speratur, nondum obtinetur, sed expectatur. Rectius igitur multò uertis, spem iusticiæ expectamus, quàm, spem iusticiæ accipimus. Verùm hic obijcitur: An non reuera hic habemus remissionem peccatorũ quæ est Christianorum iusticia? Si habetur, quomodo eandem expectamus? Nemo enim expectat quod iam reipsa possidet. Respondeo. Iusticia quam adhuc expectamus non est Remissio peccatorum, non est imputatio iusticiæ Christi, sed est formalis & plena Legis obedientia, qua in omni æternitate iusti erimus, quando uidelicet Deus erit omnia in omnibus, et nos uicissim illi suo modo conformes erimus. Iuxta illud, 1. Ioh. 3. Quoniam ubi apparuerit, similes ei erimus. Legatur responsum Philippi ad lib: Osiandri de Iusticia Dei essentiali.

Nam in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputium.

Procatalepsis est. Respondet enim obiectioni Pseudoapostolorum, qui ritus Mosaicos uoluerunt fidei adiungi, tanquam particulares iusticiæ causas. Sed Paulus antcuertit hanc obiectionem exæquans

quans præputium & circumciſionem in cauſis iuſticiæ. Nam ut præputio ita circumciſioni gloriam iuſticiæ adimit. Notandum hoc loco eſt quod Synechdochicos per circumciſionem intelligat Paulus omnes ritus Legales ſeu Moſaicos, quibus ex æquo adimit iuſticiæ gloriam, ut nos perſiſtamus in acquiſita libertate. Si enim iuſticiæ gloria adimitur circumciſioni, multò magis adimetur alijs ritibus, qui circumciſione longè inferiores ſunt. Notandum et hoc eſt, quòd Apoſtolus diſertè dicat, IN CHRISTO IESV, *id eſt, in regno ſpirituali Chriſti poſt Chriſtum mortuum & ſuſcitatũ. Antea enim circumciſio externa mandatum Dei habuit in certo populo, uidelicet, Iudaico, & utile ſacramentum fuit, quemadmodum ex inſtitutione eius patet Geneſ: 17. & Paulus confirmat ad Rom. 4. ubi ita ait: Et Signum accepit Circumciſionis, Signaculum iuſticiæ fidei.*

Sed Fides per Caritatem operans.

Anteuertit et hic obiectionem. Poterant enim obijcere Pſeudoapoſtoli, ritus Moſaicos neceſſaria quædam fidei exercitia eſſe. Sed Paulus iſtis exercitijs opponit fidem operantem & exercentem ſe pijs dilectionis officijs. Non tamen hic Paulus excludit Sacramenta, nec alias ceremonias decori &

ordinis

ordinis causa institutas: Sed tantùm contendit non debere onerari Christianos Mosaicis illis iam antiquatis & abolitis exercitijs. Porrò hoc Pauli dicto Papistæ se armant contra iustciam fidei gratuitam. Cùm enim pij dicunt, nos sola fide iustificari, isti opponunt hunc locum, & ex eo tanquam ex immoto principio hoc pacto colligunt. Fides per caritatem efficax est. Ergo fides & caritas simul iustificant. Sed neganda est consequentia. Non enim omnia quæ coniuncta sunt natura, eadem operationes habent: id quod uidere est in anima hominis, ubi natura coniuncta sunt intellectus & facultas uoluntatis, quorum tamen diuersæ operationes sunt. Deinde Paulus, ut superius abundè docuit de gratuita iustificatione, uidelicet, quod homo sola fide sine operibus iustificetur: Ita hoc loco non de causis iustificationis, sed de ueris Christianorum exercitijs disputat: Quorum omniũ ueluti mater existit caritas ex uiua fide in Filium Dei manans. Deinde fatemur, & docemus cum fide semper coniuncta esse Bona Opera, quæ Paulus Philippens: scribens non causas iusticiæ, sed fructus iusticiæ fidei nominat. Etsi igitur fides à spiritu regenerationis diuelli non potest: tamen in causis iustificationis prorsus excludimus opera. Non enim operibus nostris, sed fide Christi iusticiam recipimus. Obseruandus hic locus inprimis est. Docet enim quæ nam sint necessaria

Christia-

Christianorum exercitia, uidelicet opera caritatis ex fide manantia. Vox Græca ἐνεργουμένη, uim fidei exprimit. Vt.n. ignis sua natura ἐνεργεῖ id est, uirtute interna operatur & calorem ciet: ita fides caritatem, id est, caritatis officia ex se gignit. Hinc manifestè patet, quàm fœdus error eorum sit, qui hodie declamitant contra necessitatem bonorum operum. Cum hic manifestè docet Paulus, bona opera manere ex ui & natura fidei, quæ ueluti agitatio quædam Spiritus sancti est, quo ducuntur filij Dei.

Currebatis pulcrè, quis vos impediuit, vt veritati non obtemperetis?

Rursus interserit obiectionem, & accusat Galatas defectionis à ueritate, id est, à uero et puro Euangelio. Obiurgationem hanc exaggerat collatio. Nam eo turpior est lapsus, quo quis firmior & instructior ante ad currendum fuerit. Obseruetur Metaphora cursus, quo significatur Christianorum uiuendi ratio: quæ cursui & stadio comparatur: ut significetur torporem & segnitiem abesse debere: quæ, quo minus ad metam perueniamus impediunt. Deinde ministri Euangelij intueantur hoc loco fortunam Apostoli, qui in odium Galatarum incurrit propter ueritatem. Adeo uerum est, quòd uulgo dicitur: VERITAS ODIVM PARIT.

Persua-

Persuasio hæc non est ex eo qui vocat vos.

Remotio causæ est, quasi diceret: Ista persuasio, qua apud uos effectum est, ut non amplius obtemperetis ueritati, hoc est, ut non amplius retineatis puritatem Euangelij, sed recipiatis uero cum Euangelio Mosaicos ritus tanquam necessarios ad iusticiam coram Deo: Hæc inquam persuasio non est à Christo, aut eius Apostolis, qui ad Christi mandatum uocarunt uos ad agnitionem Euangelij: sed potius est à Sathana hoste Christi, & istius maligni organis, qui isto pacto Christi regnum inuadunt: spoliant Christum honore Mediatoris, & summi pontificis: cuius solius uictima est expiatrix peccati: cuius solius obedientia perfecta est iusticia, quæ nobis credentibus imputatur; Rom. 4. & 5.

Exiguum fermentum totam massam fermentat.

Procatalepsis est: Poterant enim obijcere Pseudoapostoli, nihil aut parum nocere quosdam retinere ritus Mosaicos, præsertim cum facere uideantur ad concordiam & pacem conciliandam & fouendam inter Iudæos credentes, & Gentes conuersas. Quemadmodum etiam politici uiri nostro

ſtro ſeculo conantur perſuadere noſtris Eccleſijs, ut concordiæ et pacis cauſa retineant uſitatas ceremonias. Reſpondit Apoſtolus pulcerrima ſimilitudine, ſeu Allegoria, aut ſi mauis Prouerbiali figura, quæ in hunc modum accommodabitur. Quemadmodum exiguum fermentum totam maſſam facillimè fermentat & ſuo acore inficit: ita leuiſſimus in ſpeciem error totam doctrinam Euangelij inficit, ita ut non amplius puritatem Euangelij redoleat. Proinde ne tota doctrina Euangelij corrumpatur, leuiſſimo in ſpeciem errori mox occurrendum eſt. Obſeruandus locus quo monemur, ut ne minimum quidem errorem uel ſuſpectam opinionem admittamus pacis gratia. Sed potius retineamus tenaciter puritatem doctrinæ, etiamſi fractus totus collabitur orbis. Nam aperta una aliqua rimula, ſerpens, ut eſt callidus, ſe facilè totum inuoluet.

Ego perſuaſus ſum de vobis in Domino, quod nihil aliud ſenſuri ſitis.

Mollit obiurgationem ſpe emendationis propoſita. Solet enim non parum mouere animos bonorum diſcipulorum, ſi de ſe bene ſperari à præceptoribus animaduertit.

Verum qui turbat vos portabit iudicium, quiſquis ſit.

Transla-

Translatio & interminatio est, Vt enim lapsus occasionem Pseudoapostolis ascribit, ita eosdem haud fore impunitos pronunciat. Iudicium hoc loco per Metalepsin pœnam significat. Portandi uerbo grauitatem pœnæ notat Apostolus. Significat enim iudicio Dei & pœnis ingentibus premi & obrui corruptores doctrinæ Ecclesiæ. Neq; hoc mirum est cum turbatores Ecclesiarum sint ueluti stipendiarij Satanæ, qui primum Ecclesiam Dei pestifera corruptela doctrinæ turbauit. Obseruanda inprimis hæc comminatio est, quæ pertinet ad omnes, qui quouis modo fontes Israël, id est, puritatem Euangelij turbant, atq; ita Ecclesiæ occasionem defectionis præbent, exemplo Satanæ, qui primam Ecclesiam seduxit.

Ego autem fratres si circumcisionem adhuc prædicem, cur adhuc persecutionem patiar?

Anticipat & hic obiectionem Apostolus. Respondet enim calumniæ Pseudoapostolorum mentientium Paulum circumcisionis aliquando præconem agere, quos aperto signo uanos esse ostendit. Nulla enim alia fuit causa, ob quam Paulum Pseudoapostoli persequebantur, quàm quòd abrogationem circumcisionis & aliorum rituum Mosaicorum docuerit.

Nempe abolitum est scandalum crucis.

Alia ratio est, qua confirmatur Paulum circumcisionem non prædicare, accommodabitur autem ratio hoc pacto. Si circumcisionem prædicarem, nõ amplius mea doctrina offenderẽtur Pseudoapostoli. Cùm igitur constat pseudoapostolos adeò offendi mea doctrina, ut me de medio sublatum uelint, profecto certissimum indicium est, quod non sim Circumcisionis prædicator: Quemadmodum illi de me nefariè mentiuntur. Scandalum crucis Metonymicos ponitur pro offensione orta ex pura Euangelij prædicatione. Hac enim sola re offendebantur Iudæi, quod Apostolus Euangelio Christi Circumcisionem & ritus Mosaicos non adderet.

Vtinam abscindantur qui vos turbant.

Claudit obiurgationem uoto & imprecatione. Pro eo quod reddunt interpretes: Turbant, in græco est ἀνασατοῦντες, id est, dimouentes è statu. Vere enim de statu disturbantur & dimouentur, qui ab Euangelij puritate ad ritus & traditiones abripiuntur. Vocabulum abscindi opponit Apostolus Circumcisioni, quasi diceret, qui nobis obtrudunt Circumcisionem, utinam ita ce-

dantur

dantur ipsi, ut prorsus de medio tollantur & pereant. Obserua Paulinam & Apostolicam interpretationem intelligendam esse per comparationem. Ita enim affecti esse debemus omnes, qui Christo nomina dedimus, ut omnia potius ruere cupiamus, quàm ut quicquam gloriæ Dei decidere patiamur. Sed quomodo hæc imprecatio stare poterit cum mandato Christi, quod extat Matth. 5. hisce uerbis? Ego autem dico uobis, Diligite inimicos uestros, Benedicite execrantibus uos, benefacite odientibus uos, & orate pro calumnijantibus & persequentibus uos, ut sitis filij Patris uestri qui in cœlis est: qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos et iniustos. Discernendum est primum inter causas & personas, Deinde inter personas sanabiles, & blasphemas. Si causa ad nos tantum perinet, hoc est, si nobis facta est iniuria, quantum ad personam aut res nostras attinet, mandato Domini obtemperandum est, & precandum pro inimicis, ut resipiscant. At si causa Dei est, hoc est, si quis Euangeliũ Christi persequitur: Si quis doctrinam hæreticam propagare studet: si quis horrendis sceleribus Ecclesiæ Dei est scandalo. Breuiter, si quis quouis modo gloriam Dei, ædificationem Ecclesiæ, salutem hominum impedire conatur: Rectissimè huiusmodi malis se pij opponunt precibus. Nam quidquid Deo displicet, omnibus pijs meritò

displicebit. Deinde si personæ sanabiles uidentur, ex Christi mandato pro illis orandum est. At si blasphemæ fuerint personæ, optandum est, ut cito de medio tollantur, ne gloriam Dei impediant suis blasphemijs.

Vos enim in libertate vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem carni scilicet detis.

Rationem superioris sententiæ apponit Apostolus, sumtam à repugnantibus. Estq; sensus. Christiani sunt liberi. Ergo Christiani non debent seruilia Legis opera recipere. Nam si hoc fecerint, rursus se seruitutis iugo implicant. Quod autem fratres Galatas appellat, hoc partim ideo facit, ut quo sit erga ipsos animo intelligant Galatæ, Partim ut eos excitet ad attentè & benignè audiendum, quod de uero libertatis usu subiungit: Nimirum ne abutantur libertate sua, hoc est, ne inde præbeant carni occasionem lasciuiendi & perpetrandi omnem turpitudinem, sed potius sciant libertatem suam eò pertinere, ut repressa lasciuia carnis caritatem ueram colant: per quam intelligit omnia officia quæ proximis debemus. Hic locus manifestè docet, quatenus à Lege liberi sumus nos, qui in Christum credimus. Nullo enim modo à doctrina Legis, quæ bene uiuendi regula

est

est (ea enim Regula ostendit Dominus, quid sibi gratum sit, quo cultu à nobis coli uelit. Proinde doctrina Legis eò spectat, ut nobis uiam certam & rationem firmam ostendat, qua uita nostra ad Dei uoluntatem conformari possit) sed à rigore & maledictione Legis per Christum liberati sumus, qui pro nobis est factus maledictum, ut benedictio Abrahæ nobis fieret, & ut promissionem Spiritus acciperemus per fidem. Est autem hic legis rigor, quod ipsa maledictionem omnibus denunciet, qui uel in uno apice lapsi fuerint. Neq; salutem promittit, nisi ijs, qui omnia mandata Dei perfectè & perpetuò obseruauerint. Ab hoc rigore et maledictione, etsi liberati sunt, qui credũt Euangelio: tamen ipsam legem, ut regulam benè uiuendi ab ipso Deo sibi monstratam amplectuntur. Etsi autem Legi nemo satisfacit: tamen placet incoata obedientia in ijs, qui retinent fidem et bonam conscientiam: Cuius perpetuum studium esse debet, fidere Deo, abijcere propositum peccandi, exercere pietatis & caritatis opera, & sedulo præstare quod uocatio postulat.

Sed per dilectionem seruite vobis inuicem.

Dilectio quæ ex fide oritur, omnium officiorum causa & moderatrix est, atq; ideo eam tan-

quam omnium officiorum caput proponit Apostolus. Obseruemus igitur præcipuum Christianorum officium esse, seruire sibi inuicem per dilectionem. Atq; hæc regula omnibus statibus, & omnium ordinum hominibus applicanda est. Magistratus pius ex fide diligat subditos: ex dilectione iura dicat, insontes tueatur, sontes puniat, ut custos Legis & minister Dei. Subditi ex fide magistratum diligant, ex dilectione honorem exhibeant, iussu magistratus militent, Breuiter, in omnibus tanquam Domino Christo obediant. Et perpetuo meminerint regulæ: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Minister uerbi ex fide diligat auditores, ex dilectione doceat, obiurget, erigat, consoletur. Auditores iuxta eandem Regulam diligant Ecclesiæ ministros ex fide, & ex dilectione obediant Euangelio, præstentq; obedientiam quam requirit ministerium.

Tota enim Lex in vno sermone impletur, videlicet, Diliges proximũ tuum sicut teipsum.

Rationem suasoriæ Propositioni subiungit Apostolus à Legis scopo seu summa seu præcipuo legis Capite. Lex impletur dilectione proximi. Ergo proximo per dilectionem seruire oportet, Cum constet ideo hominem cõditum esse, ut obe-

diat

diat Conditori. Sed qui fit quod totam Legem dicat impleri dilectione proximi: An non prior Tabula de uero cultu Dei, quæ pars Legis est, præferenda est secundæ tabulæ? Si dixeris totam Legem hic restringendam esse ad legem secundæ tabulæ (qui enim diligit proximum sicut seipsum, quicquid sibi factum uellet, proximo non denegat) coacta uidebitur interpretatio, Quare Synecdochen esse dicamus. Non enim infrequens est hic Tropus in scriptura, per quem sub nomine effectus comprehenditur etiam causa, cuius causæ effectus ipse certissimum indicium est. Est enim Caritas proximi indicium timoris Dei & ueræ pietatis erga Deum. Per amorem enim Dei, ut rectè ait Gregorius: Amor proximi gignitur, & per amorẽ proximi amor Dei nutritur. Sed quid sibi uult implendi uocabulum, cum nemo Legi satisfaciat? Lex impleri tum demum dicitur, cum declaratur eius obedientia, idq; respectu hominũ, quibus pietas cordis erga Deum abscondita est, donec dilectione proximi tanquam euidenti signo declaratur.

Si autem vos inuicem mordetis & deuoratis, videte ne à vobis inuicem consumamini.

Alia ratio est de dilectione mutua, sumta ab effectu contrarij seu à repugnantibus. Dissidia &

odia mutua, mutuam adferunt perniciem. Ergo ut hoc malum caueatur, dilectione mutua alter alteri ſeruiat. Malum diſcordiæ metaphoris morſus deuorationis, & conſumtionis ſignificatur. Locus igitur hic apertus eſt, de odij & diſſidij malo: unde non ſolum familiæ, ciuitates, prouinciæ, Verumetiam multa regna concidiſſe hiſtoriæ teſtantur.

Dico autem ſpiritu ambulate, & concupiſcentiam carnis nequaquam perfeceritis.

Iam totam Pareneſin huius Capitis ad duo capita reuocat, quæ ſunt ſpiritu ambulare, & carnis concupiſcentijs reluctari: Vocabula Carnis, & Spiritus explicanda ſunt: ut intelligatur quid ſit ſpiritu ambulare, & quid ſit carnis concupiſcentiam non perficere. Vt aũt quid ſit Caro & Spiritus ſine errore intelligamus, hæc in primis obſeruanda eſt Regula. Quoties caro contraria oppoſitione comparatur cum ſpiritu, ut ſpiritus nomen Metonimicos pro regenerationis gratia, cuius autor eſt Spiritus ſanctus, ponitur: Ita Carnis uocabulum eodem Tropo ſignificat, quicquid nondum regeneratum eſt in nobis, uidelicet Carnis & peccati procliuem ad malum affectionem. Non igitur hic ſpiritus et caro ſecundum ſubſtan-

tias

tias comparantur, sed animæ qualitates inter se conferuntur. Nam eadem anima, quatenus spiritu Dei regitur, secum luctatur: quatenus spiritu Dei uacua est, suis concupiscentijs indulget. Proinde ambulare spiritu, significat iuxta motus Spiritus sancti uiuere. Contrà uero Carnis concupiscentiam perficere, est excusso spiritus imperio se Carnis illecebris dedere, ad obtemperandum carni in suis concupiscentijs. Hæc exhortatio ad Rom. 6. hisce uerbis legitur: Ne igitur regnet peccatum in mortali uestro corpore, ut obediatis peccato in concupiscentijs corporis. Est igitur peccatum ueluti tyrannus quispiam uiolentus, Cuius prima administra est mens ipsa, ad suggerendos prauos motos: qui ubi commouerunt uoluntatem alteram peccati administram, nascuntur ἐπιθυμίαι. Tum uero corpus ab animo impulsum, huc atq; illuc transuersum rapitur tyranni imperio sese subijciens. In hac re consistit imperium peccati, quo nihil tristius cogitari potest. Quoniam igitur peccatum ipsum inhabitans, ut tyrannum domesticum, non possumus prorsus expellere, hoc conandum est saltem, nec regnet Tyrannus iste. Regnat autem dum corporis obtemperamus concupiscentijs. Quare qui lucta superior esse cupit, primis motibus se fortius opponere debet.

Nam caro concupiscit aduersus

Spiritum, & Spiritus aduersus Carnem.

Ratio hæc ab utriusq;, id est, Spiritus & Carnis studio sumitur, ac si diceret Apostolus: Cum uis gratiæ, regenerationis, & Carnis uitiosa natura semper in pijs sibi inuicem aduersentur, necessariò incumbit pijs, ut excusso iugo carnis totos se spiritui dedant, perpetuum bellum contra concupiscentias prauas & motus, qui excitantur à Carne aduersus spiritum gerentes. Locus hic obseruandus est de perpetua lucta spiritus et Carnis in pijs. Vnde monemur Vigilantiæ, & Sobrietatis, & Orationis. Huc præceptum Domini pertinet: Vigilate et orate, ne intretis in tentationem.

Hæc autem sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunq; volueritis eadem faciatis.

Superioris sententiæ assecuratio est: cui finẽ subiungit, Vt non quæ volueritis, *scilicet secundum carnem, hæc faciatis affectibus & actionibus, hoc est, ut non obtemperetis Carni iuxta concupiscentias corporis. Nam si secundum Carnem uixeritis, moriemini. Si uerò spiritu actiones Carnis mortificetis, uiuetis.*

Si au-

Si autem spiritu ducimini, non estis sub Lege.

Anticipat obiectionem hypocritarum, qui poterant obijcere: Christus nos redemit de maledictione Legis, non poterit igitur peccatum nocere. Paulus respondet, & fatetur eos non esse sub Lege qui ducuntur Spíritu, Cuius ductus certissimum fidei testimonium est. Proinde non est quod glorientur de abrogata maledictione Legis, qui uiua fiducia Christi uacui sunt. Nam ubi fides uiua est, ibi uerè sentiũtur præsentia spiritus Christi, à quo excitantur in corde motus congruentes cum lege & uoluntate Dei. Vnde etiam máxima pugna in Sanctis oritur aduersus peccati relliquias, quæ quidem pugna durabit, donec hæc mortalis uitæ conditio manserit. Hunc Pauli locum ualdè illustrat prima pars octaui Cap: ad Rom: Hic tres loci obseruentur. Primus, quod uera nota filiorum Dei sit se imperio spiritus subijcere. Secundus, quod Lex nihil iuris in eos habeat, qui secundum spiritum uiuunt: quantum quidem ad damnationem inferendam attinet, Sed tantum monet eos de uera uitæ instituendæ ratione secundum uoluntatem Dei. Tertius, quod frustra glorientur de uictima Christi, qui sine pœnitentia peccatis suis indormiunt, & concupiscentijs carnis se dedunt.

Manifc-

Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt: Adulterium, Scortatio, Impuritas, Proteruia, Idolatria, Veneficium, Inimicitiæ, Lis, Æmulationes, Iræ, Contentiones, Dissidia, Hæreses, Inuidia, Cædes, Ebrietas, Comessationes & his similia.

Quia de pugna carnis & spiritus dixerat, nunc per enumerationem utriusq; ingenium cùm spiritus tùm carnis contemplandum proponit, ut ex collatione uis utriusq; apertius cognoscatur. Vocat enim Carnis opera quæ hic enumerat manifesta, propterea quòd de ijs conscientia facientis iudicare possit ex Lege Dei, & scit Deo talia opera displicere. Porrò decem & septem Carnis opera hic recitantur ab Apostolo:

Quorum primum est μοιχεῖα adulterium, quod est alieni thori uiolatio, quantum autem scelus sit adulterium, ostendunt pœnæ, & alia quæ cum facto isto coniuncta sunt, 1. Cor. 5.

Secundum πορνεῖα scortatio, cum extra matrimonij uinculum solutus & soluta (ut uocant) rem Veneream exercent.

Tertium, ἀκαθαρσία, immunditia seu impuritas superiorum genus est. Complectitur enim

omnium

omnium libidinum genera, & nefanda illa potiſſimum, à quibus Chriſtianorum aures & animi abhorrere debent. Requirit ergo Paulus ut pius ſit caſtus, corde, lingua, facto, geſtibus.

Quartum ἀσέλγεια, proteruia ſiue laſciuia, quæ eſt turpiſſimarum prolium, hoc eſt, omnis libidinis mater turpiſſima. Eſt enim ἀσέλγεια laſciuia & incontinentia animi, nec uirtutem, nec probitatem, nec Deum, nec homines, reuerentis, ſed procacitate ſe oblectantis. Significat etiam ἀσέλγεια flagitioſam exercendæ libidinis conſuetudinem.

Quintum, εἰδωλολατρεία, id eſt, Idolorum cultus, hanc inter pœnas diſerti ueri Dei ad Roman: numerat Apoſtolus. Sciamus ergo damnari non ſolum cultum idolorum, uerumetiam occaſiones, & inſtrumenta, ut ſunt ſimulacra & ſtatuæ: unde Varro, teſte Auguſtino, qui, inquit, populis inſtituerunt ſimulacra & metum demſerunt & errorem addiderunt.

Sextum, φαρμακεία, Veneficium, hoc eſt, uenenis inficiendi ratio, unde ad artes magicas & incantationes refertur. Porro contra omnes magicas ſuperſtitiones teneantur hæ duæ Regulæ. Prima, Nulli rei tribuenda eſt potentia ſine ordinatione Dei. Secunda, Pius iuxta uerbum Dei ſciat, credat, ſperet, agat, Contra uerbum & præter uer-

ter uerbum nihil ſciat, nihil credat, nihil ſperet, nihil agat. Qui enim contra facit, tentat, imò abnegat Deum, & ipſum contumelia afficit, Cuius contumeliæ autor dignus eſt morte: iuxta Legem, Maleficos ne patiaris uiuere.

Septimum, ἔχθραι, inimicitiæ, hoc eſt, animorum diſſidia: quæ oriuntur uel ex ſuſpicione, uel ex ſuperbia, uel ex aliqua iniuria, uel ex opinionum diuerſitate. Hinc multa mala promanant, ut ex radice peſſima peſſimi fructus. Sed notandum eſt, quod hic de inimicitijs agatur, quæ ſunt carnis opera. Nam eſt & aliud inimicitiæ genus, quod eſt opus Spiritus in Sanctis, uidelicet, cum Sancti & anima & corpore abhorreant ab impiorum conſortio.

Octauum, ἔριδες contentiones, ſunt uerborum iurgia ex animorum diſſidijs orta: qualia ſemper ſunt inter ſuperbos: Iuxta illud Salomonis: Inter ſuperbos ſemper iurgia.

Nonum: ζῆλοι, emulationes, Vocabulum zelus medium eſt, nam nunc in bonam, nunc in malam partem accipitur. Eſt .n. duplex zelus, nempe Spiritus & Carnis. Zelus Spiritus eſt, qui ex ſpiritu Dei bono, & ex fide exiſtens, ſcientiã et moderationẽ habet. Zelus cárnis eſt, qui naſcitur ex affectu carnis humanum ſpiritum per omnia ſapiens, de quo Paulus ad Corinth: Cum in nobis ſit

zelus

zelus & contentio, factiones, nonne Carnales estis, & secundum homines ambulatis? Hic zelus facit, ut doleamus alios nobis præstare, quibus superiores esse optamus.

Decimum: θύμοι, iræ, cum subito animus mouetur. Horat: Græcanice uocis uim exprimens, furorem breuem appellat, cùm ait: Ira, furor breuis est &c.

Vndecimum: ἐριθεῖαι, concertationes, hoc est, Ciuiles rixæ de fundis & alijs rebus: qualibus omnia prætoria plena sunt. Huiusmodi cõcertationes damnantur, quatenus Carnis opera sunt: quæ cum sucipiuntur à pijs sine animorum acerbitate, & odio, in uitio non sunt, nam cum Deus approbet iudicia, non improbat concertationes forenses: modo carnis maculis non inuoluantur. Sed de his plura legantur in Enchiridio.

Duodecimum: διχοστασίαι, id est, dissidia, cum plures in una republica factiones oriuntur. Vt apud Corinthios, alij Paulo, alij Cephæ, alij Appollo adhærebant. In Papatu infinita exempla uidere est, ubi singuli ferè suum aliquod Caput iactitant, & sequuntur, atq; adhærent cum aliorum contẽtu. Hoc dissidij genus usitate in Ecclesia uocatur schisma ad uerbum scissura, & est propriè animorum & uoluntatum dissensio: cum alij alijs magistris uel externis ritibus ita sunt addicti,

dicti, ut quamuis alioquin in ipsis religionis Capitibus consentiant: tamen animis sunt abalienati, et factiones quasdam ineunt, ut dixi de Corinthijs, Quorum alij Paulum, alij Apollo, alij Cepham iactabant. Hinc Schismaticus huiusmodi dissidiorum autor seu studiosus.

Decimum tertium: αἱρέσεις, hæreses. Est autem hæresis propriè electio. Inde factum est, ut pro eo accipiatur, quod latini Sectam uocant, id est, ut definit Cicero pro certa quadam disciplinæ formula, factione, studio, ratione uitæ. Vnde hæreticus in Ecclesia dicitur, qui à recepta Ecclesiæ doctrina ita aberrat, ut contemto Dei & Ecclesiæ ipsius iudicio in sententia permaneat, & discipulis ascitis Ecclesiæ concordiam uiolet.

Decimum quartum: φθόνοι, inuidiæ, cum quis utitur alieno bono. Hoc uitium uilium et abiectorum hominum esse docet Aristoteles. Quam ob causam peritiores inuidiam per hydræ quandam speciem significari tradunt. Ea uero palustris fingitur, & è sordido cæno pullulare: quòd non nisi in abiecto uiliq; animo reperiatur inuidia. Hæc etsi pessimum uitium est, tamen in se aliquid boni habet. Nam est iustissima pœna, qua inuidus torquetur. Huc illud Alexandri dictum: Inuidi propria tormenta sunt. Huc etiam pertinet pulcerrimum

cerrimum illud Epigramma græcum: Ὁ φθόνος κάκιστόν ἐστι, ἔχει δέ τι καλὸν ἔργον· τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα καὶ καρδίαν, Hoc est, Inuidia est res peßima, habet tamen aliquid boni in se. Nam inuidorum oculos & cor tabesacit. Meminerimus igitur dicti Socratis: Malum alienum ne feceris tuum gaudium, nec bonum alienum tuam triſticiam.

Decimum quintum, φόνοι, homicidia, hæc ex superioribus haud raro oriuntur. Quantùm autem scelus sit homicidium, ostendit ratio quæ additur commination Genes. 9. Quicunq; effuderit humanum sanguinem, per hominem fundetur sanguis ipsius, ad imaginem quippe Dei factus est homo.

Decimum sextum, μέθαι, Ebrietates omnium flagitiorum consiliariæ peßimæ. Ebrietatem nasci ex uoluptatibus corporis nemo non intelligit. Cuius mala Ambrosius recitat hisce uerbis: Plurimos gula sua occidit, nullum frugalitas: Innumeris uina nocuerunt, nulli parsimonia: plæriq; inter Epulas fudere animas, & mensas proprio repleuere sanguine. Alijs ebrietas uocem simul rapuit & sensum, etsi aliquibus ebrietas noxia non fuit. His ruinam fecit Ebrietas, alios in crimen egit ebrietas, etsi ipsa crimen non sit, Gobrius re-

ferente Athenæo lib. 10. ita ait de Ebrietatis malo: τὸ γὰρ ἀδελεχῶς μεθύειν, τὴν ἡδονὴν ἔχει, ἀπεσβηκότα ζῶνθ' ἑαυτὸν τοῦ σωφρονεῖν. Ὃ μέγιστον ἡμῖν ἀγαθὸν ἔχει ἡ φύσις, Hoccest, assiduè inebriari quam uoluptatem habet? Cum uiuens se temperantia priuet. Quod maximum natura nostra bonum habet. Proinde memores simus præcepti Domini & Saluatoris nostri: Cauete, ne corda uestra grauentur Crapula & Ebrietate.

Decimum septimum, κῶμοι, Comessationes, hoc est, nocturnæ heluationes, & petulantes ebriorum cantiones, cum iurgijs & contumelijs decantatæ. Quod autem addit in fine enumerationis Apostolus: ET HIS SIMILIA, eò pertinet ut sciamus, multa plura esse opera Carnis, quam quæ hic enumerata sunt. Pertinet itaq; particula hæc ad genus, in quo multo plura sunt, quàm quæ breui oratione numerari possint.

De quibus prædico vobis, quemadmodum & prædixi, quod qui talia agunt, Regnum DEI non possidebunt.

Addit comminationem grauissimam: idq; in hunc finem, ut qui amore honesti & uirtutis non trahan-

trahantur pœnis, saltem perterrefiant, & tandem metu suppliciorum imminentium officium præstent. Hæc sententia cum illa congruit, quæ est 1. Corinth. 6. An nescitis, quod iniusti regnum Dei hæreditate non consequentur? Ne erretis, neq; fornicatores, neq; idolatræ, neq; adulteri, neq; molles, neq; ἀρσενοκοῖται, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; contumelios, neq; rapaces Regnum Dei hæreditate consequentur. Hæc & huiusmodi aliæ sententiæ ex Lege & Euangelio interpretandæ sunt. Iustissima legis sententia est damnatio transgressorum Legis, Sed Euangelium habet ἐπιείκειαν dulcissimam, Lucæ decimotertio, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Pœnitentibus igitur uenia offertur. Atq; hoc est quod Paulus subiungit ad Corinth: Et hæc quidam eratis, Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & in Spiritu Dei nostri.

Hoc confirmatur plurimis exemplis, ut Petri, incesti Corinthij, Dauidis, Manassis & aliorum. Quare hic Ezechielis sententia tota tenenda est. Cùm recesserit, inquit, impius ab impietate sua, & fecerit iudicium & iusticiam, uita uiuet. Debet itaq; hæc comminatio intelligi cum conditione perseuerantiæ in malo sine pœnitentia subsequente. Nemini enim negatur ad gratiam

reditus, modo uera fide, & non fidei ſpectro ad Deum conuerſus fuerit.

Obſeruandus hic locus eſt, qui docet clariſſimè, quòd flagitioſè uiuentes, nec ſint iuſti, nec fidem habeant. Si enim qui credit ſaluatur, & talibus flagitijs indulgens damnabitur fieri nequit, ut flagitioſè uiuens fidem retineat & Spiritum ſanctum. Hæc proinde comminatio admoneat nos timoris Dei, ac maioris diligentiæ in uita formanda, ne carni habenas laxemus, ac ita exponeamus nos periculo damnationis. Nam infiniti homines delinquentes contra conſcientiam, iuſto Dei iudicio traditi ſunt in reprobam mentẽ & in æternum perierunt. Quorum exemplo nos moniti retineamus fidem & bonã conſcientiam, cauemuſq; ne regnet peccatum in mortali noſtro corpore. Nam ſi ſpiritu, ut inquit Paulus, omnes actiones Carnis mortificaueritis, uiuetis. Non igitur indulgeamus prauis affectibus, ſed ijs fide et ſpiritu S. repugnemus. Quod qui faciunt, haud illos expectata ſeges uanis eludet auenis. Tales enim manent in gratia, retinent SPIRITVM SANCTVM, ſunt templa Dei, & hæredes uitæ æternæ.

Fructus vero Spiritus eſt Caritas

Gau-

Gaudium, Pax, Lenitas, Benignitas. Bonitas, Fides, Manſuetudo, Temperantia.

Per antitheſin fructus ſpiritus recitat Apoſtolus, ſed |pauciores: cum quibus tamen qui omittuntur natura coniuncti ſunt. Primùm hoc loco obſeruandum eſt, quod non dicit Apoſtolus opera ſpiritus, ut ſuprà, opera Carnis, ſed fructus ſpiritus, idq; ob tres cauſas. Harum Prima eſt, quòd ſumme delectent et grati ſint odore & forma, non ſecus atq; pulcerrimi & ſuauiſſimi fructus, qui in delitijs habentur. Secunda, quòd in primis proſint ijs qui illis delectantur. Nam animam potiſſimum hominis partem recreant, confortant, conſeruant, & à uenenis ſerpentis tuentur. Tertia, quia ut fructus herbarum & arborum ex ſpiratione naturæ quæ in arboribus eſt promanant: Ita hi ſuauiſſimi fructus ſpiratio quædam ſunt Spiritus ſancti, quo aguntur fideles. Quare tametſi ſæpè in hominibus non regenitis illuſtria manſuetudinis, fidei, temperantiæ & liberalitatis exempla conſpiciuntur: certum eſt tamen fallaces duntaxat eſſe laruas. Eſt præclara quædam uirtus in Fabricio temperantia, in Scipione comitas & liberalitas, In Fabione tolerantia, Sed in hominum conſpectu & ciuili tantùm æſti-

matione. Apud Deum uero nihil purum, nisi ex fonte fidei & Spiritus promanat. Porrò, priusquam singulorum fructuum spiritus, qui hic exempli causa recitantur, declarationem accedam, definitionem fructus spiritus colligam, ut conspiciantur causæ, quæ necessariò hic concurrunt. Fructus itaq; spiritus est cogitatio, uel affectus, uel opus congruens cum Lege & uoluntate Dei, per spiritum Christi ex fide pullulans, spiransq; odorem gratissimum Deo. Nam in eius gloriam nascitur, Vnde & gratia potius quam perfectione acceptus, In hac definitione quinq; causas cuiusuis fructus spiritus complexus sum: quæ necessariò requiruntur ad omnis boni operis rationem. Harum prima est præceptum seu Lex, in qua uoluntas Dei cernitur. Secunda est spiritus Christi. Nam qui aguntur spiritu Dei, hi sunt eius. Tertia est fides, sine qua nemo Deo placere potest. Quarta est finis actionis ultimus, uidelicet gloria Dei. Quinta est gratia, qua boni consulitur defectus, et tegitur quidquid est uitij in opere.

Iam uideamus ordine fructus spiritus, quos hic Apostolus nouem numerat, non quod non sint plures, sed exempli causa illustriores quosdam proponit.

PRIMVS, ἀγάπη *Caritas, hæc, ut definit*

Augu-

Augustinus, est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum. Est itaq; duplex Caritas, Vna qua Deum prosequimur, Altera qua Creaturam. Caritas qua Deum prosequimur, est affectus cordis purus ex fide per spiritum Christi creatus, qui facit, ut nihil cognitioni Dei & obedientiæ erga ipsum anteponamus, iuxta illud: Si quis me diligit, sermones meos seruabit.

Ea Caritas, qua creaturas complectitur, habet plures gradus, Quorum Primus est, quo fratres necessitudine spiritus nobis coniunctos diligimus. Secundus, quo eos qui aliqua necessitudine carnali nobis deuincti sunt prosequimur. Tertius, quo reliquos ignotos amamus. Quartus, quo inimicis benefacere laboramus, exẽplo Patris cœlestis, qui finit Solem suum oriri super bonos & malos. Hæc proximi Caritas mater est omnium officiorum in uita. Quare Paulus 1. Cormth. 13. eam non immerito anteponit omnibus rebus, quibus excellere possunt homines, hoc argumento: Quæcunq; eiusmodi sunt, ut suis possessoribus nihil prosint, nisi coniunctam habeant caritatem moderatricem, meritò caritati cedunt eiq; postponuntur. Sed huiusmodi sunt genera linguarum, Prophetiarum, mysteriorumq; Dei scientia, fides edendorum miraculorum, facultatum erogatio in

pauperes, martyrium pro doctrinæ confessione susceptum. Hæc igitur merito caritati cedunt, eiq; multis modis postponenda sunt. Est proinde Caritas ex fide manans, ut mater omnium officiorum in uita: ita unica bonorum operum Regula: ut quæ sola rectè moderetur usum donorum Dei. Deinde ut Paulus commendatiorem nobis reddat Caritatem erga proximum, addit duo grauissima argumenta: Quorum Prius à fructibus, Posterius à diuturnitate sumitur. De fructibus ita ait, Caritas patiens est, benigne agit, Caritas non inuidet, non agit insolenter, non inflatur, nihil indecore agit, non quærit sua ipsius, summa, non prouocatur, non cogitat malum, non gaudet ob iniustitiam, Congaudet autem ueritati, omnia fert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. De diuturnitate autem subiungit hoc modo: Caritas nunquam excidit, siue prophetiæ abolebuntur, siue linguæ cessabunt, siue cognitio abolebitur. Hanc alibi Apostolus uinculum perfectionis nominat, eo quod sola Caritate conseruatur omnium rerum incolumitas & integritas, cùm in Ecclesia tùm in Politia & œconomia. Hac enim sublata omnium rerum iustam harmoniam dissolui necesse est.

SECVNDVS, χάρα gaudium. Gaudium proprie est effectus animi oblectans se uel præsenti uel

ti uel exſpectato bono: ſiue id reuera tale eſt, ſiue opinione.

Huius genera uariant iuxta diuerſitatem obiectorum. Nam, ut ait Auguſtinus, Vnde quis gaudeat plurimum interest. Tale igitur eſt gaudium, quale eſt eius obiectum. Proinde rectiſſimè ueteres Theologi triplex gaudium ſtatuunt, Vt unum ſit culpæ, Alterum gratiæ, Tertium gloriæ. Primum genus eſt mundi. Secundum & Tertium ſolius Eccleſiæ Chriſti, ut ſimul unum Chriſti gaudium cenſeantur. Mundi gaudium impiorum eſt, uanitatis eſt, fucatum eſt, momentaneum eſt. Contra Chriſti gaudium ueritatis eſt, ſinceritatis eſt, perpetuitatis eſt.

Gaudium mundi ſeu Impiorum, quod ueteres Culpæ nominant, eſt ueluti phreneticorum et amentium, & naſcitur uel ex alieno malo & damno, cuius ipſi autores ſunt, & dicitur hoc phreneticum gaudium Græcè ἐπιχαιρεκακία, de quo Salomon ita ait: Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus peßimis. Ab hoc dehortatur Seneca cum ait: Alienum malum tuum ne feceris gaudium. Vel oritur ex præſentis boni opinione, cum reuera nihil in bonis haberi poßit, ubi bonorum autor ſua gratia non adfuerit. Quare hoc bonum fallax & fugitiuum eſt. Proinde rectè de

hoc genere gaudij Martialis, cùm ait: Gaudia non remanent, sed fugitiua uolant.

Gaudium Christi seu piorum, quod & gratiæ dicitur, uerum & perfectum gaudium est, quod non solùm ex præsentis boni fruitione, uerum etiam ex certissima futuri boni exspectatione concipitur. Hoc gaudium situm est in fiducia remissionis peccatorum, in inhabitatione totius trinitatis, in expectatione promissæ beatitudinis, in meditatione legis diuinæ, in cultu diuino, in tranquillitate conscientiæ, in honesta & sancta uita, in cruce & afflictione propter Euangelium, in bonis & commodis totius Ecclesiæ. Breuiter hoc gaudium in DEO est per CHRISTVM IESVM. Vnde Paulus. Gaudete in Domino. De hoc gaudij genere Bernardus in quadam Epistola sic scribit: Magnum est mihi gaudium, quod te ad uerum & perfectum gaudium uelle tendere comperi. Quod non est de terra, sed de cœlo, id est, non de hac conualle plorationis, sed de illa, quam fluminis impetus lætificat, Ciuitate Dei, & reuera illud uerum et solum est gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur. Et quod cum possederis, nemo tollet à te. Cui comparata omnis aliunde iucunditas mœror est. Omnis suauitas, dolor est: Omne dulce amarum: Omne

deco-

decorum, fœdum: Omne postremo quodcunq; aliud delectare possit, molestum. Hactenus Bernardus

Augustinus uero in hunc modum. Est gaudium quod non datur impijs, sed ijs qui te gratis colunt: Quorum gaudium tu ipse es, & ipsa est beata uita gaudere ad te, de te, propter te. Hæc Augustinus. Hoc gaudium tantisper manet, donec fides cum bona conscientia retinetur. Conscientia uastata, & excussa fide, hoc incomparabile bonum amittitur: Cui succedit ilias dolorum, cùm in hac uita, tùm in futura. Porrò ubi hoc uerum gaudium possidetur, etiam in alijs donis Dei moderatè pijs gaudere licet, Vt pius maritus gaudet de honestati coniugis, de liberorum profectu, & quilibet pius præsentibus uitæ commodis oblectari potest, ita tamen, ut Deus, qui est, autor bonorum, sit præcipuum gaudij nostri obiectum, in quo solo acquiescamus.

Gaudium gloriæ exspectatur, quod erit omnia in omnibus, qui in uera inuocatione CHRISTVM hinc discedunt, quod durabit in omnem æternitatem. Hoc gaudium uerè est inenarrabile 1. Pet. 1. in quo exultatis lætitia inenarrabili. Verè est purum ab omni dolore et gemitu, iuxta illud Esai. 64. Et lætitiam obtinebunt, & fugiet

fugiet dolor & gemitus. Verè est plenum, unde Dominus iubet orare: Petite, ut gaudium uestrum sit plenum. Verè est infinitum Esai. 35. Lætitia sempiterna super capita eorum, & rursus, gaudebitis et exultabitis usq; in sempiternum. Et Christus Iohan. 16. Gaudium uestrum nemo tollet à nobis. Huius gaudij gustum quendam percipimus in hac uita in regno gratiæ, unde tendimus ad Regnum gloriæ.

TERTIVS εἰρήνη Pax. Hic opus est accurata explicatione, ut intelligatur, quæ nam sit illa pax, quam Paulus hoc loco inter fructus spiritus numerat. Vocabulum Pacis duo in uniuersum significat. Primùm res proprias & secundas. Deinde concordiam, in qua est fauor & beneuolentia. Sed hæc Concordia est triplex. Concordiam enim habent homines aut cum Deo, aut dij inter alios, aut cum seipsis.

Concordiam & pacem habemus, cum Deo fide iustificati, & reconciliati per Christum, qui inimicitiarum causas sustulit. De hac canunt Angeli nato Domino, Gloria in excelsis Deo, In terra pax, Hominibus bona uoluntas.

De hac Pace Malachias prædixit Cap. 2. Pactum meum fuit cum eo uitæ & pacis. Et Ezechielis 37. Et percutiam cum illis fœdus pacis, Pa-

ctum sempiternum erit eis, & erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Cum hisce congruunt uerba Apostoli 2. Corinth. 5. Omnia autem ex Deo, qui nos sibi reconciliauit per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis, quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Et ad Ephes. 2. Nunc autem in Christo Iesu uos, qui longè eratis aliquando, facti estis prope in sanguine Christi, ipse enim est pax nostra. Hæc pax hominis cum Deo rectissimè definitur esse mutuus consensus Dei & hominis, Dei quidem offerentis gratiam & reconciliationem per & propter filium: Hominis uero oblatam gratiam fide recipientis, & pollicentis Deo in posterum fidelitatem & obsequium.

In huius Pacis consideratione plura expendenda sunt, ut magis nobis hæc inæstimabilis pax dulcescat.

Primùm considerandæ sunt partes dissidentes, quæ sunt Deus & homo. Deus quidem qui summè felix est sine homine. Homo uerò, qui extremè miser est sine Deo.

Secundò, causæ discordiæ inter Deum & hominem ueniunt spectandæ. In homine est peccatum, quo homo Deum proditorie deseruit: quod peccatum æstimabitur magnitudine, multitudine, pœna,

pœna, & abiecto. In Deo est summa iusticia, qua Deus peccato uerè irascitur, & illud iustissimis pœnis punit.

Tertiò, quia reconciliatio fieri non potuit sine Mediatore, considerandus est Mediator, nempe æternus Dei filius: qui postquam uenit plenitudo temporis, missus est à Patre in mundum & assumsit humanam naturam: ut quemadmodum Patri ab æterno uera diuinitate iunctus est, ita nobis societate naturæ humanæ iungeretur: quo posset esse Mediator inter Deum & hominem. Cur autem oportuerit Mediatorē esse uerum Deum, cur oportuerit esse uerum hominem, & cur oportuerit esse unam Personam, uidē in historia domini super 1. Cap. Ioan.

Quartò, quia Deus iustissimus est, requiritur compensatio iniuriæ illi factæ. Hæc compensatio facta est per obedientiam Mediatoris et uictimam, ut enim hac expiat peccatum, ita illa iustificat expiatos.

Quintò, facta compensatione fit reconciliatio: quæ est placatio Patris per Filium, & receptio hominis in gratiam Dei.

Sextò, interuenit & pactum reconciliationis. In Deo quidem liberalis & gratuita promissio uitæ, in homine uero fides qua hæc gratuita promissio

missio accipitur & retinetur, fit enim promissio cum conditione fidei.

Septimò cogitanda est huius reconciliationis obsignatio: quæ fit per sacramenta, Baptismum, et Cœnam Domini, et per Arrhabonem spiritus. Ita enim Paulus ait: Qui confirmat nos uobiscum in Christum, & unxit nos Deus, qui & obsignauit nos, & dedit Arrhabonem spiritus in corda nostra. Hic igitur spiritus in cordibus Sanctorum motus ciens congruentes cum Lege & uoluntate Dei, est ueluti Arra quædam, qua certificamur de promissa hæreditate: quam in resurrectione iustorum plenam occupabimus.

Octauò cogitanda est promulgatio huius pacis: quæ est uniuersalis, & habet additam conditionem fidei, iuxta mandatum Christi: Ite in mundum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit, Qui uero non crediderit, damnabitur. Hæc promulgatio opponatur duplici tentationi scilicet particularitatis & indignitatis. Testatur enim mandatum, quod nulla sit προσωποληψία apud Deum, sed promiscuè offerat salutem omnibus fide accipiendam.

Nono & ultimo, dulcissimi huius pacis fructus legantur, qui sunt accessus ad Deum, sanatio uulneratæ conscientiæ, gaudium inenarrabile spiritus, lætus discessus ab hac uita, & in omni æternitate

nitate fruitio conſpectus Dei & ſanctorum ſpirituum, & ſocietas iucundiſſima æternum manſura cum omnibus ijs, qui hic in terris nobiſcum Deum coluerunt. Deniq; celebratio Dei in omni æternitate. Hæc nouem membra utiliter conſiderabantur, quoties de pace inter nos & Deum mita cogitamus, excitant enim nos ad timorem, fidem, gratiarum actionem, & ad ſtudiam conſeruandæ huius pacis, qua amiſſa nihil eſt homine calamitoſius, nihil miſerius. Nam hac pace deſtitutus, erit ſocius Diabolorum in ſupplicijs nunquam finiendis. Secundum pacis genus eſt, quo homines inter ſeſe mutuam colunt concordiam. Quàm autem hæc pax ſit neceſſaria in omni gubernatione, ex eo patet, quod unum ſit ex illis ſummis bonis, quæ in qualibet congregatione neceſſaria ſunt. Sunt autem in qualibet congregatione ſumma bona, uera pietas, honeſta diſciplina, & ſancta] concordia, ſeu pax. Hæc tria ita conſpiraſſe uidentur, ut uno eorum expulſo reliqua ſimul diſcedant. Vbi enim non eſt pietas uera, qualis diſciplina & pax poterit illic eſſe? Contemta diſciplina, honeſtati & paci nullus relinquitur locus. Pace turbata, pietas & diſciplina iacent. Non igitur fruſtra Paulus iubet fieri preces, ut tranquillam & quietam uitam degamus in omni pietate & honeſtate. Etſi autem hæc pax in politijs & œconomijs magnum eſt & inæſtimabile bonum,

bonum, omnium tamen maximè opus est Ecclesiæ consensu doctrinæ, & eorum qui docent inter se se beneuolentia: Vt rectè Basilius dixit, Non tam sinistræ opus est dextra quam Ecclesiæ concordia doctorum. De hoc doctorum consensu in doctrina et mutua beneuolentia dulcissimè concionatur Psalm. 133. pulcerrima enim pictura bonum pacis nobis commendat, qui cum facit mentionem Balsami, quo Aaron unctus est, significat unde uera concordia in Ecclesia principium capiat. Nam ut Balsamum destillat à uertice Aaronis in Barbam, & in oras uestimenti: ita una doctrina ab uno Summo Sacerdote, & uertice Christo sperſa doceatur à toto cœtu Sacerdotum: quod cùm fit ueta animi beneuolentia se inuicem fouent, non secus atq; membra corporis uncta nobilissimo Balsamo recreantur & fouentur. Et addit Psalmus maximum præmium studij huius pacis. Quoniam, inquit, ibi promisit Dominus benedictionem & uitam usq; in seculum. PROINDE huc optimè quadrat illud Salustij, Concordia res paruæ crescunt, discordia magnæ dilabuntur. Porrò cum Paulus Ephes: scribit in hunc modum: Solliciti sitis seruare unitatem spiritus, cùm omni humilitate et mansuetudine, cum longanimitate sufferentes alij alios in dilectione & uinculo pacis. Duo docet, uidelicet & quibus modis retineatur concordia, & qui nam sint fontes omnium dissi-

diorum in Ecclesia. Vt enim tres sunt uelutl nutriculæ suauiter fouentes piam concordiam, uidelicet, ueræ & incorruptæ doctrinæ, humilitas, & patientia: Ita tres furiæ ex inferis emissæ distrahũt Ecclesiam, quæ sunt corruptela ueræ doctrinæ, ambitio & impatientia. Aduersus has furias nemo potest satis muniri ulla quantumuis magna præstantia uirtutis, sine agnitione & imitatione Christi. In huius ergo humilitatem & patientiam uero corde intueamur, & reprimamus nos: ne aut intumescamus, aut cupiditate uindictæ discordias excitemus. Quod si hac ratione affectus nostros repressérimus, testimonium spiritus utpote eius germanum fructum in nobis habitantis habebimus. Verùm cum Diabolus perpetuas excubias agit aduersus Ecclesiam Christi, & sæpè in castra Ecclesiæ suos speculatores mittit, ut sunt hypocritæ, flagitiosi, schismatici, hæretici, blasphemi, non est quod speremus in Ecclesia diuturnam pacem. Quare hic locum habet Versiculus: Interdum pax est, pacis fiducia nunquam. Quapropter nos, qui ciues Ecclesiæ sumus, & ut Dauid loquitur, Socij timentium Deum, πανοπλίαν Christianam sumamus, & pugnemus uerbo & precibus aduersus hostem nostrum Diabolum, & aduersus eius satellites: Ita futurum est, ut retineamus pacem cum Deo, etiamsi bellis & tumultibus totus collabatur orbis. Cæterum

quan-

quantum bonum sit pacis in politijs & œconomijs, ex eo patet, quod sine ea nulla domus, nulla Respublica conseruari possit: Quemadmodum, proh dolor, experientia docet, non solùm publicè, uerumetiam priuatim in multorum domibus. Tertium genus concordiæ est, cum homines cum seipsis pacem habent, hoc est, cum fruuntur animi tranquillitate, quæ græcis εὐθυμία dicitur. Verùm hic etiam opus est accurata distinctione. Nam cum triplex sit dissidium in homine, necesse est ei triplicem pacem opponi. Primum dissidium in homine est perturbationum & affectuum animi aduersus rationem, hoc dissidium agnoscit Medea apud Ouidium cum ait: Laudo meliora, proboq;, deteriora sequor. Quod laudet & approbet meliora, rationis iudicium est. Quod autem sequitur contraria, ex impetu fit perturbationum, opponentium se rationi. De hoc dissidio multa Philosophi scripserunt. Plato dicit, in unoquoq; nostrum duos ingenitos esse consiliarios, prorsus sibi contrarios & amentes, uidelicet uoluptatem & dolorem. Hi cum modum non seruãt, reprimendi sunt, ut idem Plato ait, φόβῳ, νόμῳ, λόγῳ, metu, lege, ratione. Ad hos affectus futurorum opiniones accedunt, ante dolorem quidem timor, ante uoluptatem uero conscientia: Vnde fit quòd affectus sint in nobis ueluti nerui aut funes trahentes nos retrahentesq; ad contra-

trarias actiones: ubi uirtus & uitium discrete sunt. Ratio autem iudicat & dictat quidnam melius & quid peius. Nam hanc tractationem unam uidelicet uirtutis sequendam semper, nec unquam relinquendam, sed hac cæteris omnibus obtemendum esse suadet. Hanc tractationem rationis Plato auream & sacram esse prouncist, cæteras uero, uidelicet affectuum opponentium se rationi, duras & ferreas esse, quæ non sunt sequendæ. Hoc dissidium perturbationum & rationis, etsi prorsus in hac uita non cessat, tamen fide iustificati, in quibus peccatum mortificatur, gustum quendam eius pacis habent, quæ huic dissidio opponitur. Dum enim cor purificatur fide, affectus mitiores & puriores redduntur: Vnde fit, ut minus sint molesti rectæ rationi. Ad hanc purificationem etiam multum facit honesta educatio, pia conuersatio, fuga occasionum, et negocia.

Secundum dissidium in homine est, tantum in renatis, quod est Carnis aduersus spiritum, & spiritus aduersus Carnem. Hic nulla pax sperandæ est, nam ἄσπονδος πόλεμος est inter carnem & spiritum, hoc est, bellum irreconciliabile: quod impulit Apostolū ut exclamaret: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? sed gratias ago Deo meo. Hic Paulus luctam carnis aduersus spiritum, & uictoriam spiritus

contra

contra carnem describit: quæ caro uicta non quieſcit, ſed alijs atq; alijs telis victorem ſpiritum adoritur, unde fit, ut nulla prorſus pax inter carnem & ſpiritum expectari poßit.

Tertium diſſidium in homine eſt, terrorum conſcientiæ ſenſu iudicij diuini perculſæ, & fidei. Huic opponitur pax mundo incognita, de qua potiſſimum hic agit Apoſtolus: quæ ſane pax eſt incredibilis illa, & conſtantiſſima mentis recreatio & tranquillitas: qua fit ut homo de beneuolentia Dei ſecurus, ſuperatis conſcientiæ terroribus, clamet cũ Dauide: Dominus illuminatio mea, & Salus mea, à quo timebo? Item, In te Domine ſperaui, non confundar in æternum. Vna igitur fides, quæ uerbo Dei credit, Chriſtum ueram iuſticiam apprehendit, terrores conſcientiæ ſuperat, & hanc dulciſſimam pacem adfert, quæ maximè ſentitur in ſeria inuocatione: quæ propterea fortiſſima Turris dicitur à Salomone, cùm inquit: Turris fortiſſima nomen Domini, ad hanc confugiet iuſtus, & ſaluabitur.

QVARTVS, μακροθυμία longanimitas ſiue lenitas, eſt fructus ſpiritus reprimentis animũ, ne ſtatim aſſurgat in iram aut uindictam: idq; ſpe emendationis eius, qui læſit. Hæc uirtus paſſim in Prophetis Deo tribuitur. Vnde Da-

uid aliquoties consolationem petit, cum ait: Bonus & clemens Dominus, tardus ad iram, id est, μακρόθυμος & multæ misericordiæ. Huius cœlestis Patris exemplo lenitati studendum est, cauendumq; ne præcipites feramur in iram, aut uindictam, uicti ab importunitate carnis. Ex qua re postea in multos alios lapsus facillimus est cursus, unde difficilè pedem reuocare licet. Iuuerit proinde proponere nobis CHRISTI exemplum, & Sanctorum, qui ob hanc uirtutem predicantur. Iuuerit cogitare de nostra imbecillitate, qua & nos alios sæpissimè leui de causa offendimus. Iuuerit etiam meminisse, quod qui offenderunt, fratres sint in Christo, aut fieri possint. Huc promissiones refero: Beati mites, beati pacifici.

QVINTVS, χρηστότης benignitas. Vt quartus fructus spiritus à uindicta & ira nos reuocat, ita quintus ad benignitatem inuitat: qua facit ut uerbis & factis proximo commodo & usui esse studeamus. Non enim, ut ait Augustinus, sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est: & parum est nemini nocere, nisi studeas multis prodesse.

SEXTVS, ἀγαθωσύνη bonitas. Hæc habitus est animi amicè complectentis & fouentis alios.

alios. Vnde, tanquam riuulus, benefaciendi ſtudium manat. Vel eſt uirtus, quæ facit, ut animus ſemper ad optima quæq; ſit propenſiſſimus. Huic opponitur πονηρία, quæ contrarijs malis delectatur.

SEPTIMVS, πίστις fides. Non hic loquitur Paulus de fide iuſtificante, ſed tantùm de ea fide, quam Cicero docet fundamentum iuſticiæ eſſe, uidelicet, cum quod dictum eſt, fit. Eſt enim conſtantia & ueritas in dictis et factis. Hæc fides ut eſt fructus ſpiritus, differt à fide Scipionis, efficiente cauſa, formali, & finali. Efficiens cauſa fidei in Dauide, eſt ratio reformata manu Dei, fiducia Mediatoris, & Spiritus ſanctus. Forma eius quod ex puro corde profecta, ueritatem & conſtantiam tueatur. Finis eſt principalis, ut præſtetur Deo obedientia & cultus. At in Scipione nec fiducia Mediatoris eſt, nec Spiritus ſanctus. Deinde cor eius immundum. Poſtremò ſpectatur non Dei gloria, ſed propria utilitas. Hæc differentia ſumta ex cauſis etiã alijs uirtutibus, quas enumerat Paulus, accommodetur, Vt manifeſtum ſit diſcrimen inter umbras uirtutum, quæ ſunt in non renatis, & ueras uirtutes; quæ ſunt in conuerſis.

OCTAVVS, πραότης manſuetudo. Vt

manſuetus eſt, iuxta Chryſoſtomum, ille, qui cum prouocatus fuit, nec malum cogitat facere, nec facit: ita manſuetudo uirtus rariſſima, habitus eſt, quo quis læſus remittat noxam, & de uindicta non cogitet. Hanc ſuis Philippenſibus commendat Paulus, cum inquit: Manſuetudo ueſtra nota ſit omnibus hominibus. Ad hanc hortatur & Dominus propoſito proprio exemplo, inquiens: Diſcite à me, quia manſuetus ſum, & humilis corde. Coniungit hic Dominus manſuetudinem, & humilitatem, ut oſtendat, unde uera proficiſcatur manſuetudo, non enim aliunde prouenit, quàm ex uera cordis humilitate. Hæc, ut ait Bernardus, ueluti triplici ariete concutitur: uerborum iniurijs, damnis rerum, corporis læſione. In his tribus omnis exhibitio patientiæ, omnis exercitatio manſuetudinis. Probata eſt illa uirtus, quam nihil uidetur concutere potuiſſe.

NONVS ἐγκράτεια continentia, ſiue temperantia, hac cupiditates frenamus, & moderamur omnes actiones, uerba, geſtus, facta ad normã iuſticiæ, & præcipue uoluptatibus imperamus. Bernardus hanc definit eſſe refrenationem cupiditatis aduerſus ea, quæ carnaliter delectant. Opponitur ergo hæc uirtus omni intemperantiæ cibi, potus, ueneris, & aliarum rerum.

Aduer-

Aduersus huiusmodi non est Lex.

Cum hac sententia congruit dictum Pauli prioris ad Timoth:1.Scimus quod Lex non sit iusto posita,sed ἀνόμοις,id est, exlegibus seu contemtoribus legis. Hic iustus & contemtor Legis opponuntur. Vt ergo contemtor est qui mandatum Dei pro nihilo habet, & pro suo furore ruit in omnes carnis concupiscentias, ut libidini peccãdi satisfaciat: ita iustus est,in eo loco Pauli,qui ex fide timet Deum,& petit cum Dauide: Inclina cor meum ad testimonia tua, & non ad auaritiam. Atq; ita spiritu pugnat aduersus corporis concupiscentias,ut aliqua saltem officia Deo grata faciat. significat ergo utrunq; dictum Pauli, quòd legis rigor seu damnatoria sententia nihil iuris in eos habeat, qui spiritu militant contra Carnem, & habent propositum pium sanctè & innocenter uitam suam instituendi, etiamsi ad amussim omnia non præstant quæ Lex requirit:sed tantum aduersus eos, qui mandata Dei contemnunt,qui flagitiosè iuxta carnis desideria uiuunt, Lex suum exercet imperium,coercendo,accusando,damnando, & puniendo, idq; ideò,quia tales adhuc extra Christum sunt, ut qui nondũ sint fide iustificati,id quod carnis imperiũ in ipsis conuincit.Nam spiritus fidei,ubicunq; est, huiusmodi

tarnis operibus se opponit, & perpetuò aduersus ea militat uerbo & precatione.

Qui vero Christi sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs.

Anteuertit obiectionem, quam quis in hunc modum instituere poterat. Vbi ergo liberatio à Lege per Christum? an non ad omnes se extendit? Respondet Apostolus, non esse liberatos qui malè uiuunt, filij enim Dei carnis illecebris renunciant, et affectus prauos imperio spiritus domare nunquam desinunt. Est autem crucifigere carnem, compescere affectus carnis, eosq; refrenare, ne ferociant, & sint efficaces ad fructificandum peccato. Hanc carnem illi soli crucifigunt, qui sunt Christi, id est, fide renati. Verùm si particulam δὲ pro γὰρ accipere placet: quod non raro fit, planior erit sententia, & pertinebit ad proximi superioris dicti confirmationem. Nam causam reddit, cur aduersus huiusmodi non sit Lex, & poterit hæc ratio Dialecticè in hunc modum accommodari: Qui Christi sunt, à Lege sunt liberi. Qui carnem crucifigunt cum affectibus, & concupiscentijs, hoc est, qui secundum spiritum uiuunt, et fructus spiritus edunt, sunt liberi à

ri à Lege. Hæc fusius explicantur ad Roman. 9. Caro quemadmodum supra admonui, significat ipsius naturæ uicioſitatem, quæ eſt in homine. πάθημα huius naturæ uitioſæ paſſio & affectio eſt, qua ſpiritus affligitur, ac premitur tanquam Cruce aliqua à carne ſibi impoſita, ἐπιθυμία concupiſcentia carnis titillatione, qua inſtigatur homo ad obtemperandum illecebris carnalibus. Hæc proinde mater eſt omnium operum Carnis, quæ ſupra Apoſtolus enumeráuit. Crucifigendi uocabulo utitur Paulus pro genere, hoc eſt, pro uerbo mortificandi, idq; ideo, ut oſtendat cauſam mortificationis noſtræ eſſe uirtutem crucis & mortis Chriſti in renatis, quemadmodum clarè docet Poulus ad Roman. 4. Porrò quia mortificatio eſt altera ſanctificationis noſtræ pars, aſcribam definitionem ſanctificationis: ut ex collatione partium clarior euadat utriuſq;, hoc eſt, cùm mortificationis tum uiuificationis ratio: Eſt itaq; Sanctificatio (ut ex 4. prioris Petri prouitum eſt colligere) Segregatio hominis à prophanitate gentium per mortificationem carnis, & uiuificatio ſpiritus per uirtutem Spiritus ſancti. Mortificatio carnis eſt ceſſatio à peccato, qua fit, ut homo nõ amplius iuxta cupiditates hominum, ſed iuxta uoluntatem Dei uiuat, Huius cauſa eſt mors Chriſti in conuerſis, & finis, ut ſiſtamus membra noſtra hoſtiam ſanctam & placentem

Deo.

Deo Viuificatio ſpiritus eſt ueluti creatio & excitatio noui hominis per ſpiritum Chriſti. Huius cauſa eſt uirtus ſpiritus Chriſti excitati à mortuis in renatis. Finis, ut ſimus noua creatura ſiue noui homines, iuxta uoluntatem Dei uiuentes.

Si viuimus ſpiritu, ſpiritu & incedamus.

Chryſoſtomus legit: ζῶμεν ὁσῶ, Viuamus igitur in ſpiritu, et ſpiritu incedamus, ut ſit concluſio ex ſuperioribus collecta. Verùm nos ſequamur uſitatam lectionem, & hic repeti propoſitionẽ exhortatoriam, dicamus unà cum implicatione argumenti à cauſa efficiente ad effectum. Ponitur autem loco totius argumenti ſola propoſitio, ut plurimum fieri ſolet in hypotheticis argumentis. Compleamus autem argumentum hoc pacto, Si ſpiritu uiuimus, ſpiritu & incedamus. Atqui ſpiritu uiuimus, qui in Chriſtum credimus. Ergo par eſt ut ſecundum ſpiritum incedamus. Si uiuimus, inquit, Spiritu, ſcilicet Chriſti in nobis habitantis per fidem, & hanc fidem noſtram gubernantis, Spiritu enim incedamus, id eſt, iuxta Regulam ſpiritus uiuamus. Nam qui uerè credimus, donati ſumus ſpiritu uiuifico Chriſti, qui nos regenerat, ut peccato mortui, Deo uiuamus.

uamus. Paulus enim teſtatur Chriſtum inhabitare per fidem in cordibus noſtris, qui ſuo ſpiritu uerè efficax eſt, iuxta illud ad Roman. 8. Si quis ſpiritum Chriſti nõ habet, hic non eſt eius. At ſi Chriſtus in uobis, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus uero uita propter iuſticiam. Hinc proinde ſentiemus nos fidem habere, adeoq; Chriſti eſſe, ſi ſpiritum eius habuerimus, Spiritum autem eius nos habere inde percipiemus, ſi ut una noſtra pars indies magis magisq; mortificetur, ita altera uiuat. Hanc autem uiuere ex iuſticia cognoſcimus, id eſt, ex eo quod iuſticiæ uiuamus, quæ eſt ſpiritus Chriſti uirtus in nobis. Paulus ſeipſum exempli loco proponit ſupra cap. 2. cum ita ait, Viuo autem non amplius ego, ſed uiuit in me Chriſtus, & uitam quam nunc uiuo in carne, uiuo per fidem filij Dei, qui dilexit me, & tradidit ſeipſum pro me. Neceſſaria eſt igitur hæc Pauli conſecutio, ſi ſpiritu uiuimus, ſpiritu & incedamus, hoc eſt, ſi uerè fide prædiți ſumus iuxta regulam uerbi Dei uitam inſtituamus. Hæc enim uis eſt uocis græcanicæ στοιχῶμεν, nam is propriè στοιχεῖν dicitur, qui ita incedit, ut certum ordinem teneat, & quaſi lineam non tranſiliat. Hoc uerbo Apoſtolus utitur ad Roman. 4. ubi inquit, στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως, id eſt, incedentibus recto ordine in ueſtigijs fidei Abrahæ. Monemur igitur hoc dicto:

ſpiri-

ſpiritu incedamus, ut non alium ductum in uita ſequamur, quàm ſpiritus Chriſti: qui ductus uerbo Dei nobis commendatur. Huc ſeriam illud mandatum Dei pertinet, In præceptis meis ambulate, et non in præceptis Patrum ueſtrorum. *Cum igitur Papa aut alius quiſpiam aliam uiuendi regulam nobis præſcribit, ſciamus illum nos à recto ſpiritus ductu abducere, & in foueam errorum præcipitare. Locus hic aduerſus eos obſeruetur, qui fidem & ſpiritum iactant: quorum tamen actiones minimè reſpondent tam magnificæ iactantiæ. Quemadmodum enim opera bona teſtimonia ſunt arcanæ uirtutis Chriſti in cordibus habitantis: ita mala opera uanos fidei iactatores arguunt. Hæc enim duo pugnantia, actio, qua uiolat homo Legem Dei ſciens & uolens, & illa fides quæ eſt fiducia miſericordiæ, non ſimul manent, quia iuſiurandum dicit,* Nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. *Et Paulus ait: eos qui naufragium ſtant conſcientiam, naufragium fidei facere. Cum hac Pauli exhortatione congruit & illa, quæ eſt in prima Ioannis tertio:* Filioli mei, nemo uos decipiat, qui facit iuſticiam iuſtus eſt. *Fruſtra igitur clamamus, nos fidem & iuſticiam in corde geſtare, dum pedes, manus, linguam, oculos, iniquitas occupat.*

Ne ſi-

Ne ſimus cupidi inanis gloriæ, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.

Exemplo contrario propoſitionem amplificat, ac κενοδοξίαν, quæ diſſidiorũ & altercationum eſt mater, è medio ſublatam cupit. Nam ubi hæc eſt, penes carnem imperium manet, oppreſſo & fugato ſpiritu. Semper enim κενοδοξία aliquid mali molitur, & cùm ex ea muidia naſcitur, fieri non poteſt, quin infinita mala ſequantur. Porrò cum Apoſtolus inanis gloriæ meminit, ſignificat gloriam aliquam ueram eſſe, ac minimè uanam. Proinde duplex erit gloria. Vna Vera, altera Vana, de utraq; ordine pauca dicemus.

Vera gloria & propria filiorum duplex eſt. VNA, cuius fundamentum eſt promiſſio gratuita, de qua filij Dei rectè gloriantur, cũ eam fide poſſideant, & expectent gloriam filiorum Dei. Huius ergo cauſa non eſt noſtra actio, aut paſſio, ſed meritum Chriſti, qui nobis factus eſt à Deo ſapientia, iuſticia, ſanctificatio & redemtio. Vt, quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino glorietur. De hac gloria Bernardus piè in hunc modum ait: Gloriari in ſolo Deo, non niſi à ſolo Deo eſt. Hæc proinde gloria non facit ſuperbos, ſed humiles, non contemnit proximum,

ſed

ſed diligit: non præfert ſe alijs, ſed ſubijcit in uero timore Dei & caritate. Hæc inſultamus Diabolo, hac nos ſub cruce erigimus, hac diſceſſuri de hac uita gloriamur aduerſus mortem & infernum.

Altera gloria filiorum Dei oritur ex fide, & iudicio bonæ conſcientiæ de noſtris actionibus & afflictionibus, de hac Paulus 2. Corinth. 2. in hunc modum ait: Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Et infra capite 6. Opus ſuum unuſquiſque probet, & tunc gloriam habebit apud ſeſe, & non apud alios. Hoc eſt, Vnuſquiſq; rectè ex fide faciet officia uocationis ſuæ, et ferat crucem forti animo, quod cum facit, habebit apud ſe gloriam, id eſt, approbationẽ non fallentis, ſed rectè iudicantis conſcientiæ. Eſt ergo huius gloriæ fundamentum conſcientia rectè factorum, & uera ſub cruce conſcientia. Verùm ne hæc gloria ſuos limites tranſgrediatur, atq; ita cõmaculetur, triplex cautio adhibenda eſt. Quarum Prima eſt conſtans, et uera agnitio fontis omnis boni, uidelicet, quod Deus ſolus ſit fons & origo omnis boni. Secunda, eſt uera confeſſio, non oris tantum, ſed etiam intimi cordis, quod ex eo fonte gratis habeamus ſine noſtris meritis quicquid habemus boni. Tertia, eſt minimè ſimulata gratitudo, qua ad Dei gloriam omnia quæ facimus,

facimus, & patimur, referimus. His seruatis cautionibus in omnibus Dei beneficijs piè gloriari licet. Nam huiusmodi gloria ipsum autorem Deum glorificat, ac ad ipsum refert omnia. Huius gloriæ uix tenuis quædam umbra est, quam Cicero tribuit hominibus uirtute & rebus gestis claris. Quam quidem ille definit celebrem & peruagatam alicuius famam, quæ ut summa & perfecta sit, ex hisce tribus eam constare dicit, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore dignos putet.

Vana gloria triplex constituatur. Diabolica, Hypocritica, Thrasonica.

Diabolica κενοδοξία est, qua membra Diaboli gloriantur cùm malefecerint. De hac Dauid Psalmo 52. in hunc modum canit: Quid gloriaris in malitia tua tu potens? cum misericordia Dei duret omni die, prauitatem cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta feciſti dolum, dilexisti malitiam super bonitatem, falsitatem magis quam loqui iusticiam, dilexisti omnia uerba perditionis lingua dolosa. Sed huius finem spectа, de quo idem Propheta hæc subiungit, Propterea Deus destruet te in æternum, conteret te & euellet te. Vt autem hoc hominum genus pius uitet, monet

Salomon Prouerbiorum 2. Consilium custodiet te, & prudentia seruabit te, ut eruaris ab homine qui peruersa loquitur, qui relinquunt iter rectum, & ambulant per uias tenebrosas, qui letantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.

Hypocritica κενοδοξία, est captatio applausus uulgi ob pietatis & sanctimonij opinionem. Hanc damnat Christus, cùm ait: Cùm facis eleemosynam, ne buccinandum cures coram te, ut faciunt Hypocritæ. Hanc obijcit Christus Scribis & Pharisæis Matth. 25. Omnia, inquit, opera sua faciunt ad hoc, ut spectentur ab hominibus.

Thrasonica κενοδοξία est, cùm homines, qui in sinu fortunæ fouentur, extolluntur, & magnifieri uolunt, cùm tamen nullis ueris uirtutibus emineant. Apud hos tria hominum genera in magno sunt precio, uidelicet adulatores seu assentatores, quorum consuetudo Thrasonibus iucundissima est. Calumniatores seu delatores qui alijs uirtutibus decus detrahunt, ut sui Thrasones uideantur emĩnere, & κακοηθεῖς qui aliorum dicta & facta malignè deprauant, & omnia ad suorum thrasonum affectus moderantur.

Summa

SVMMA CAPITIS SEXTI.

ERrantes leniter in uiam reuocentur à ſpiritualibus: Doctoribus Euangelij gratitudo exhibeatur: Et ut omnibus debita reddantur officia, ita caueantur circumciſionis architecti, ut qui gloriam uenentur inanem: cum contra piorum ſit tantum in cruce Chriſti gloriari.

ORDO ET PARTES SEXTI CAPITIS.

DVÆ partes ſunt huius Capitis. Prior paræneticа eſt, coherens cum fine quinti capitis. Poſterior totius Epiſtolæ eſt Concluſio. Prior rurſus tripartita eſt, conſtat enim tribus ſuaſorijs propoſitionibus cum ſuis rationibus Poſterior, ut dixi, concludit Epiſtolam. Primùm monens Galatas, ut à Pſeudoapoſtolis circumciſionis architectis ſibi caueant. Illi enim occaſionem Paulo dederunt, ut hanc ſcriberet Epiſtolam. Deinde ſe exemplum abijciendæ inanis gloriæ ſtatuit. Poſtremò imprecatione & ualedictione, ſuo more, claudit Epiſtolam.

COMMENT: IN EXEGESIS SEXTI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Fratres etiamsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instaurate huiusmodi in spiritu lenitatis.

Postquam in superiori Capite pareneses instituit, quibus obtemperandum spiritui nos hortatur, nunc exempli causa quasdam hypotheses exhortatorias subijcit. Ac primum ut imprudenter lapsos in aliquod delictum rursus erigamus, ac ueluti luxatum ex lapsu membrum in suam locum reponamus. Hæc enim uis græce uocis est, qua utitur Apostolus. Lapsui, unde membrorum fit luxatio, opponitur καταρτισμὸς, hoc est, Luxati membri in locum suum restitutio. Præoccupationis uox translationem culpæ uidetur significare. Nam culpam Apostolus transfert in carnem, & in satanam: qui uarijs technis homines in peccatum præcipitat, non secus atq; luctator, qui supposito pede antagonistam euertit, atq; ideo labentes Chrysostomus ὑποσκελισμένους uocat.

Porrò

Porrò causa, & modus erectionis lapsorum hic obseruetur. Cùm enim ait fratres, item si quis homo, item uos qui spirituales estis, causam triplicem assignat. Nam & fratrum est pia sollicitudine sine acerbitate se mutuo, si quid delinquitur, in uiam reuocare, Et hominis appellatio communis infirmitatis naturæ nos admonet, (quare rectè Terentianus ille senex ait: Homo sum humani à me nihil alienum puto) Et spiritus, quo donati sunt credentes sanctam moderationem requirit in corrigendis alienis peccatis. Nihil enim ita probat spiritualem uirum, ut ait Augustinus, quàm peccati alieni tractatio, cum liberationem eius potius, quàm insultationem, potiusq; auxilia, quàm conuitia meditatur: & quantum facultas tribuitur, suscipit. Modum exprimit cum ait: In spiritu lenitatis, seu mansuetudinis, hoc est, non proteruè sed benignè, non cum irrisione, sed cum commiseratione, non scuerè, sed mansuetè. Breuiter, corripientis sermo ita moderandus est, sicuti salus eius qui corripitur postulare uidetur.

Hic quatuor loci se offerunt. Primus, quòd lapsis post conuersionem non sit neganda uenia, non sit intercludendus reditus ad pœnitentiam. Nam, si Deus uult, ut nos erigamus lapsos, & er-

rantes in uiam reuocemus, ſatis teſtatur, quòd eos extremè non abiecerit, ſed cupiat potius, ut rurſus per pœnitentiam redeant ac uiuant. Secundus, qualiſnam debeat eſſe Chriſtiana admonitio, & fratrum correctio: debet enim, ut hic Paulus docet, ex lemi ſpiritu proficiſci, & tendere ad proximi inſtaurationem, & ædificationem. Verùm diſcernendum eſt inter præfractos, & imbecilles, illi, ut profeßi hoſtes Euangelij contemnendi ſunt. Hi autem minimè: ſed potius omnibus modis ſubleuandi, iuxta hoc Pauli præceptum. Tertius, quòd quò quisq; abundantiora, ſeu ampliora dona ſpiritus habeat, eò plus ſe ædificationi proximorum debere ſciat. Spirituales enim uocat Paulus hoc loco comparatè, eos uidelicet, qui magis in ſchola Chriſti profecerunt: non quòd nihil de carne habeant reliquum, ſed qui aliorum reſpectu maiori ſunt ſpiritus gratia donati. Quartus, Metaphora lapſus & inſtaurationis admonet, quanta cum ſollicitudine cauenda ſint delicta. nam, ut quo ſæpius corpus labitur, eò redditur imbecillius, magiſq; membra laxantur, donec tandem corpus prorſus concidat: Ita animæ lapſus frequentiores, tandem ruinam perpetuam animæ adferunt.

Conſiderans teipſum, ne & tu tẽteris.

Ratio

Ratio propositionis aptissima, sumtá à communis infirmitatis periculo, ac si diceret: Cum humanũ sit errare, & labi, talem te lapso exhibeto, qualem tibi illum cuperes lapsus. Nihil enim, ut ait Augustinus, ad misericordiam sic inclinat quam periculi cogitatio. Et Bernhardus: Qui semetipsum aspicit, non quærit, quid in alijs frequenter reprehendat: sed in semetipso quid lugeat. Hic Bernhardus in quodam loco narrat, quendam senem audiuisse aliquem ex fratribus grauiter deliquisse, quod cum audiret, uehementissimè flere cœpit. Interroganti autem causam tanti fletus. Respondet senex: Ille hodie, ego cras. Huc pertinet uersiculus:

Aut sumus aut fuimus aut possumus esse quod hic est.

Tentationis uox subindicat causam lapsuum, de qua Iacobus in hunc modum: Vnusquisq; tentatur dum à sua concupiscentia abstrahitur, & inescatur. Hic Iacobus tentationis ad malè agendum causam & fontem indicat propriam cuiusque concupiscentiam. Hæc enim primùm hominem à bono abstrahit, deinde inescat hominis affectus & incautum tandem obruit. Hic duo loci obseruentur. Primus, est admonitio infirmitatis communis, quæ eò pertinet, ut diligentius ab hostibus salutis nostræ nobis caueamus: ne sina-

mus nos insidijs Diaboli, improbitate mundi, & propriæ carnis pessimis consilijs uinci, hoc est, carnalibus desiderijs, quibus tum demum homo permittitur, quando uerbum Dei segnius audit. Huc illud Domini dictum in Psalmo 81. Et non audiuit populus meus uocem meam, & Israel non uoluit me, & dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis. De hac horrenda pœna neglectus uerbi, Vide Paulum 2. Thessal. 2. Secundus, quod aliorum lapsus nos admonere debeant nostri periculi, ne nobis fidamus atq; ita cum alijs in peccata ruamus.

Alij aliorum onera portate, & sic adimplete legem Christi.

Ex ratione proxima infert repetitionem propositionis. Verum, quia ratio communis periculi meminit, repetitio propositionis amplior est, & plus continet quàm ipsa propositio. Anteà enim, ut, qui spirituales sunt, erigant lapsos hortabatur: nunc ut communium infirmitatum rationem habeant, monet: & ad mutuam condonationem & lenitatem in corrigendo, argumento sumto à communi infirmitate. Est enim infirmitatis propriæ memor, erga alios moderatior,

quia

quare cum singuli nostra uitia habeamus, requirit communis conditio, ut alijs simus æquiores. Rectè enim dicit Chrysostomus: οὐκ ὄξιν ἄνθρωπον ὄντα χωρὶς ἐλαττώματος εἶναι, hoc est, fieri non potest, ut aliquis sit homo, & careat uitio. Aptissima Metaphora infirmitatis, uitia quibus laborant homines onera appellat. Vt enim subleuandi sunt, qui oneri succumbunt: ita amicis & placidis correctionibus in uiam reuocandi, qui errore aliquo, aut uitio, tanquam onere impositò premuntur. Quod autem subiungit: Et sic adimplete legem Christi, uim argumenti habet, cùm à causa, quæ est mandatum Christi, tùm ab ipso Christi facto seu exemplo. Ita enim ipse Christus Ioan. 15. ait: Hoc est mandatum meum, ut diligatis alij alios, sicut dilexi uos. Locus obseruandus est, quòd frustra tumeant homines inani Christiani nominis titulo, nisi magistri Christi legem & exemplum sequantur.

Cæterùm hic tres Quæstiones excutiendæ sunt. Quarum prima est de hac Christi lege, cur uidelicet mandatum dilectionis æternum, dicatur lex Christi. Secunda, quæ oritur ex prima, An Euangelium sit noua quædam Lex? Tertia, de huius legis impletione, de qua Paulus hic apertè loquitur: Et sic implete legem Christi.

DE PRIMA.

Cur mandatum dilectionis, dicatur Lex Christi, & nouum mandatum, uidelicet Christi manifestati in carne ex 2.cap.1.Epistolæ Ioannis, ex 15.Ioan: Et ex Ierem.33. colligetur.1.Ioan.2. Sic scriptum est: Carissimi non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, quod habuistis ab initio. Et mox iterum, Mandatum nouum scribo uobis, quod uerum est in ipso, & in uobis, quia tenebræ transierunt, & uerum lumen iam lucet. Ioan: decimo quinto, Mandatum, dicit Dominus, nouum do uobis, ut alij alios diligatis, sicut dilexi uos. Ierem.33. Legem meam ipsorum cordi inscribam. Ex horum dictorum collatione patet primum, quòd Lex dilectionis non sit noua per se, nec lata à Christo in carne manifestato, cum iam inde à legis initio fuit, ut testatur primum testimonium, quod adduximus à Ioanne. Si ergo naturam Legis inspicimus, non peculiariter dicitur Christi Lex, aut noua lex, sed Dei, naturæ humanæ in creatione impressa, & postea per Mosen lata: uidelicet: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Cur ergo hæc Lex Christi dicitur? cur nouum mandatum appellatur? Christi dicitur propter formam mutatam,

& di-

& dilectionis exemplum. Ita enim dicit Dominus: 'Diligite uos, ſicut ego dilexi uos. Hic proinde non ipſam præcepti materiam, ſed formam uidemus mutatam, ſiquidem longè certior Caritatis Regula nobis proponitur quam antea. Deinde noua hæc eadem lex dicitur, propter nouam ſcriptionis eius rationem: uidelicet, quòd non in Tabulis lapideis, ut antea ſub Legis tenebris, ſed in corde ſit inſcripta, (ſicuti teſtimonium, quod ex Ieremia adduximus docet.) In corde, inquam, in quo tenebræ tranſierunt, et uerum lumen iam lucet: uidelicet Sol iuſticiæ CHRISTVS IESVS. Duplici igitur reſpectu mandatum dilectionis nouum dicitur, & Chriſti lex: uidelicet propter formam, & propter efficiendi uirtutem, ſeu inſcriptionem huius legis in cordibus quæ eſt à Chriſto. Nemo enim dilectionis legem implere poteſt, niſi Chriſtus eam in corde ipſius ſcripſerit: quod tum demum fit, cum homo in regeneratione fit noua creatura, & donatur ſpiritu Chriſti.

DE SECVNDA.

Secunda quæſtio oritur ex prima, nam cum mandatum dilectionis dicitur lex Chriſti, manifeſtati in carne, & mandatum nouum, merito quæritur

ritur, numquid Euangelium sit noua quædam lex? quemadmodum Monachi somniant. Respondeo. Euangelium nequaquam est noua aliqua operum lex, sed est prædicatio conuersionis & remissionis peccatorum in nomine Christi, & prædicat liberationem à Lege per Christum, ita ut qui in Christum crediderit, sit à legis damnatoria sententia absolutus, & liber, sit iustus, non propria, sed aliena iusticia, nempe Christi. Verùm postquam aliquis Euangelij beneficio factus est noua in Christo creatura, debet nouo mandato obedire, & Deo præstare obedientiam, iuxta normam Legis: quæ obedientia, ut fructus spiritus est, ita euidens est regenerationis indicium, & nullo pacto causa salutis, seu, ut Bernardus loquitur, non est causa regnandi, sed uia regni: & tametsi hæc obedientia imperfecta est, placet tamen Deo, quia persona est reconciliata.

DE TERTIA.

Cum Paulus hic dicit: Et sic implete Legem Christi, & ex concione Domini Iohan. 15. & ex 1. Iohan. 2. constat legem Christi esse summã legis de dilectione Dei & proximi, merito hic quæritur, num pij possint hanc Christi legem implere.

plere. Respondeo: Impletionis seu perfectionis uox duobus modis accipitur in scriptura. Aliâs enim opponitur imperfectioni operis, aliâs simulationi. Cùm autem opponitur impletio Legis imperfectioni operis, nemo sanè Legem Dei in hac uita implere potest, nisi unus IESVS CHRISTVS, qui eam ob causam Legis consummatio in iusticiã omni credenti ab Apostolo prædicatur. Hanc sententiam totius scripturæ consensus confirmat, & Paulus iusta & prolixa disputatione (ut alia testimonia taceam) eam concludit ad Roman. 1. 2. 3. & ad Galat. 2. In his enim locis quadruplici demonstratione concludit Apostolus, neminem in hac mortali uita legem Dei implere posse. Primùm enim prouocat ad experientiam omnium hominum. Deinde corruptionem naturæ in medium adducit. Tum clara testimonia scripturæ congerit. Postremò finem mortis CHRISTI, qui est expiatio peccati, urget. Ex quibus singulis & omnibus simul conficitur, Lege iustificari, propterea quòd nemo Legem perfectè præstet. At cum perfectio Legis opponitur simulationi, id est, mendacio et hypocrisi, omnes filij Dei dicuntur legem Christi implere, quia sincerè student uitam suam Deo approbare, & sine simulatione proximum amore prosequuntur. Etsi autem nihil difficilius, quàm

sincerè

sincerè proximos diligere, obstat enim amor nostri qui plenus est simulatione, & suum quisque amorem, quo alios prosequitur, proprio commodo metitur potius, quàm pio communicandi studio: Tamen uerè pij spiritu regenerationis carnis uitia corrigunt, & præceptum dilectionis sincerè præstare conantur: Qui conatus cum sit sine simulatione, dicuntur legem Christi implere, id est, sine simulatione & hypocrisi proximos diligere, qui uiua Christi fiducia sunt præditi. Caritas igitur ἀνυπόκριτος, id est, non simulata, si conferatur cum simulata hypocritarum dilectione impletio legis dicitur, & hoc loco & Iacobi 2. Nam Iacobus perfectionem Legis apertè opponit hypocritarum iactantiæ de religione sine uero timore Dei & fide. Similiter Iohan: primæ. Secundo, qui dicit (ait) Noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo ueritas non est: Qui autem seruat sermonem eius, uerè in eo perfecta caritas Dei est. Hic manifestissimè simulatæ & mendaci caritati opponitur caritas perfecta, quã Iohannes tribuit pijs & uerè credentibus. Quæ caritas à Petro prioris 1. ἀνυπόκριτος uocatur, et à Paulo 1. ad Timoth. 1. dicitur finis præcepti, ita enim ait: Finis præceptionis est caritas ex puro corde, conscientia bona, & fide non simulata. Hic Apostolus fidẽ ἀνυπόκριτον bonæ conscientiæ ma-

tiæ matrem facit, ex qua conſcientiæ puritas & ſinceritas cordis fluit: Vnde manat illa caritas, quam Iohannes perfectam, hoc eſt, ut interpretatur, ἀνυπόκριτον, id eſt, non ſimulatam appellat.

Nam ſi quis putat, ſe eſſe aliquid, cùm nihil ſit, ſeipſum decipit.

Tollit cauſam contemtus aliorum, nimirum faſtuoſam de ſe perſuaſionem. Hac enim ſublata homo æquior eſt alijs. Nihil hoc loco, non negatiuè, ſed priuatiuè capitur. Eſt enim ſenſus: Qui putat ſe eſſe aliquid, hoc eſt, qui tribuit ſibi arroganter quod ſit alijs præferendus, nihil eſt, id eſt, Nullam ueram gloriationis in ſe materiam habet, ſed ſuum potius fallit animum, cum ſibi tribuat quod non habet. Vtitur autem hic Apoſtolus admodum ſignificanti uocabulo φρεναπατᾷν, quod eſt mentem à recta uia abducere. Vnde fit ut homo faſtuoſus prorſus iudicio careat, quo ſe & ſua facta rectè examinare & iudicare deberet. Sant autem hic tres loci obſeruandi. Primus, quo quiſq; eſt apud ſe faſtuoſior, eò magis alios tanquam ex alto deſpicit. Secundus, quòd homo nihil habeat proprij, ob quod merito gloriari poſſit, qui

sit, qui extollitur, inquit Ambrosius, quasi aliquid sit, errat. Nescit enim quia de humilitate nescitur. Tertius, quòd arrogantes & fastuosi homines sui ipsorum sint deceptores.

Opus autem suum probet vnusquisq;, & tunc in seipso solo gloriam habebit, & non in alio.

Tollit aliam causam contemtus proximorum, nimirum collationem nostri cum alijs. Sunt enim qui se agnoscunt quidem infirmos & peccatores, sed tamen quando se cum alijs conferunt, nonnullam gloriandi materiam inde sumunt, dum uidelicet alios uident se infirmiores aut peccatis maioribus obnoxios. Ab hac collatione reuocat pios Apostolus, & iubet ut quisq; suam conscientiam excutiat, & quale sit proprium opus penitius consideret. Porrò gloria piorum duplex est. Vna qua coram Deo gloriantur. Altera qua coram hominibus. DE PRIORI *Psalm. 115. loquitur hoc modo: Gloriamini de nomine sancto eius. Et Ieremias cap. 9. Hæc dicit Dominus: Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitijs suis, Sed in hoc glorietur,*

qui

qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum DOMINVS, qui facio misericordiam & iudicium, & iusticiam in terra. Et Paulus 1. Corinth. 1. Christus factus est nobis a Deo, Sapientia, Iusticia, Sanctificatio & Redemtio, ut, quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in Domino glorietur. De ALTERA piorum gloria Paulus hoc loco ait, quam petendam esse ex probatione & examine facti cuiusq; monet, quam petendam esse in testimonio conscientiæ 2. Corinth. 1. docet, cum ita ait: Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ. Vtriusq; gloriæ singularis est usus ut enim iudicio Dei nihil opponi nec potest, nec debet, nisi fiducia misericordiæ propter Christum, in quo solo uere credentes rectißimè gloriantur: Sic iniquis hominum iudicijs hæc gloria, quæ est testimonium conscientiæ nostræ, opponitur. Plura de hac re nuper diximus, & ostendimus, quibus iactis fundamentis liceat in donis Dei gloriari.

Quilibet enim proprium onus portabit.

Ratio superioris sententiæ aptißima, sumta ab æqualitate iudicij Dei, qui iudicat sine personarum acceptione. Est autem huius rationis hic

ſenſus, & applicatio: Deus unumquemq; iudicabit iuxta rationem uitæ propriæ, abſq; collatione ullius cum alijs: Ergo non eſt, quod quiſquam ſibi blandiatur propter aliorum infirmitatem, aut lapſum. Sit igitur unusquiſq; potius de ſeipſo approbando, quàm de alijs condemnandis ſollicitus. Oneris Metaphora peccatorum naturam exprimit. Vt enim onus impoſitum, quò maius fuerit, eò magis deprimit geſtantem, & non alium: Ita peccata quemq; ſua grauant, ac deprimunt maledictionis ſententia. Hoc grauiſſimum onus ſolus Chriſtus leuat, & ſoluit, quando in ipſum firma fiducia recumbimus: Cæterùm hic quæſtio oritur: Num Dauidis homicidium, et Petri abnegatio æque proferentur in lucem, in die iudicij, atq; Neronis impuritas, & Iudæ proditio. Reſpondeo: Peccatum expiatum, remiſſum, et ſolutum in obliuione eterna erit coram Deo, & non proferetur in lucem in die iudicij. Quare nec Dauidis homicidium, nec Petri abnegatio reuocabitur ad rationem. Huc illud Domini dictum apud Prophetam pertinet: Ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor: Sed peccatum quod per pœnitentiam non eſt remiſſum, manifeſtabitur omnibus creaturis in die iudicij: in quo pro omni ocioſo uerbo non conuerſi ad Deum rationem reddent. Quare Neronis impu-

impuritas & Iudæ proditio uenient in conſpectũ omnium Angelorum, & hominum, et rei damnabuntur æternis pœnis: Quibus proinde peccata remiſſa ſunt, iuxta ſententiam Euangelij, ſancti et mundi habebuntur in conſpectu Dei, Angelorum & hominum: At quibus non ſunt remiſſa, iuxta ſententiam legis damnationi æternæ ſubiacebunt. Quod autem Petrus ait: Iudicium à domo Dei incipit, intelligendum eſt de iudicio caſtigationis in hac uita, et non de iudicio uindictæ in extremo die. Vt enim illud eſt correctio & caſtigatio paterna: ita hoc punitio iudiciaria eſt cũ Dei indignatione coniuncta. Etſi autem utrunq; exercetur in hac uita, tamen in extremo die uindictæ iudicium duntaxat locum habebit.

Communicet autem qui catechizatur ſermone ei, qui ſe catechizat in omnibus bonis.

Secunda præſentis Capitis propoſitio, eaq; exhortatoria. Hortatur enim Apoſtolus Galatas ad gratitudinẽ exhibendã uerbi miniſtris, quibus duplicem honorem debent auditores, quemadmodum Paulus 1. ad Timoth. 5 docet, his uerbis: Qui benè præſunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè ij qui laborant in ſermone & doctrina. Dicit enim ſcriptura: Boui triturantì

non obligabis os. Et, Dignus est operarius mercede sua. Indignissimus igitur Christiano nomine censendus est, qui ministros Euangelij totius Ecclesiæ curam gerentes negligit. Bestia quauis immanior est, qui eos odio prosequitur, proscindit, quorũ ministerio ad salutẽ et immortalitatem inuitatur. Sed proh dolor, bona pars mundi huc incumbit, ut potius aliquid adimat ministerio, quàm addat, tanta est peruersitas, & ingratitudo hominum, etiam illorum, qui sacrilegè audent gloriari de Christiano nomine. Cæterùm quia Paulus in hac propositione admodum significantibus uocibus utitur, altius placet eas expendere, ut conspiciatur apertius, quàm sit necessarium officium, benè meritis ministris Euangelij uicem rependere. Primo igitur loco utitur uoce κοινωνείτω cõmunicet, qua uoce ostenditur, ut ait Chrysostomus, ἀντίδοσις, id est, refundendi uicissitudo, seu compensatio. Proinde iusticia ipsa efflagitat, ut erga ministros uerbi nostram declaremus gratitudinem compensando, quantum id fieri potest, illorum labores nostra liberalitate, ut sit iusta laboris & mercedis proportio. Proinde qui nihil conferunt ad conseruandum ministerium iniusti sunt, adeoq; fide carent. Quod si ita est, ut est reuera, quid dicemus de illis, qui ministros Euangelij necessario uictu spoliant? quid de illis qui

immoderatis exactionibus tantùm non eos interficiunt, ut multi honesti mariti cum suis uxoribus & liberis cogantur quodammodo mendicare. Horum sanè factum nihil differre arbitror à sacrilegio, & latrocinio, cuius pœnas olim luent architecti & fabri huius mali. Deinde Apostolus utitur uerbo Catichumenos, id est, qui Catechisat. Est enim κατηχεῖν propriè uoce & sono doctrinam aliquam tradere. Manifestè igitur Apostolus discernit inter laborantes in uerbo, & otiosos uentres, qui sumos auro & amplissimis possessionibus commutant. Illis uult iustam mercedem pro labore tribui, idq; ex mandato Christi: Hos Thessalonicensibus scribens, iubet laborare, modo mendicare non uelint. Nihil ipsis Ecclesiæ debent, neq; Caritatis est robustos homines de Ecclesia & Repub: non benè meritos propter boatus in templis impinguo, multò minus eos qui cines & scorta bonis Ecclesiæ alunt. Præterea Apostolus modum communicationis subiungit, cum inquit, ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς, in omnibus bonis, hoc est, qui instituitur in uerbo, id est, in doctrina Euangelij (accipitur enim hic λόγος κατ' ἐξοχήν) communicet ei omnia bona, id est, quæuis bona pro facultatum, & necessitatis ratione. Neq; enim Paulus uult dari omnia, sed omnibus modis gratos esse discipulos erga suos magistros.

Ne erretis, Deus non irridetur.

Quasi diceret: non est quod quisquam quærat subterfugia, quibus se excuset, cur minus sit liberalis erga ministros Euangelij. Oculos quidem hominum fallere potest, sed Deus non fallitur, in cuius contemtum alia atq; alia prætexunt ingrati. Hic tres loci obseruentur. Primus, quòd victus & alia officia debeantur œconomis mysteriorum Dei seu Catechetis. Secundus, quòd pernicioſus error sit, & non prudentia, defraudare ministros pro sua debita mercede. Tertius, quòd Spiritus sanctus in Paulo interpretetur derisionem maiestatis diuinæ esse, negare victum & alia officia uerbi doctoribus.

Quod enim seminauerit homo, hoc & metet.

Ratio propositionis allegoricæ, seu paraboli-cæ: quæ integra similitudine explicabitur hoc pacto: Quemadmodum qui seminat (exempli gratia) zizania, zizania & metet, Et qui seminat triticum, triticum etiam metet: Ita qui male operatur, pœnam reportabit, & qui benefacit, beneficientiæ suæ fructum aliquando percipiet. Significat ergo Apostolus, non frustra conferri beneficia in mi-

in miniſtros Euangelij. Nam ea ipſa redibunt aliquando maiori cum fructu. Quemadmodum enim agricola ſeminat cum ſpe maioris prouentus: ita qui liberalis eſt in præcones Euangelij, ſuum aliquando referet fructum.

Nam qui ſeminat in carnem ſuam, de carne metet corruptionem: Qui autem ſeminet in ſpiritum, de ſpiritu metet vitam æternam.

Diſtributio eſt generis in ſpecies ſuo propoſito congruentes, & contrariorum ſeminum contrarios fructus ſtatuit, hoc eſt, contrarijs cauſis tribuit contrarios effectus. Qui ſeminat, inquit, in carnem ſuam, id eſt, qui ſeminat carni ſuæ (nam præpoſitio εἰς hic finem declarat) hoc eſt, qui opera carnis facit, ut ei obſequium præſtet, corruptionem, id eſt, mortem æternam lucrabitur. Qui uero in ſpiritum, id eſt, ſpiritui ſeminat, ut ei moram gerat, hoc eſt, qui ſpiritus opera facit, percipiat fructum ſpiritus, nempe uitam æternam. Locus hic obſeruandus eſt de pœnis & præmijs operum carnis, & fructuum ſpiritus. Hoc loco abutuntur Papiſtæ. Primùm ad aſſerendam operum iuſticiam, ſed falluntur, non enim ſtatim ſequitur nos iuſtificari operibus, quia

uita æterna merces operum appellatur. Nam gratuitum est, quòd Deus opera eorum, qui in se credunt, tanto dignetur honore: quod pro ipsis etiam mercedem promittat. Etiamsi enim millies pro operibus promittatur merces: Nulla tamen ex pacto debetur, nisi à tota Lege impleta. Quare quid mercedem appellet scriptura, obseruandum, uidelicet, quòd Deus mera sua bonitate promittit sibi obtemperantibus, non quod æqualis sit proportio meriti & mercedis, sed quod Dominus filijs suis ex gratia donet in officiorum suo nomine præstitorum compensationem. Præterea errorem Papisticum tota superior disputatio de iustificatione instituta euertit. Quare magna impudentia Papistarum est, qui ita scripturas lacerant, non curantes contextum & scopum orationis. Deinde Papistæ dicto Pauli ad Roman. 8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Quod sanè dictum cum hac sententia Apostoli congruit: Abutuntur ad stabiliendam Dæmoniorum doctrinam de impuro sacerdotum cœlibatu. Nam distinctione 82. inter alia argumenta hoc tanquam apertissimum in medium producit impius Syritius Papa. Quod apertius inquit, declarauit Apostolus dicens: Qui in carne sunt, Deo placere nõ possunt, quasi uero Apostolus uel illic uel hic ageret de operibus naturæ, & non potius de operibus carnis, id est, uitiosæ

tioſæ naturæ, perturbantibus & deſtruentibus ordinem diuinum in natura: qualia ſunt illa opera, quæ ſupra recitauit Apoſtolus Cap. 5. Verum quia hæc prohibitio coniugij à Paulo dæmoniorum doctrina pronunciatur, Pauli autoritatem toti Pontificio regno opponamus.

Bonum autem faciendo ne defatigemur.

Tertia propoſitio eſt, hic enim hypotheſis ad Theſin reuocatur. Quemadmodum poſt enumerationem partium fieri artifices præcipiunt. Eſt autem ſenſus perſpicuus. Hortatur enim ad omnia benignitatis officia præſtanda proximis. Vocabulum ἐγκακεῖν ſignificat deteriorem ſeu minus alacrem fieri, & ueluti ſegneſcere in operando.

Nam ſi non defecerimus, metemus oportuno tempore.

Ratio propoſitionis ab utili ſumta. Mentio enim meſſis ſignificat, fore, ut officiorum noſtrorum fructus aliquando ad nos copioſius cum fœ-

more redeant. Tempus proprium, seu oportunum tempus messis nominat. Est autem messis uitæ æternæ possessio, cum inimica nouissima destruetur mors, & corruptibile hoc induet incorruptibilitatem, atq; hoc est quod Psalm. 126. ait. Qui seminat in lacrymis, in exultatione metet. Euntes eunt, et flentes portant precioſum ſemen, uenientes autem uenient, cũ exultatione portantes manipulos ſuos. Referamus igitur mentem noſtram & oculos noſtros, non modo ad tempus ſationis, ſed multò magis ad lætiſſimum tempus, quo manipuli cum exultatione colligentur.

Dum igitur tempus habemus, benefici ſimus erga omnes, maximè autem erga domeſticos fidei.

Concluſio eſt præſentis exhortationis: In qua duo obſeruanda ſunt, uidelicet temporis mentio, & gradus ſeu ordo benefaciendi. Temporis mentio ſignificat poſt mortem ceſſatura talia officia, & opera caritatis: qua ſententia confutatur Papiſtarum error de meritis mortuorum. Ordo eſt, ut maiorem habeamus rationem domeſticorum fidei, hoc eſt, eorum qui eandem nobiſcum fidem profitentur, quàm aliorum, qui alieni

ſunt

sunt à fide nostra. Locus obseruandus, quòd non solum beneficos oporteat Christianos esse erga charos, propinquos, & amicos: Verumetiam erga omnes, adeo ut benefaciamus hostibus nostræ fidei, si modo id illæsa pietate fieri possit. Etsi autem omnibus benefaciendum esse monet Apostolus, tamen præcipuam curam uult esse domesticorum fidei, hoc est, eorum qui sunt de eadem familia Dei, & nobiscum eandem profitentur fidem. Cum domesticos fidei nominat, Argumentum uidetur petere à familijs humanis, quasi dicat: Si par est, ut homines qui sunt de eadem familia, sibi mutua officia præstent, multò magis decet, ut qui sunt de eadem familia Dei, ideoq; Dei domestici dicti, se mutuò foueant communicatis officijs ultro citroq;.

Videte quantis literis scripserim vobis mea manu.

Conclusio totius Epistolæ, quam orditur à commendatione suæ sollicitudinis pro Galatis. Nam, cum in Epistolis ferè omnibus scribendis usus sit Apostolus notarijs, & ipsis Galatis tantam Epistolam scripserit sua manu, idq; cum in maximis periculis Romæ uersaretur, profecto magnum indicium est singularis sollicitudinis Apostoli pro Galatis. Hinc duo colligamus.

Primùm

Primum fidelium ministrorum uerbi officium esse, nullum laborem detrectare, quo uel lapsos erigant, uel alioqui suos auditores in officio contineant. Deinde precium huius sanctissimæ Epistolæ inde æstimari poterit, quod eam Apostolus proprijs suis manibus, dictante Spiritu sancto, scripserit. Vnde monemur, qua cum reuerentia adeo diuinum Thesaurum amplecti, atq; exosculari debeamus.

Quicunq; volunt placere iuxta faciem in carne, Hi cogunt vos circũcidi, tantum ut non ob crucem Christi persecutionem patiantur.

Admonitio grauissima est, qua Galatas monet, ut caueant sibi à corruptoribus sanæ doctrinæ, & exploratoribus Christianæ libertatis: quales fuerunt isti circumcisionis fabri, qui corruperant doctrinam Euangelij, quam Paulus sincerè tradiderat Galatis, inuectis in Ecclesias Galatarum ritibus Mosaicis, tanquam ad salutem necessarijs. Quam Pharisaicam opinionem nequaquam stare posse cum Christiana libertate copiosè in hac Epistola docuit Apostolus. Porrò obseruentur hic duæ Pseudoapostolorum notæ. Quarum

rum Prior est εὐπροσωπῆσαι, hoc est, ut interpretatur Chrysostomus, εὐδοκιμεῖν πρὸς ἀνθρώπους, hoc est, plausibiles esse, quandam lætam, iucundam ac festiuam uiuendi rationem sectantes, ambitioseq; aucupantes hominum gratiam. Vt enim πρόσωπον opponitur ueritati: Ita carnis nomine Ceremoniæ Mosaicæ significantur: quibus tanquam fuco quodam conabantur Pseudoapostoli Galatas inficere, ne ueritas Euangelij apud ipsos permaneret. Posterior nota Pseudoapostolorum est strenuè cauere, ne quid crucis aut contumeliæ ferant nomine Euangelij: quod hic Metonimicos crucem Christi appellat Apostolus. Eò enim tempore maximam persecutionem patiebantur, qui sincerè docuerunt Euangelium, & uindicarunt Christianam libertatem contra patronos rituum Mosaicorum. Hæc Paulina admonitio inprimis nobis utilis est, ne propter autoritatẽ hominum & externam relligionis laruam deficiamus à puritate doctrinæ, neúe fucoso relligionis prætextu recipiamus Ceremonias: Vnde paulatim doctrinæ puritas infici possit. Est & hic generalis doctrina obseruanda de cruce, quæ semper coniuncta est cum doctrinæ puritate. Aliud enim fieri non potest, quàm ut Satan se Christo opponat, & eius ministris. Deinde Christus uult suos sibi in cruce conformes fieri. Vnde illud Pauli: Si

uni

unà patimur, unà etiam regnabimus. Sunt & in Sanctis multi pallulantes affectus uitiosi, qui cruce reprimendi sunt. Deniq; Deus nullum filium recipit, quem non castigat.

Neq; enim qui circumciduntur ipsi legem seruant, sed volunt vos circũcidi, vt in carne vestra glorientur.

Translatio causæ est. Mentiebantur Pseudoapostoli se amore Legis Circumcisionem docere, quam legem se seruare gloriabantur. Verum Paulus hanc laruam illis detrahit. Nam illud non legis amore fieri, sed mera iactantia & gloriatione carnali ostendit. Volũt, inquit, uos circumcidi, ut in carne uestra glorientur, id est, non solum non patiantur persecutionem à Iudæis, qui nullo modo ferebant circumcisionem aboleri, uerumetiam quòd tam multos proselytos facerent, qui circumcisione recepta Iudaismum profiterentur. Vt enim unum proselytum Iudæi faciant, mare et terram eos circumire Dominus dixit, Matth. 23. Est & hic obseruanda nota falsorum doctorum, qui prætextu religionis se insinuant auditoribus, quemadmodum multis seculis Monachos fecisse manifestum est, idq; non solum ut specioſi appareant, & ueluti religionis quædam specula, uerumetiam ut gloriari possint de suis auditoribus,

quos

quos sibi suo studio & uigilantia adiunxerunt. Monemur proinde hic, ut ad uerbum & testimonium, iuxta Esaiæ dictum, prouocemus, quoties de religione oritur quæstio, nihil morantes hypocrisin Pharisæorum & παιδαγωγίας Sophistarum.

Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.

Antithesis est. Opponit enim suum exemplũ Pseudoapostolorum inani gloriationi. Exemplum hoc omnibus pijs ministris Euangelij, adeoq; omnibus Christianis imitandum est: quorum gloriatio in sola cruce Christi, hoc est, in uictima Christi ac uictoria (est enim Synecdoche) posita esse debet. Ambrosius perpulcrè ait: Cuius omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce eius. Hoc loco pessimè abusi sunt indocti Monachi, qui crucem hic interpretantur lignum crucis seu patibulum, cui affixus erat Dominus. Ex quo postea effectum est, ut huius patibuli imaginem pro idolo coluerint, omnium ferè sanctissimo, ac præstantissimo. Hinc illa est salutatio: O Crux aue spes unica.

Per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

Ratio

Ratio superioris sententiæ à causis sumta. Per quem mihi mundus crucifixus est, id est, spretus & contemtus à me. Ego uicissim mundo sum crucifixus, hoc est, spretus & contemtus à mũdo. Quare nihil mihi reliquũ est quo glorier, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Ambrosius in hunc locũ ita scribit: Inuicem sibi mortui sunt, & Apostolus mundo, & mundus Apostolo: dũ nihil concupiscit Apostolus mundi, & dum nihil habet mundus suum, quod agnoscat in Apostolo. Crucifixio mundi hoc loco Metonymia Hebraica contemtus mundi est, ponitur enim subiectum pro adiuncto, quod frequẽs est in scriptura. Interpretationẽ nostram confirmat sententia quæ sequitur:

Nam in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputium, sed noua creatura.

Ætiologia est superioris sententiæ. Tollit enim per distributionem omnem gloriandi materiam. Per Circumcisionem synecdochicos intelige omnes Mosaicos ritus: ex quorum obseruatione materiam gloriandi petebant Iudæi. Per Præputium eadem figura intellige, quicquid habuerunt gentes incircumcisæ, & quicquid humana sapientia suo acumine excogitare potest. Omnia enim ista in salutis negocio nihil sunt. Nam hic

tantum

tantum ualet noua creatura. Dicitur autem noua creatura, quo ad animam homo reformatus ſpiritu Dei: qui non amplius ſibi, & mundo uiuit, ſed Chriſto, per quem regeneratus eſt in hunc finem, ut in nouitate uitæ ambulet, hoc eſt, ut non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum uiuat. Quoad corpus attinet, homo tum demũ dicetur noua creatura, quando in reſurrectione depoſuerit mortalitatem, & induerit immortalitatem. Atq; hoc eſt quod Paulus ait 2. Cor. 5. Si quis eſt in Chriſto, noua creatura eſt. Sed quomodo noua creatura, cum nulla noua ſubſtantia condatur? Etſi autem non ſubſtantia, ſed qualitas duntaxat immutatur: tamẽ placuit ita loqui Spiritui ſancto, ut intelligeremus omnia eſſe in ſolidum gratiæ Dei tribuenda in regenerationis opere: non quòd trunci & ſtipites ſimus, ſed quòd Deus adſit in uerbo, & ſit efficax per uocem Euangelij, creans in nobis non reluctantibus, nouum ſpiritum, quo & bene uelimus, et poßimus. Huc precatio Dauidica pertinet: Cor mundum crea in me Deus. Hæc nouitas ſupra in quinto fidei nomine ſignificatur, ubi ita ait Apoſtolus: Nam in Chriſto Ieſu, neq; Circumciſio aliquid ualet, neq; Præputium, ſed fides per caritatem agens. Nouam ergo creaturam dicit uitam nouã per fidem Ieſu Chriſti. Vt rectè Auguſtinus interpretatur, & Ambroſius cùm ait: Noua crea-

tura est regeneratio nostra. Porrò partes huius nouitatis enumerat Paulus ad Roman. 6. ubi agit Apostolus de causis mortificationis & uiuificationis: quæ sunt regerationis seu sanctificationis partes. Locus hic diligenter obseruandus est, docet enim, quódnam potissimum Christianorum studium esse debeat: uidelicet præ cruce Christi contemnere, quicquid est in mundo sublime: ac totis uiribus nouæ uitæ studere. Damnatur ergo hoc loco omnis excellentia, & quicquid magnificri solet ab hominibus. Nam si desit renouatio cordis, si non adsit noua creatura, frustra gloriaris de alijs rebus mundi.

Et quicunq; hac regula incesserint, pax super eos erit, & misericordia, & super Israelem Dei.

Promissione claudit præsentem locum, atq; adeo totam superiorem doctrinam de iustificatione, de Christiana libertate, & de uita iuxta spiritus directionem instituenda. Hæc promissio non aliter accipienda est, quam si illam suo ore Dominus pronunciasset. Hinc proinde consolatio haud mediocris fidis uerbi ministris, atq; adeo omnibus pijs petenda est: idq; maximè cum ab impijs damnantur ut hæretici, et schismatici: atq; adeo à Deo damna-

damnati & abiecti, hoc est, ut loquuntur, anathematizati. Si enim Deus promittit pacem, & misericordiam omnibus ijs, qui secundum regulam à Paulo præscriptam ambulant, hoc est, qui doctrinam Pauli profitentur, docent, propugnant, iuxta eam uitam dirigunt, moresq; formant, non est quod metuant sibi à fulminibus anathematum Papæ. Verbum enim στοιχεῖν (ut supra quoq; admonui) significat propriè ita incedere, ut certus ordo teneatur, adeo ne linea quidem transcendatur, uerumetiam nouas regulas comminiscitur pugnantes cum Regula Christi, quam Paulus hic nobis commendat, nullo modo audiendus est, sed potius tanquam serpens, qui nostros parentes decepit, fugiendus, & execrandus est. Valeat igitur Papa cum suo Francisco, Dominico, Antonio, & cum reliquis Ægyptiorum locustis, & nobis sufficiat regula Christi, quam nobis in Abrahamo commendat, qui propterea pater credentium nominatur. Israël Dei Methonymicos totum fidelium cœtum denotat, & tacitè perstingit Apostolus Iudæos circumcisionis propugnatores: qui non parum gloriabantur de carnali propagatione à sancto Patriarcha Iacob, qui & Israel dictus est, Ac si diceret Paulus: Glorientur isti quantum uolunt de carnali suo patre, nos tamen certissimè sciamus, quòd benedictionis promissio pertineat

ad promissionis filios, qui sunt credentes omnes ex quibuscunq; tandem parentibus ortum ducunt. Nam indefinita particula Quicunq; *tollit discrimen nationum, & personarum. Significatq; promissionem gratiæ uniuersalem esse. Deinde Regulæ mentio applicationem gratiæ notat. Quicunq; enim iuxta Pauli regulam promissioni gratuitæ credit, Deo reconciliatus est, & factus est noua creatura in Christo Iesu: idq; non ex suo merito, sed ex mera Dei misericordia, et bonitate. Israël proinde Dei est, cuius laus est à Deo, & nõ ab hominibus, hoc est, qui probatur Deo uestigijs fidei Israëlis Patriarchæ insistens: Qui Iudæus in occulto, ad discrimen eorum qui in carne confidentes Christi, Euangelium de gratuita iustificatione repudiant, dicitur.*

Deinceps labores mihi nemo præbeat.

Extrema admonitio est: cuius hic est sensus. Postquam iam satis Pseudoapostolorum impostoras aperui, et ueram uiuendi regulam iuxta Christi institutum docui, uestrum erit nunc diligentius officium facere, Cauereq; ne rursus decepti Pseudoapostolorum fraudibus, indigeatis ulteriori increpatione: quæ mihi profectò parict non leues

molesti-

moleſtias. Non enim poteſt magiſter pius ſine graui moleſtia diſcipulorum ſuorũ defectionem, & ſupinam negligentiam ferre.

Ego enim ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo geſto.

Ratio admonitionis eſt à cruce, quam perpeſſus eſt nomine Chriſti, ſumta. Sunt autem Stigmata notæ inuſtæ, ſeu ſigna quædam reatus, quibus ſerui delinquentes olim à ſuis dominis notabantur, non ſine magna illorum infamia. Vnde et σιγματίαι & ſtigmatici dicebantur: ut qui nota aliqua aduſti ſemper apparerent ſontes. Hinc ad crucem & perſecutionem piorum, & potiſſimum miniſtrorum uerbi, transfertur uocabulum. Vt Domini ſtigmata ſint quædam ueluti notæ, quæ imprimuntur nobis, ut ſunt probra, lapidationes, colaphi, flagella, carceres, contemtus & id genus alia, quibus Dominus oues ſui gregis ſignare ſolet: non quidem in illorun contumeliam, ſed in illorum maximam gloriam. Nam his notis reddimur conformes quadam ratione Filio Dei, cum quo olim glorificabimur. Hic locus obſeruetur de cruce Eccleſiæ, quæ eſt perpetua nota filiorum Dei, cauſas ſupra recitauimus.

Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro fratres, AMEN.

Precatione & uoto, ut incœpit, ita finit hanc Epistolam. Cùm autem ait: Cum spiritu uestro, optat ut in imo pectore istam gratiam sentiant, & retineant. Nam tum demum obtinemus Christi gratiam, quando eam sentimus in corde nostro, uiua fiducia in ipsum recumbentes. Non enim sufficit nuda cognitio gratiæ, sed requiritur etiam sensus in corde. Quare Apostolus noster optat Philippensibus, ut abundent in omni cognitione, et sensu rerum excellentium. Cognitione quidem, qua intelligamus & cognoscamus quæ oportet: Sensu uerò, quo intus in animis experiamur & sentiamus ea quæ intelligimus, & inoffenso cursu pergamus usq; ad diem Iesu Christi. Philip. 1. Fraterna compellatio eò pertinet, ut intelligant Galatæ, quo affectu Paulus hanc Epistolam è carcere Romano scripserit: nempe fraterno, ut qui communem patrem cum illis agnoscat Deum in Christo Iesu Domino nostro. AMEN, *à ueritate dicitur: cuius usus in Ecclesia uarius est. Nam in precationib. est fidei obsignatio: In uotis, est affectus comprecantis testimonium: In approbationibus, est consensus testificatio: Et in asseuerationibus est confirmatio dicendorum, & eorum qui audi-*

unt

unt πληροφορία, seu certitudo. Breuiter, exemplo Hebræorum communiter utimur uocula Amen, uota, precationes, imprecationes & deuotiones approbantes, ac si dicas: Sit ratum, fiat: pro quo Græci interdum usurpant γένοιτο.

Deus Pater Domini nostri Iesu Christi det nobis omnibus Filij sui spiritum, ut ipsius donati ac firmati gratia, secundum ipsius uoluntatum in hoc mundo uiuamus: & tandem resuscitatis corporibus per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, æterna fruamur beatitudine, Amen.

Constat 35. 8f

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN